

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПРЕДСЕДНИШТВО

УЧЕШЋЕ СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ
НАУКА И УМЕТНОСТИ
У УНУТРАШЊЕМ ДИЈАЛОГУ
О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

УЧЕШЋЕ СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ
НАУКА И УМЕТНОСТИ
У УНУТРАШЊЕМ ДИЈАЛОГУ
О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

ПРИЛОЗИ ЧЛАНОВА И ОДЕЉЕЊА САНУ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

P R E S I D E N C Y

PARTICIPATION
OF THE SERBIAN ACADEMY
OF SCIENCES AND ARTS
IN THE INTERNAL DIALOGUE
ON KOSOVO AND METOHIJA

Contributions
of members and departments of SASA

Published on the decision of the Presidency of the Serbian Academy
of Sciences and Arts of March 8th, 2018

E d i t o r
Academician
MARKO ANDJELKOVIĆ

BELGRADE 2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПРЕДСЕДНИШТВО

УЧЕШЋЕ СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ У УНУТРАШЊЕМ ДИЈАЛОГУ О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Прилози чланова и одељења САНУ

Штампа се по одлуци Председништва Српске академије наука
и уметности од 8. марта 2018. године

У р е д н и к
академик
МАРКО АНЂЕЛКОВИЋ

БЕОГРАД 2018

Издаје и штампа
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Прелом
Никола Стевановић

Коректура
Невена Ђурђевић

Тираж
300

САДРЖАЈ

Уводна реч председника Српске академије наука и уметности академика Владимира С. Костића	7
Прилози чланова и одељења САНУ	11
Одељење за математику, физику и гео-науке	13
Одељење хемијских и биолошких наука	15
Одељење техничких наука	23
Одељење медицинских наука	29
Одељење језика и књижевности	39
Одељење друштвених наука	61
Одељење историјских наука	67
Одељење ликовне и музичке уметности	93
Библиографски прилози	95
Предговор – академик Михаило Војводић.....	97
I. Борислава Лилић, <i>Посебна издања САНУ о Косову и Метохији у послератном периоду 1945–1995.</i>	103
II. Тања Ивановић, <i>Косово и Метохија у издањима Српске академије наука и уметности, њених одељења, одбора и института: (издавачки период од 1990. до 2007. године)</i>	111

УВОДНА РЕЧ ПРЕДСЕДНИКА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ АКАДЕМИКА ВЛАДИМИРА С. КОСТИЋА

Од тренутка када је, истина неформално, најављена могућност покретања дијалога о Косову и Метохији, Извршни одбор Српске академије наука и уметности (САНУ) је стао на становиште, и без формалног позива, да САНУ као највиша национална институција у сфери науке не може и не треба да изостане из тог процеса (као уосталом ни из било ког другог процеса који се тиче нашег друштва и државе). Непосредно по добијању званичног предлога да се у дијалог укључи, Председништво САНУ је на свом састанку 23. новембра 2017. године одлучило да позив прихвати као обавезу и уз одговорност која је својствена САНУ. Председништво САНУ је у писму упућеном Радној групи за пружање помоћи унутрашњем дијалогу о Косову и Метохији и Кабинету председника РС навело и неколико теза за које је веровало да могу допринети дијалогу:

1. да је неопходно обезбедити равноправност и поштовање различитих мишљења и ставова, уз одговорно избегавање подела и олакхих етикетирања;
2. да је навођење макар и начелних ставова о Косову и Метохији иницијатора дијалога важно за међусобно разумевање и повећање учесника;
3. Председништво САНУ сматра да је проблем Косова и Метохије, који је несумњиво кључан, потребно ставити у шири контекст оријентација, планова, друштвених, политичких и

економских елемената и стратегија значајних за будућност нашег друштва, државе и народа.

4. Председништво САНУ недвосмислено потврђује да је наша институција у пуној мери спремна и отворена да целом процесу дијалога пружи не само размишљања и ставове својих чланова, већ и своју стручно-научну и сваку другу експертску помоћ из области које њени чланови или одбори покривају или се њима дужи низ година континуирано и систематски баве (укључујући идентификацију и заштиту културне и уметничке баштине српског народа на Косову и Метохији).
5. Председништво САНУ сматра да би планирани разговор текао рационалније, уколико би његови иницијатори, те и његови учесници, установама типа САНУ постављали и конкретнија питања. Речју, утврђивање концептуалног оквира и кључних тема дијалога знатно би олакшало његово одвијање.
6. Председништво указује да је САНУ по својој структури специфична организација која окупља појединце са различитим ставовима у свим областима од друштвеног интереса. Стога се од ње не може очекивати дефинисање јединственог става (што није званично ни тражено), већ пре прикупљање и презентирање распона различитих мишљења и предлога академика.

Непосредно након тога, конципирана је форма дијалога у САНУ која је у принципу омогућавала индивидуална иступања у писаној форми или организовање дискусије у оквиру наших основних организационих јединица – осам одељења САНУ (ове дискусије су снимане и потом ауторизоване). У коментарима са стране суочили смо се са чињеницом да велики број појединаца и институција, у неразумевању природе наше куће, очекује да САНУ унисоним колективним гласом коментарише сва, укључујући и дневно-политичка збивања, по правилу са наруцбеницом да валенца таквог реаговања буде истоветна оној коју имају наручиоци. Њихова питања увек имају сенку колективизације: „Када ће САНУ изнети своје мишљење?“ Изгледа да је неопходно да упорно понављамо да је САНУ скуп појединаца са различитим виђењима општих питања, у складу са посебностима научних и уметничких области којима се баве. Наше различитости логично укључују и различитости политичких, па и идеолошких опредељења. Уместо вештачког усклађивања, које на страну што није могуће у САНУ, а које у принципу лако прераста у манипулацију и губитак критичког индивидуалног мишљења, сматрали смо и сматрамо да је потребно да одржавамо и охрабрујемо атмосферу конструктивног јавног деловања наших чланова и креирамо однос да таква иступања буду испраћена дужном пажњом, што није једноставно.

Ту слободу не прижељкујемо само за своје чланове: искуство нас уверава да САНУ старомодно и упорно верује да је *libertas philosophandi* (основно право појединца да мисли и своје мисли изражава јавно), термин који је Томазо Кампанела (Tomaso Campanella) употребио 1622. године у одбрану Галилеја, предуслов слободе у једном друштву. Коначно, као законом дефинисана највиша научна и уметничка установа, не бежећи нужно од сенке политике, ми нисмо, не можемо и не желимо да се понашамо попут какве политичке партије или корпоративне организације, уз све уважавање које имамо према њиховој улози у савременом друштву.

У тако широко дефинисаном методолошком приступу, у овој публикацији су сабрана и изложена, без икаквих интервенција, појединачна мишљења чланова САНУ, у уверењу да њихова различитост представља предност, а не ману. Сам садржај ове публикације је структурисан у два дела. У првом делу су индивидуални ставови чланова САНУ, изнети у ауторским текстовима, или у оквиру ауторизованих дискусија са састанака одељења САНУ. Други део садржи библиографију, за један респектабилни временски период, о свему што је САНУ издала у вези са Косовом и Метохијом, а написано је од стране наших чланова или сарадника научних и/или стручних тела САНУ. Тај део недвосмислено показује да је врло широка проблематика у вези са Косовом и Метохијом врло дуго присутна у раду САНУ и да је из тога произашло мноштво значајних података и мишљења, врло битних за разумевање дуге генезе садашњег стања.

Тек у целини ове дводелне публикације налази се аргумент који је тешко оспоравати – мало је институција чији су се посленици у таквом континуитету и са толиким уложеним напорима суочавали са проблемима Косова и Метохије. На страницама ове публикације, а верујемо да је писани текст ипак одговорнији и дуготрајнији од простог памћења изреченог, наши саговорници ће наћи, несумњиво хетерогене, идеје и ставове наших чланова. Коначно, ова публикација је само један временски пресек узрокован позивом на дијалог, док ће брига и промишљање проблема везаних за Косово и Метохију и даље бити наша обавеза и стална тема.

ПРИЛОЗИ ЧЛАНОВА И ОДЕЉЕЊА САНУ

ОДЕЉЕЊЕ ЗА МАТЕМАТИКУ, ФИЗИКУ И ГЕО-НАУКЕ

На IX скупу Одељења за математику, физику и гео-науке, одржаном 22. 12. 2017. године, академик Драгош Цветковић изнео је своје мишљење у склопу унутрашњег дијалога о Косову и Метохији, које се доставља у виду ауторизованог прилога.

Академик Драгош Цветковић

ЗАПАДНОБАЛКАНСКА КОНФЕДЕРАЦИЈА

У склопу дискусија о статусу Косова и Метохије излажем идеју о стварању Западнобалканске конфедерације (ЗБК).

Конфедерацију би сачињавале чланице Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Македонија, Србија и Црна Гора. Све државне структуре чланица би биле очуване а међусобне границе би биле отворене за људе и робу. На челу ЗБК би се налазио Савет, састављен од по три представника чланица. Савет би одлучивао консензусом а у договореном кругу питања двотрећинском већином. Његово седиште би се периодично премештало у главне градове чланица. Споразумом о формирању Конфедерације договорила би се сарадња полицијских и војних снага чланица. ЗБК би водила јединствену спољну политику која би била оријентисана на Европску унију (ЕУ) али би неговала добре од-

носе и са другим субјектима. Улазак Албаније и Црне Горе у ЗБК би захтевао да оне напусте Атлантски савез или да обезбеде неки споразум на основу којег њихово чланство у том савезу не би било сметња. ЗБК би затражила чланство у Уједињеним нацијама.

У ЗБК би били званични и равноправни језици: албански, бошњачки, македонски, српски, хрватски и црногорски. Религије би биле равноправне а мањинска права загарантована. Задатак Савета ЗБК би био да унапређује сарадњу привреда чланица и да ради на приближавању ЕУ са циљем да ЗБК постане чланица ЕУ.

Добра страна ЗБК је да би Албанци, Бошњаци, Срби и Црногорци имали осећај да су сви, или скоро сви, њихови сународници у истој држави. Присетимо се да су идеје о оснивању неке врсте балканске федерације постојале и у Југославији првих година након Другог светског рата.

Тешко је веровати да би се политичари из поменутих земаља тако лако ујединили око једне овакве идеје. Ипак, ЗБК даје решење за многе постојеће проблеме и обећава унапређење привреде у бесцаринским условима, тако да ми се чини да има смисла даље разрадити ову идеју. Идеје сличне овој исказане су у последње време од стране разних политичара. Ако буду имали интереса, своје стручно мишљење требало би да изнесу правници, економисти и привредници.

Категорије симпатије и љубави нису нарочито релевантне у политичким питањима али је интерес оно што мотивише политичаре и народе. Политичари у ЗБК би требало да препусте историчарима приче о прошлости а сами да се усредсреде на подизање животног стандарда становништва. Наравно, они који су починили недела били би и даље процесуирани.

ОДЕЉЕЊЕ ХЕМИЈСКИХ И БИОЛОШКИХ НАУКА

Извод из записника са IX скупа Одељења хемијских и биолошких наука, одржаног 15. децембра 2017. године.

Академик Владимир Стевановић, секретар Одељења хемијских и биолошких наука, предложио је у вези са писмом председника САНУ академика Владимира С. Костића о укључивању у дијалог о КиМ, да се на скупу Одељења не расправља о овој теми, већ да свако ко жели да искаже своје мишљење може да га у писаној форми, ауторизовано, достави секретару Одељења или директно Председништву. Истакнуто је да је јасно да се не ради о дијалогу, да САНУ као институција не може у том погледу да испољи заједнички став, али да појединци могу да изнесу своја мишљења. Напоменуто је да су поједини чланови и председник САНУ износили своја мишљења у средствима јавног информисања, да „проблем Косова“ егзистира још од 1912. године, да Србија мора да се суочи са тим проблемом водећи рачуна о животима људи, економији и историјским факторима. Исказано је и мишљење да је позив на такозвани дијалог у суштини демагошки потез, да чланови нашег Одељења нису стручни да предложе решења и да су у том погледу много позваније колеге из Одељења историјских и друштвених наука које би могле да дају стручно утемељена мишљења, као и да се од чланова нашег Одељења свакако не очекује да предлажу стручна решења, већ могу да изнесу ли-

чне начелне ставове. У дискусији су учествовали академици С. Ментус, М. Анђелковић, В. Стевановић, Б. Шолаја и дописни члан Р. Саичић.

Такође, генерални секретар САНУ академик Марко Анђелковић обавестио је Одељење да постоји документација о томе шта је све САНУ писала о Косову, чему би се евентуално могло додати око 1% нових стручних оцена. Питање Косова више није стручно питање, већ се тражи политичко решење. Академик М. Анђелковић ће се заложити да списак докумената о досадашњим разматрањима „питања КиМ“ буде саставни део публикације која ће обухватити актуелна, ауторизована мишљења појединих чланова САНУ. Тиме ће, чисто прагматично, САНУ дати одговор на захтев председника Републике Србије.

Академик Марко Анђелковић

УНУТРАШЊИ ДИЈАЛОГ О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ – ОСЛОБАЂАЊЕ ОД ЛАЖИ, ЗАБЛУДА И СТРАХА

Прилог расправи у Српској академији наука и уметности

Упркос чињеници да се заправо „унутрашњи дијалог“ о Косову и Метохији међу Србима води са различитим интензитетом још од XIV века, тачније од 1389. године, мора се признати да, историјски посматрано, до данас практично није резултирао оним што би позитивно допринело српским дугорочним националним и државним интересима. У том смислу ни иницијативу председника Републике Србије Александра Вучића за покретање широког „унутрашњег дијалога о Косову“ (надам се да је нехатом изостављена и Метохија), изнету путем ауторског текста објављеног у дневном листу „Блиц“ од 24. јула 2017. године, не доживљавам као историјску новост. Желим да је разумем као позив да се кроз организовану и институционализовану расправу покушају сагледати дугорочни српски национални и државни интереси и постигне одређени национални консензус о томе шта нам је чинити у решавању, како се означава, „историјског сукоба српског и албанског народа“, што би укључило и решење актуелног проблема Космета. Уједно сам очекивао, узимајући у обзир озбиљност теме и положај предлагача, да позив понуди проверљиву хронологију развоја косметског проблема и неспорну и доказиву историјску и политичку фактографску матрицу на бази које, и унутар које, би се дијалог одвијао.

Иако је сам текст чланка „Зашто нам је потребан унутрашњи дијалог о Косову“ у литерарном смислу читљив, у фактографској и политичкој равни он није више од стилске вежбе у неодређености. Текст пози-

ва да се „погледамо у огледалу“, да „будемо реални“, да „не допустимо себи да ... предамо оно што имамо, али и да не чекамо да ће нам у руке доћи и оно што смо давно изгубили“, да „решење не лежи у нашим митовима ... али ни у одрицању од националних и државних интереса“, па зато позива на промену у „нашој колективној свести која је често сваки договор доживљавала као пораз“ јер, према речима аутора позива, „нисмо ми ништа тако велико добили у ратовима, што смо губили у миру“!

Док би теза о договору као поразу и могла бити предмет разговора, тврдња да ништа велико није добијено у ратовима очигледно не одговара истини, довољно је упоредити географске карте Балкана од 1804. до 1999. године.

Оволико, дакле, о садржини позива.

Све у свему, није јасно о чему би могао да се води дијалог када је све започето чистим изношењем одређених виђења, без синтезе и формулисања конкретнoг предлога акције и циља који треба остварити. Без обзира на то што сматрам да нема битних предуслова за вођење дијалога, не одбијам могућност да се придружим свима онима који су, или који ће, изнети ставове, гледишта и/или виђења ситуације у вези са Косметом, полазећи при том од става да се будућност не може стварати, али да се на њу може утицати.

Да ли је оживљавање јавног дијалога о проблему Космета неопходно? Јесте. Да ли је требало да буде урађено много раније? Наравно. Шта је, онда, повод да се на „шири дијалог“ позива управо сада и на овакав начин?

На унутрашњем плану разлог би могла представљати жеља за сагледавањем могућности за одређени национални консензус, или пак тражење алибија за нешто што се намерава учинити, или пак за незнање шта би ваљало учинити. Поред евентуалних унутрашњих, односно „домаћих“ разлога, дубоко верујем да је позив председника Републике Србије на дијалог инициран, или изазван растућим политичким и сваким другим притиском од стране заинтересованих страна, као што су САД и ЕУ. Њима се, несумњиво, жури, пошто су стварањем тзв. Републике Косово прекршили све релевантне норме међународног права (Повелја УН, Хелсиншка декларација), као и принципе Бадентерове комисије из 1991. године. Журба је разумљива јер тренутни „јединствен и посебан“ статус Космета представља потенцијалну опасност за појаву будућих сличних невоља на другим тачкама Европе, а и света уопште. При томе, постојећа квази-држава, немилице трошећи материјалне ресурсе оних који су је створили и који је подржавају, и даље не даје жељене резултате. На америчко-европски рат за Косово и на пројекат „косовска независност“ до сада је потрошено око 100 милијарди долара. Спонзори ове насилничке авантуре свесни су чињенице да самопроглашена „Република Косово“ није постала самостална правно, већ политички, а да њен

међународно-правни статус није разјашњен и не може бити разјашњен без учешћа Србије. У томе лежи објашњење парадокса да, док се тврди да је геополитичка реалност Балкана коначна, неизмењива и независна од става Србије, ипак се од те Србије, на сваки начин и не бирајући средства, захтева да се са том „реалношћу“ формално-правно сагласи и уговорно се обавезе, *ipso facto* претварајући бруталну отимачину у добронамерни поклон зарад „виших“ циљева.

Оно што је у времену позива на дијалог подједнако проблематично и алармантно, јесте утисак да се, колико год то нелогично било, и Србији жури. Није први пут у нашој историји да су Косово и Метохија окупирани, али јесте први пут да их неки водећи српски политичари доживљавају као баласт, крст који не могу да носе и проклетство којег се треба што пре отарасити зарад неког већег будућег добра. Такав став се мора, једном заувек, одбацити у потпуности! Србија се мора одрећи наметнуте журбе која само ради у корист њене штете. Данашњица не може да предвиди све будуће исходе, осим уколико неке од њих нехотично или хотимично не онемогући! Време само може да ради за нас, а никако против нас. Добар пример пружају нам управо Арбанаси (Шиптари, Арнаути, Албанци) подједнако уграђени како у настанак, тако и у сва будућа решења косметског проблема, који су на остварење својих националних циљева стрпљиво чекали од оснивања Призренске лиге (1878) до данас – 140 година!

Шире посматрано, у питању је тражење дугорочног решења на основу кога би Балкан могао да функционише и где би био дефинисан регионални безбедносни оквир, јер случај Космета оптерећује не само Балкан, већ и међународне односе у целини. „Коначно решавање“ овог конкретног случаја треба оставити за касније, јер се у једном тренутку, да ли ће то бити за две или за двадесет година, морају утврдити критеријуми по којима ће такви случајеви бити решавани, јер се парцијалним решењима и привременим нагодбама (Космет, Босна и Херцеговина, Македонија) заснованим на примени различитих принципа, неће доћи до дугорочног одрживог решења. У том контексту треба напустити улогу „регионалног фактора стабилности“, која је Србији наметнута од стране НАТО-а и ЕУ, и која подразумева да Србија услиши све захтеве из окружења. Мир и стабилност на Балкану јесу, као и свуда у свету, насушна потреба и за то се сви морају залагати. Србија за то треба да се залаже кроз улогу коректног суседа који обавезно води рачуна о својим националним и државним интересима.

У складу са изреком да су „они који не знају историју осуђени да је понављају“ (Едмунд Берк), односно да без историје нема будућности, дијалог о Космету је бесмислен уколико није чврсто укореењен у објективан и доказив историјски координатни систем чије су темељне тачке стварање Рашке, државе Стефана Немање (1166–1196. године) и

оснивање Пећке патријаршије (1346). У дугом временском периоду од преко 850 година, сукоб интереса Срба и Арбанаса почиње да се уобличије тек са оснивањем Призренске лиге (1878) и завршетком балканских ратова (1912–1913). Разлоге нуди анализа демографске динамике тог простора. Према званичним подацима, половином XV века (1455. или 1461. године) свега око 1% становништва Космета чинили су Арбанаси да би, 450 година касније (1921), њихова локална заступљеност порасла на 66%. Тај тренд се наставља током Другог светског рата, потпомогнут од стране фашистичких окупатора (око 100.000 новодошлих арбанашких имиграната), и достиже свој неславни врхунац после рата доношењем Одлуке бр. 153 НКОЈ-а (1945) о забрани повратка српског избеглог становништва на Космет и организованим насељавањем преко 50.000 емиграната из Албаније у времену од 1948. до 1956. године. Према попису из 1981. године, удео Арбанаса достиже 77% укупног становништва Космета. Постојању дуготрајног и политички подстицаног процеса прогресивне албанске колонизације Космета кроз организоване миграције, уз коришћење последица надмоћног наталитета, и иселавање Срба под притиском (тихи геноцид), доводи до тога да Арбанаси крајем XX века постижу заступљеност од преко 80% у укупном становништву Космета.

Генерисање сукоба интереса Срба и Арбанаса у правцу удаљавања од могућности његовог решавања у српску корист, осим у равни одређеној параметрима демографије, сигурно је, делом, и последица кардиналних грешака које је чинила српска држава, односно владајуће гарнитуре, а првенствено династија Карађорђевић. То почиње од 1912, ослобађањем Старе Србије, па се затим наставља 1918, у склопу стварања Краљевине СХС, касније Краљевине Југославије, а кулминирало је у оквиру ДФЈ/ФНРЈ/СФРЈ од 1945. па све до 1991. године, као последица догматске и доктринарне примене закључака IV конгреса КПЈ у Дрездену 1928, које су доследно спроводила сукцесивна руководства Србије после Другог светског рата.

Распад СФР Југославије почетком 90-их српски народ је дочекао у неверици и са наивном надом да је, тада и даље светски доминантна, англосаксонска политичка елита променила дуготрајни историјски негативан однос према Србима, и да ће му допустити оно што је заступала за све остале конститутивне народе Југославије, тј. људско и политичко право на самоопредељење. Када то не само што се није догодило, већ је активно спречавано и онемогућавано чак и силом оружја и међународном војном интервенцијом, српска политичка руководства су у периоду од 1992. до 2013, наставила са повлачењем контрадикторних и често погрешних потеза у решавању растућег и сада већ интернационализованог проблема Космета. Крајњи резултат и круна тих смушених настојања је потписивање тзв. „Бриселског споразума“, документа чија многа ре-

шења нису у складу са важећим Уставом Републике Србије. Правни апсурди тог акта еуфемизирају се формулацијама попут „фактичко стање“, односно „реалност“, или се, крајње грубо, то назива „свршеним чином“.

Да ли је садашње стање прихватљиво са становишта српских националних интереса и да ли је на линији дугорочних државних циљева? По мом мишљењу, није! Предложени „широки унутрашњи дијалог“ о Космету треба, примарно, да нас ослободи лажи, заблуда и страха а да, секундарно, започне трасирање пута за излазак из постојећег стања уз формулисање достижних циљева у процесу решавања проблема везаних за српску јужну покрајину. Тај пут треба да се трасира у обрнутом смеру у односу на редослед дешавања која су довела до садашњег стања.

Следствено овоме, као прво, потребно је одустати од даљег наставка бриселских преговора. Бриселски споразум (19. април 2013) је од стране Уставног суда Србије (10. децембра 2014) окарактерисан као политички а не правни акт, и као такав потпуно необавезујући за државу Србију, што се логично односи и на сва каснија акта потписана у том формату (25. август 2015), којима су практично реализовани захтеви из три од четири тачке које се односе на проблем Космета, а садржани су у тзв. „Седам тачака Бундестага“ (Документ бр. 17/14108 од 27. јуна 2013). Нови приступ у борби за Космет, која је својевремено непаметним одлукама изгубљена на војном и делимично дипломатском плану, требало би наставити правним средствима. Резолуција 1244 Савета безбедности Уједињених нација је, хронолошки, последњи валидан и једини међународно-правно релевантан документ који Космет одређује као интегрални део СРЈ, односно државе Србије, „под привременом цивилном и војном управом Уједињених нација“. С друге стране, може се рећи да је, према свим међународно важећим нормама, Космет окупирана територија (што Србија мора хитно и јасно прогласити) правно незасновано стављена под управу КФОР-а (Kosovo Force – NATO), УНМИК-а (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo), који је касније замењен ЕУЛЕКС-ом (European Union Rule of Law Mission in Kosovo). Из историје су нам познати различити начини повраћаја окупиране територије, који, несумњиво, представљају појединачне изборе сваког народа, односно државе. Срби су, верујем, у овом тренутку већински опредељени за преговоре. Стога преговоре ваља наново започети, али овај пут у оквиру Уједињених нација, односно у Савету безбедности УН, са циљем закључивања свеобухватног уговора између Србије и актера војне интервенције и насилне окупације јужне српске покрајине, тј, потписницима Војно-техничког споразума из Куманова (Кумановски споразум, 9. јуна 1999). При томе треба непрестано имати на уму да је убедљива већина принципа из сфере релевантних области права на српској страни, због чега се и капитално значење те чињенице, дугорочно, не сме ни потценити ни занемарити. Време које ће бити посвећено преговорима у окви-

ру УН треба да искористимо за јачање наших капацитета на Космету у сваком погледу.

Враћањем преговора у Савет безбедности УН и полазећи од Резолуције 1244 као основе, Србија добија реалнију шансу за евентуално компромисно решење косметског проблема, јер право вета појединих сталних чланица може да обесхрабри „некомпромисне“ захтеве једне или друге стране. Супротно томе, у текућим преговорима у Бриселу, званичници Европске уније, иако само „посредници“ а не и декларисани интересни учесници, исувише често толеришу, а неретко и активно заступају некомпромисне захтеве Арбанаса, претварајући тиме преговоре у диктат! Поред тога, враћањем преговора у Савет безбедности УН, уједно се раздвајају питање пријема Србије у ЕУ и решавање проблема Космета. Тај евентуални компромисни споразум (то не подразумева истовремено и „коначно решење“, пошто су у историји позната само дуготрајна решења) за почетну основу мора имати оно што је наведено у тексту Резолуције 1244 Савета безбедности УН, а финални облик мора да садржи за нас прихватљива национална и државна решења. У том процесу преговарања не сме се одустати од става „да ништа није договорено док све није договорено“.

Како је рекао Томас Ман: „Не можете очекивати да вам човек окрене своју бољу страну, ако мислите да се лоша подразумева“. Исто је и са будућношћу. Ако се прихвати став о постизању евентуалног компромисног споразума, наш начелни став требало би да буде да поштујемо и признајемо интересе Арбанаса, али да се никако не доводи у сумњу чињеница да српски народ и држава Србија и те како имају своја права, интересе и легитимне захтеве када је будућност Космета у питању. „На Косову су артефакти српског трајања, сведочанства српског индентитета. Косово је Србима отаџбина, а Албанцима завичај“, како рече драматург Синиша Ковачевић. Србија треба и мора да преговара са позиције добре воље и уз признавање и уважавање интереса Арбанаса, али и без икакве недоумице о сопственим историјским правима и легитимним државним и националним интересима на просторима Космета. Само на овај начин и овим путем порука из позива на дијалог председника Вучића, „да изгубимо мање што морамо и да сачувамо највише што можемо“, престаће да буде део стилског огледа и постаће рационални и достижни политички циљ. Да би се ово остварило, мора се чврсто заузети став да је приоритет државе Србије реафирмација и очување њених међународно признатих спољних граница, док су правни и политички модалитети уређења унутрашњих односа тема отворена за разговор и било какав, свима прихватљив, договор. Право на самоопредељење, дакле и право да неко прогласи и независност, првенствено као политичко право, не подразумева и отцепљење, односно промену међународно признатих граница једне државе.

Да ли ће тако бити, зависи од тога да ли ће те преговоре водити и привести крају они који су само политичари, или они који су много више од тога, тј. државници. То значи, у ком степену ће бити способни да дефинишу за Србе и Србију оптимално дугорочно решење и да процене прави тренутак за његову реализацију. То би, можда, требало да буде повод за други, или боље речено, прави свесрпски дијалог о Космету.

ОДЕЉЕЊЕ ТЕХНИЧКИХ НАУКА

На XII скупу Одељења техничких наука, одржаном 20. децембра 2017. године, посебна тачка дневног реда био је дијалог о статусу Косова и Метохије. У прилогу су потписана и ауторизована мишљења академика Зорана Љ. Петровића и дописног члана Слободана Вукосавића.

Дописни члан Слободан Вукосавић

Приоритети

Опстанак и останак српског народа на југу Србије, као и повратак прогнаних, препознатљив је циљ од пресудног значаја. Остваривање таквог циља тражи дуготрајан и упоран рад који је често ометан преувеличавањем значаја наметнутих политичких преговора. Преговоре и споразуме треба вредновати сагледавајући њихове ефекте на останак, опстанак и повратак. Стиче се утисак да било какво решење статуса неће зауставити, па чак ни успорити повлачење српског живља са југа Србије уколико изостану друге мере, и зато би о опстанку Срба на југу и њиховом повратку требало говорити и преговарати много више него о статусу и споразумима.

У свету се ствара слика да Србија одлаже тражено признање независности у намери да оно буде залог у садашњим и будућим прегово-

рима о важним спољашњим и унутрашњим питањима. Питање статуса доминира медијским простором свих страна, док су информације о непрекинутом и организованом прогону преосталих Срба у другом плану. Такво стање не иде у прилог преговарачкој позицији Србије и не помаже преосталим Србима на југу. У значајном делу јавности других земаља проблеми у нашој јужној покрајини своде се на питање територије, чиме се превиђа српски народ и његова култура, док његово страдање остаје у сенци и не проузрокује очекиване реакције. Сличне погледе има и немали део јавности у Србији.

Са српским народом и културом изван фокуса, изгледи за позитиван исход могу бити значајно умањени. Промена постојећег стања и скретање пажње свих сучељених страна на проблеме опстанка преосталих Срба, повратка прогнаних Срба, као и очување и повратак њихових материјалних и културних добара тражи одлучне акције које ће надживети уобичајене декларације и потрајати дуже од политичких циклуса. Позив другима да уваже интерес српског народа на југу биће уверљив једино ако и сама Србија такав циљ доведе у жижу свог интересовања. Већина грађана Србије није упозната са званичним, ажурним подацима наше државе о убијеним, прогнаним, киднапованим и несталим Србима. Од значаја је располагати и веродостојном евиденцијом отетих или уништених материјалних и културних добара. Постоје и индиције да се подршка државе породицама несталих Срба може побољшати, јер неопходна подршка често изостаје када престане медијска пажња.

Позитиван исход напора за опстанак српског живља на југу Србије зависи од ширења сазнања о народу и његовом свакодневном животу, вредностима, проблемима и страдању. Значајан допринос могу имати и кинематографија, државна телевизија и медији, као и научне институције које се баве етнографијом, историјом, језиком и другим сродним областима.

Утицај политике

Јужна покрајина је већ више деценија значајна ставка у агенди српских политичара. Декларације, обећања политичара и гласачи са Косова и Метохије имали су значајну улогу у освајању и очувању власти. Деловање водећих политичара и њихове изјаве о Косову и Метохији често су биле намењене потребама унутрашње политике, што није помогло повратку прогнаних нити заштити преосталих Срба. Значај и улога покрајине у борби за власт у Србији пружила је другој страни могућност да увећа свој утицај на доношење одлука на уштрб интереса Срба у јужној покрајини.

Премали број српских гласача уочава да декларације политичара и полемике између власти и опозиције нису од помоћи Србима у јужној покрајини, што смањује изгледе да се до напретка дође кроз уобичајене

демократске процесе. Зато је потребно истражити и друге начине успостављања конзистентне политике о југу Србије и пројектовања стратегија које ће бити отпорне на промене унутрашње политике, које се неће мењати приликом смене владаоца, и на које ће друге земље имати мањи утицај.

Помоћ становништву

Опстанак и повратак зависе од безбедности, али и од услова за живот, школовање, лечење и запослење. Стиче се утисак да би помоћ државе требало да буде већа, боље организована, транспарентнија и у већој мери медијски експонирана него што је то помоћ хуманитарних организација и појединаца. Премда је помоћ појединаца и хуманитарних организација добродошла и хвале вредна, неповољан је утисак да је брига државе мања и да се њена средства значајно круне на путу од Београда до Митровице. Злонамеран посматрач би такво стање искористио као доказ да се држава више брине за територију и свој статус него за народ. Од користи је сагледати могућност да се у помоћ државе становништву на Косову и Метохији укључе и грађани, уз успостављање непосредних контаката између особа и породица на северу и југу. Поменути контакти би увећали свест остатка Србије о становништву на југу Србије и о његовим проблемима и страдању. С друге стране, српске породице на југу би стекле непосредна сазнања о бризи и пажњи породица са севера.

Перспективе

Исељавање српског живља са југа Србије је у великој мери подстакнуто значајним средствима која су плод криминалних активности. Нема видљивих намера самопроглашене власти у Приштини да сузбије организовани криминал. Многи путеви криминала пролазе кроз централну Србију, где исход зависи од сузбијања локалне подршке криминалним активностима уз одлучност, непоткупљивост и ефикасност снага реда. Стиче се утисак да у свему поменутом постоје могућности за побољшање. Поред криминала на другој страни, стиче се утисак да виталне интересе српског становништва угрожавају и криминалне групе на српској страни.

Лоше материјално стање и све мањи број становника на југу Србије су последица општег стања српске привреде и државе, као и смањене пажње коју централна власт придаје крајевима са релативно малим бројем становника. Стиче се утисак да се Србија на свом југу сучељава са неуобичајеном, али веома ефикасном творевином: хибридом криминалних група са елементима племенског уређења и са зачетком државе у којој се 21. век меша са архаичним обичајима. Постоје индиције да поменути обичаји не подразумевају уобичајена схватања о граници између криминалног и дозвољеног понашања. Док наизглед сукобљени

центри моћи хибридне државе испољавају јединство и чврстину воље приликом сваке конфронтације са другима и јасно исказују своје циљеве, Србија се често бави унутрашњим проблемима и не оставља утисак да се чврсто држи јасно дефинисаних циљева. Описани сплет околности поспешује даље потискивање српског становништва, његове културе и начина живота, доприносећи ширењу другачијег дискурса на начин који не могу зауставити границе, споразуми или резолуције.

Премда је ситуација на југу Србије специфична, ипак постоји низ примера који показују да се добри резултати могу постићи доследном применом закона, спречавањем корупције међу снагама реда и унутар државе, уз јасно дефинисане циљеве и демонстрацију воље, одлучности и непопустљивости у њиховом достизању. У погледу задржавања становништва у слабо насељеним областима постоје позитивна искуства са увођењем пореских олакшица, подстицаја за предузимаче, повлашћених цена електричне енергије, бесплатних комуникационих и комуналних услуга, повластица у школству и здравству, али и посебне пажње у стварању и очувању безбедности, реда и спровођења закона.

Академик Зоран Љ. Петровић

МИШЉЕЊЕ О ИНИЦИЈАТИВИ ЗА РАЗРЕШЕЊЕ СТАТУСА КОСОВА И СА ТИМ ПОВЕЗАНЕ ДРЖАВНЕ ПОЛИТИКЕ

Иницијатива о јавној дискусији је немало изненађење. Она пружа неку врсту политичке сигурности и алибија преговарачима, међутим, свако јавно изрицање националних ставова јако слаби преговарачку позицију и могућност компромиса. Једноставно, ако се испостави да постоји одређена спремност за попуштање с једне стране, одмах то постаје минимална позиција друге стране. Поготову што друга страна у овом случају држи готово све међународне политичке адуте.

Много је корисније стати иза става да треба дати подршку нашој политичкој, стратешкој и преговарачкој екипи да крене храбрије у разрешење косовског Гордијевог чвора. У том смислу, одговор је недвосмислено – да. Лично, имам велике резерве када нас у разрешење косовског проблема воде наследници политичких опција које су пре свега дале правно-политички оквир за самосталност, па онда и отцепљење Косова, као и наследници оних политичких снага које су својим максималистичким ставовима и агресивном позицијом онемогућиле раније разрешење проблема у повољнијим условима и са мањом крајњом штетом. Но, то је изабрана политичка елита и то је њен задатак; они имају своју

историјску улогу за коју су се борили и имају своју одговорност. Делити ту одговорност без реалних механизма утицаја и учешћа у стратешким одлучивањима је двосекли мач и не мислим да је у интересу САНУ да даје оштре јединствене ставове.

Но, оно што је битно то је формирање националне стратешке и дугорочне политике. Замена такве политике ројалистичким амбицијама, замена за популистички идеализам који је довео до непостојања такве политике и каснији континуитет у вођењу погрешне националне политике су нас довели у стање уништења привреде, осиромашење и катастрофалну демографску ситуацију.

При формирању такве политике и дугорочне преговарачке позиције, поред традиционалне позиције о светости домовине и њених граница, треба имати у виду и следеће.

Пре свега овакви циљеви се не смеју и не могу остварити уништењем популације било кроз ратове било кроз одлив становништва, посебно млађег. Нестабилна ситуација и непостојање економских основа за формирање личних каријера, па и за сам опстанак, катастрофални су за нацију. Штета није само у одласку људи већ посебно у одласку младих људи који своје породице формирају на неким другим континентима, са неким другим нацијама и рађају младе Канађане, Новозеланђане или неке друге нације. Лако је израчунати штету пребројавањем оних који су отишли, исто тако је лако проценити губитак кроз улагање у образовање висококвалификованих путника преко границе, али је много теже израчунати трагичне последице на нереализовани економски потенцијал, развој популације и на број Neroђене деце. Толико Neroђене деце, како због жртава у два светска рата тако и због жртава у локалним ратовима у последње две деценије, али и због немогућности да се формирају и опстану младе породице, то је највећа катастрофа српског народа и свих држављана Србије.

Потребно је проблеме решавати брзо и одлучно, потребно је да та решења буду дугорочно одржива. Због тога максималистички захтеви са било које стране нису добри, осим за продужетак неизвесног и нерешеног стања. А у таквој ситуацији већи је губитник Србија.

Задатак чланова САНУ треба пре свега да буде у томе да максимално успешно реализују свој међународни углед и научноуметнички потенцијал, како би повећали углед нације и лични углед и како би могли у одређеним условима да преносе и ставове српске стране. Они морају да се максимално посвете и квалитетном образовању млађих генерација у науци и уметности како би им омогућили реализацију природних потенцијала до максимума. Поред свега, а понекад и изнад свега, морају се посветити дефинисању етичких норми и формирању примера за углед за млађе генерације.

Сви сегменти САНУ треба да помажу формирању националне политике. Поред историје која свакако треба да ради на стварању како

основа за одлучивање политичара тако и на одржавању истине и спречавању дописивања историје, друге друштвене науке треба да формирају базу за стратешке одлуке политичара, природне и техничке науке на паметном улагању у технологије будућности које ће хранити нашу децу и унучиће, а медицински стручњаци и на одржавању капацитета за заштиту активног и корисног живота свих држављана Србије. На крају, уметност има своје законе и преноси своју визију истине и човековог стања понекад убедљивије и далекосежније од свих технолошких и научних резултата.

Само на том трагу САНУ ће остварити своју улогу и корисно допринети разрешењу проблема статуса Косова.

ОДЕЉЕЊЕ МЕДИЦИНСКИХ НАУКА

На X скупу Одељења медицинских наука, одржаном 27. децембра 2017. године, посебна тачка дневног реда био је дијалог о статусу Косова и Метохије. У дискусији су учествовали академици Владимир Костић, Драган Мицић и дописни члан Зоран Кривокатић. Академик Радоје Чоловић накнадно је доставио своје мишљење.

Академик Владимир С. Костић

Када сам пре три године изнео своје лично мишљење о Косову и Метохији (КиМ), које је у поједностављеном и површном тумачењу реченог изазвало радикално супротстављене ставове, имао сам на уму да, након свих догађања у дуготрајним историјским околностима, не можемо гајити илузије о пуној, сувереној политичкој контроли овог простора. И то је питање на које је иницијатор овог дијалога требало да на самом почетку, макар у виду начелног става, да одговор: има ли могућности повратка на стање од пре (рецимо) 1998. године? Јер ако га нема, како наслућујем (радоваћу се уколико будем аргументовано демантован), намеће се закључак да су преговори који би били усмерени ка одрживом компромису наметљиво логични и неизбежни. Међутим, за-

почињањем разговора о КиМ, које је САНУ, како је уосталом и својствено оваквој кући, прихватила, морала се обезбедити претпоставка пуне толеранције различитих мишљења и ставова, не увек без безбедних стигматизирања неистомишљеника. Са извесним жаљењем, поново потпуно лично, имам утисак да ова претпоставка није испуњена, да су појединци, иначе на значајним местима у структурама власти, као и поједине институције и политичке партије, пожурили да ограниче могуће линије размишљања, да своје критеријуме успоставе као једино прихватљиве (алтернатива је, наравно, „издаја“). Не улазећи у мотиве таквих поступања, лично сам мишљења да тврдокорно понављање ставова о „продаји“, „издаји“, „поклањању“, „одрицању“ и сл. од КиМ (било би добро да се заиста ради о „продаји“, „издаји“, „поклањању“, „одрицању“ и сл. јер би се у случају реалности таквих поступања од њих могло исто тако, слободном вољом извршилаца и одустати), те одбијање свих преговора, заправо дугорочно од Србије прави губитника, која ће у достојанственом чекању туђих и будућих, по нас хипотетички корисних историјских обрачуна и промена, пропуштати прилике да заштити своје интересе, или бар оне интересе које још увек можемо да заштитимо. Мислим да се суштински ради, чак и тамо где се искреност и патриотизам не доводе у питање, о неодговорности. Подједнако као што мислим да је неодговорна и свака политика која би у преговоре улазила без, колико је то могуће, јасно дефинисаних „црвених линија“ заштите државних, грађанских и националних интереса Србије. Србија би морала да зна „шта и куда даље“, чак и ако друга страна, коју абוזивно називамо Западом, заправо нема намере да нас прими у своје редове. Јер њихова „благоданост“ обичном грађанину са годинама изгледа подједнако ритуалном као и неке форме неодговорног „патриотизма“ које гајимо у самој Србији. Чине ми се неприхватљивим изјаве, превасходно политичара (било које боје и оријентације), попут „никад“ и „нема алтернативе“. Јер шта ћемо радити икада сад када знамо шта никада нећемо радити и куда ћемо уколико се ма како узвишени и неупитни циљ коме наводно тежимо не испуни или не испуњава? Стога верујем да је преговоре неопходно наставити у прихватљивом формату и том приликом настојати да се нађу решења која:

1. штите по највишим могућим стандардима и организационим формама појединачна и колективна права наших суграђана на КиМ;
2. у потребној мери обезбеђују идентитетско присуство Србије на том простору, пре свега кроз максималну могућу заштиту културне, историјске и уметничке баштине српског народа на КиМ, који највећим делом спада у власништво и домен СПЦ.
3. Проблем КиМ, који је несумњиво кључан, треба сагледавати у ширем контексту питања важних за будућност Србије (друштвених, политичких, безбедносних, економских, демографских итд.).

4. У избору својих одлука верујем да Србија треба да води рачуна да не буде поново изолована и искључена из токова ширег окружења коме припада. Пркос појачан искуством, које и сам делим, да су изолација и санкције наметнуте Србији биле неправедне и деструктивне, контрапродуктиван је и, ако се апсолутизује у политички став, у супротности је са интересима грађана, народа и државе (о бомбардовању не говорим јер сам дубоко убеђен да се ради о неупитном и неодговорном злочину – суровост и искључивост са којима је оно спроведено и данас ми је лично несхватљиво, али се у свим будућим промишљањима мора узети у обзир). Штавише, изолација Србије би била и коначни успех њених хипотетичких „уклетих непријатеља“ (под условом да постоје). Посебно указујем на тешке демографске, економске, технолошке и друге последице изолације, са чим, нажалост, имамо искуства из не тако далеке прошлости.
5. Иако се наслања на претходну тезу, наши стратешки и политички избори морају посебно узети у обзир изузетно тешке и сложене регионалне односе, да се никако не дође у ситуацију да будемо острво окружено „ненаклоњеним“ суседима. Иако се делом ради о блиским народима, прибојавам се да би њихове одлуке у ситуацијама политичких и стратешких дилема биле превасходно условљене њиховим већ изабраним правцима геостратешких интеграција (тј. ЕУ, НАТО, доминантни утицај САД), уз пренебрегавање принципа „права и правде“ због сопствених партикуларних интереса.
6. Иако не постоји јединствено мишљење, тачније, постоје потпуно супротни ставови, званична политика, коју као појединац подржавам, јесте да је „европски пут“ приоритет и пут који је за Србију најрационалнији из много разлога. Избором својих одлука и поступања на тему актуелног дијалога треба обазриво настојати да не дођемо у ситуацију да се трајно одрекнемо својих стратешких приоритета. Уколико пак упркос прихватљивом политичком прагматизму са наше стране будемо приморани да их се одрекнемо или релативизирамо, неопходно је да претходно покушамо да јасно дефинишемо алтернативе из различитих углова – и то је тема за посебан дијалог. Искључивост и брзина са било којих позиција несумњиво ће нам нанети штету, баш као и инсистирање на недефинисано дугом *status quo* (коме заправо он највише одговара, питање је које такође захтева анализу), који нам нико не може гарантовати и о коме се првенствено економисти и демографи морају изјаснити: која је цена којом ће Србија платити *status quo* и може ли га издржати у различитим сценаријима његових консеквенци?

Коначно, неслагања око покренутих питања никако не би смела да буду повод међусобних непријатељстава, оптуживања, политикантских игара, и даљих подела српског друштва, а посебно не насиља. То је, верујем, могуће оснаживањем институција и ширењем демократских простора у Србији, које нису контрапункт (како нас понекад убеђују неодговорни појединци), већ синоним у процесима који око КиМ теку.

Дописни члан Зоран Кривокапић

Као особа која је рођена на Косову и Метохији не могу а да не кажем неколико речи о иницијативи председника Вучића о потреби за унутрашњим дијалогом о статусу Косова и Метохије. Изузетно ми је драго што ће се САНУ, као највећа научна установа у нашој земљи, укључити у дијалог и сматрам да је то исправан потез нашег руководства.

Од нас наша заједница очекује да, колико је то могуће, помогнемо у дефинитивном решењу статуса Косова и Метохије што, истини за вољу, неће бити нимало лако.

Слажем се са погледом и дискусијом председника Костића, који је детаљно образложио тренутно стање и дилеме. Ово је веома осетљив и деликатан тренутак за нашу државу и зато сматрам да је потребно да наступимо као институција и појединци, одговорно и добронамерно.

Искрено мислим да ће одлука бити донета на политичкој платформи, а да наша улога неће бити од пресудног значаја.

Из разговора са Албанцима са Косова и Метохије могу рећи да су они такође изузетно незадовољни тренутним стањем на Косову и Метохији и да се у великом броју, из тог разлога, исељавају у европске земље.

Моје мишљење је да обичан албански човек верује српским лекаrima, што је потребно искористити у даљем току преговора. Такође сам мишљења да је потребно, поред стручне, у свим областима успоставити и тесну научну сарадњу са научном заједницом Албанаца.

Било какво да буде решење, мишљења сам да морамо водити рачуна о нашим људима на Косову и Метохији, а наша обавеза је такође да сачувамо и обезбедимо своје културно, уметничко и духовно наслеђе.

Академик Драган Мицић

Подржавам ставове које је изнео председник академик Костић о питању унутрашњег дијалога о КиМ, који је покренуо председник Александар Вучић. Адекватно функционисање здравственог система и његов опстанак у садашњим условима један је од кључних чинилаца за опстанак нашег народа на КиМ, посебно у српским енклавама. Осврнуо бих се у дискусији на положај и функционисање наших здравствених радника у енклавама. Организација и начин функционисања здравствене службе у енклавама је од посебног значаја као гаранција за опстанак нашег народа на тим територијама. Из разговора које сам недавно имао са појединим лекарима из енклава, сазнао сам да су они за компликовање анализе упућени на болнице страних земаља које се налазе на територији која их окружује и мислим да би требало да се потенцира рад наших субспецијалистичких служби са севера Косова и интензивира њихова релација са лекарима у енклавама. На тај начин би цео здравствени систем над којим имамо ингеренције могао боље да функционише, повећавајући поверење наших људи као корисника услуга. Такве ставове треба имплементирати и у преговоре који ће се водити.

Академик Радоје Чоловић

ПОГЛЕДИ НА ТЗВ. „ПРАВНО ОБАВЕЗУЈУЋИ СПОРАЗУМ“ ОКО КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Као и Медицински факултет, и Медицинско одељење САНУ и Српско лекарско друштво (СЛД) добили су званични позив да учествује у тзв. „унутрашњем дијалогу о Косову и Метохији“. После добијања позива, разговарао сам са једним државним секретаром у Министарству здравља да се информишем шта се по том питању од СЛД очекује. Он ми је експлицитно рекао да се од нас не очекује разматрање политичког решења за Косово и Метохију, нити треба да се изјашњавамо о будућој организацији здравствене службе за српско становништво на Косову и Метохији (експлицитно ми је рекао да је Министарство здравља планове реорганизације здравства на КиМ већ направило), већ да треба да се изјаснимо шта је Српско лекарско друштво до сада чинило и шта намерава да чини на Косову и Метохији, независно од политичког решења које буде договорено током преговора у Бриселу.

Као што знате, та дебата која је требало да се одржи у децембру и да се директно преноси преко телевизије је одложена, и ми до сада нисмо обавештени о неком новом термину њеног одржавања.

У циљу припреме за дебату, Управни одбор СЛД је усагласио платформу и наступ наше делегације од три до пет чланова на тој конференцији. Суштина нашег става биће да ће чланови Управног одбора СЛД и истакнути чланови Академије медицинских наука СЛД, као и до сада одлазити у Косовску Митровицу, Грачаницу и где год буде требало и тамо држати едукативна предавања, увек по израженим жељама тамошњих лекара, односно руководилаца Друштва лекара Косова и Метохије СЛД или његових подружница, у максималној мери колико то буде могуће, и све док је то колико-толико безбедно и без обзира на политичко решење до кога се евентуално дође.

Када је у питању изјашњавање о могућем политичком решењу проблема Косова и Метохије, чини ми се да ми немамо довољно информација о томе шта се од наше земље тачно тражи. Чини ми се да ни Управа САНУ о томе не зна више него ми, обични чланови. Лично, о тим преговорима знам онолико колико се објави у медијима. Међутим, ту има јако пуно информација из разних извора, како из разних међународних кругова тако и од наших медија, тако да је тешко да се човек у свему томе снађе. Ја своје мишљење формирам мање на основу тих „вести“ а више на основу сопственог расуђивања шта је од онога што чујем или прочитам вероватно, могуће и реално.

Данас се пуно говори о притисцима да Србија потпише „правно обавезујући споразум“ са властима у Приштини, али садржај тог споразума нама није познат. Час се помиње да он наводно подразумева само споразуме који омогућавају „нормализацију живота грађана“, њихову сигурност, бржи развој економије, трговине и слободно кретање људи и добара а да формално признање Косова и Метохије није обавезни део тог споразума. Међутим, убрзо после тога, амбасадор неке велике западне земље, неки њихов посланик, изасланик, тзв. „експерт“ итд., експлицитно изјави да „обавезујући споразум“ подразумева и формално признање Косова и Метохије као независне државе. Штавише, ових дана је речено да ни то неће бити довољно, већ да ће Србија морати да утиче на Русију и Кину да и оне признају Косово и Метохију и да се сагласе са његовим пријемом у Уједињене нације. Ја се прибојавам да ово последње представља суштину захтева који ће се пред нашу државу на крају поставити.

У последње време, чини ми се, има више разборитих људи који говоре да Србија тренутно нема разлога да жури са трајним решењем питања Косова и Метохије и да треба да настоји да се тамо бар задржи „статус кво“. Наиме, они процењују да се, за нас данас неповољне међународне околности полако мењају, да расте утицај према нама прија-

тељски настројених земаља, пре свега Русије и Кине, да неке земље постају свесне да је признавање Косова и Метохије била грешка и да је оно охрабрило сецесионистичке покрете у многим земљама у свету (такав пример већ имамо у Шпанији, а најављују се и други), као и да неке земље које су већ признале Косово као независну државу, то признање повлаче или размишљају да га повуку. Један од аргумената заговорника очувања бар „сатуса кво“ је и то што, упркос притиску Вашингтона и Брисела, пет земаља Европске уније и даље упорно одбијају да признају независност Косова и Метохије. Они мисле да би евентуалним признањем независности Косова, Србија сама себи „пуцала у ноге“ и не-поправљиво се понизила пред међународном јавношћу, нарочито пред оном која је до сада одбијала да голо насиље промотера косовске независности прихвати, упркос понекад ултимативним захтевима западних земаља на челу са САД. Недавно су неке моћне западне земље јавно претиле неким земљама које су најавиле повлачење признања Косова. Заступници очувања бар постојећег стања тврде и да међународне околности у будућности за нас могу бити само повољније, никако горе него што су данас.

Међутим, да будем сасвим искрен, да би се међународне околности бар у догледно време тако драстично промениле у нашу корист, мислим да би се морало нешто јако крупно десити, а ја тако нешто тешко да могу и да замислим у скорој будућности. И поред тога, мени поменута аргументација заговорника „статуса кво“ звучи доста логично и прихватљиво, али понављам да немам довољно информација ни способности да проценим све могуће последице такве одлуке.

С друге стране, верујем да ће, према нама ненаклоњене, да не кажем отворено непријатељски насторојене земље, учинити све што могу да нас присиле на своја решења и да ће настојати да независност Косова и Метохије доведу до краја, а то значи да га и сама Србија призна, па очекујем даљи пораст свакојакх притисака и условљавања. Нисам присталица теорије завере али има много доказа о дуготрајном непријатељству према Србима. Навешћу само неке, од иначе великог броја примера. Притом не амнестирам ни српске вође (Нишка декларација, одбијање Лондонског уговора, Крфска декларација итд.), лидере странака (Пашић и др.), краља Александра, па ни сам народ (нпр. 27. март 1941. који је несумњиво био самоубилачки чин који је резултирао са преко милион убијених Срба... итд.) за бројне глупости и лудости које су током последњих век и по чинили.

Југославија је смишљено разорена иако је, уз све своје мане, тада била најбоље решење за све народе који су у њој живели. Иако су знали или морали знати за геноцид НДХ над Србима, они су један отворени усташки режим, који то уосталом није ни крио, од почетка снажно подржавали. О Туђмановим претњама да ће, кад дође на власт, „Крајина

пливати у крви“ сведочиле су западне дипломате који су то чули од њега лично. И поред тога Запад није дао никакве гаранције ни аутономију Србима у Хрватској. Иако под тзв. „заштитом“ снага УН (читај НАТО-а) нису ништа учинили да заштите Србе у Медачком цепу, Масленици, у Западној Славонији и бројним другим Србима доминантно насељеним подручјима, а „Олују“ су не само одобриле (једино су тражиле да се то обави највише за 3–4 дана па је зато Туђман за напад на Крајину ангажовао око 500.000 војника), већ су директно и активно асистирале прогону око 250.000 Срба. Упркос првостепеној пресуди Готовини за ове злочине, хашке судије су натеране да се злочинац Готовина ослободи за етничко чишћење 250.000 Срба и убиства око 2.000 Срба, махом старца и жена, иако је у суду презентиран и звучни запис кад је Туђман на сасланку на Брионима пред „Олују“ рекао да Србима треба задати ударац од кога се неће никад опоравити и да они морају бити сведени на 2–3% становништва у Хрватској.

У Босни и Херцеговини амбасадор Цимерман је наговорио Изетбеговића да одбије Кутиљеров план, и да, како је и сам признао, „жртвује мир“ ради остваривања циљева из своје Исламске декларације. Током рата, Запад је све време активно подржавао за Муслимане и Хрвате а повремено су и ратовали на њиховој страни. Све договоре и споразуме кршили су увек и само на штету српске стране. Њихово изигравање споразума о тзв. „заштићеним зонама“ довело је на крају до злочина у Сребреници а сами Муслимани сведоче да је Клинтон тражио да се Срби наведу да убију 5.000 муслимана да би он покренуо рат против Срба.

На Косову и Метохији западне земље и САД су подстакле Албанце на побуну, све време су их политички и војно подржавали, а тзв. ОВК је била њихова пешадија на терену. И кад данас понекад притискају власти на Косову, то не мења њихову генералну подршку коју они њима дају. Можда би Запад садашње косовско руководство, састављено углавном од ратних злочинаца (они то врло добро знају!), радо заменио неким некомпромитованим, али њима послушним Албанцима, њихова генерална подршка Албанцима ће остати, јер они чврсто верују да је Исмаил Кадаре био у праву кад је убеђивао Запад да треба да подржава Албанце јер су они „најсигурнија и најпоузданија брана словенском утицају на Балкану“. Наравно, мисли се на утицај Русије, који Запад на Балкану покушава дефинитивно да избрише, на чему су, мање више, стално радили више од два века. Више векова уназад на Западу постоји једна ирационална русофобија о којој су и неки западни аналитичари објавили књиге, од којих су неке преведене и на српски. Један професор из Велике Британије је (колико се сећам током симпозијума о тзв. „Великој Србији“) рекао овде, за говорницом у САНУ, да на Западу постоји хронична србофобија која повремено добија акутну форму. Они Србе не подносе јер верују да су они једини прави ослонац некаквог руског

утицаја на Балкану који они по сваку цену једном за свагда желе да избришу.

Уместо да признају и српске интересе овде на Балкану и да их тако придобију, Запад користи притиске, а кад треба и голу силу, да тај циљ постигне, удружујући се са усташама, ОВК и исламским фундаменталистима. Сада шире приче о некаквом фантомском „малигном утицају Русије на Балкану“ а сви видимо да је њихов утицај у свему стотину пута већи од руског.

Нема сумње да ни нашем државном руководству није лако. Оно се налази под снажним притиском који ће временом расти. У том смислу очекујем и растуће притиске и на Републику Српску и њено руководство. С друге стране, државно руководство је под притиском и изнутра. Може бити да би било разборито да и државно руководство са себе скине део историјске одговорности за, евентуално за нас неповољно решење питања Косова и Метохије, тако што би, приликом дефинитивног прихватања или неприхватања наметнутог „обавезујућег“ споразума, путем референдума консултовало народ.

Надам се да је већина у САНУ несрећна због стања у којем се по овом питању наша земља налази и да би желела да се то питање реши у најбољем националном и државном интересу. Иако у овој ситуацији Академија неће имати унисони став о овом питању, не бих волео да поводом овога дође до каквог великог лома у Академији или да јој се припише, било „авантуристичка ратоборност“ било „дефетизам и издајство“, јер би и једно и друго, и краткорочно и дугорочно, било штетно и за Академију и за државу. Мислим да би о томе морали водити рачуна и управа Академије и сваки њен члан. Ако се САНУ као целина или њени извршни органи, из ових или оних разлога, ипак буду морали изјаснити, након што саслушају сва мишљења изнета на Одељењима и мишљења изнета на друге начине, можда би било разборито заложити се бар за очување статуса кво, пошто бољег решења за сада нема на видiku, а све у нади да ће се у будућности евентуално појавити какве повољније међународне околности.

И још нешто јако важно. Нама се већ сада отворено каже да ћемо евентуалним уласком у ЕУ морати да потпуно одбацимо своју спољну политику а прихватимо политику ЕУ, а то значи прекид веза са Русијом, којој одмах морамо увести и санкције а вероватно покварити наше односе са Кином, са чијим присуством у Србији ЕУ очигледно сада није много срећна. Моје је мишљење да бисмо морали да унапред одбијемо беспоговорно прихватање политике У ЧИЈЕМ КРЕИРАЊУ НИСМО УЧЕСТВОВАЛИ, а кад се буде дискутовало о некој новој политици ми ћемо као евентуални члан ЕУ моћи на њу да утичемо и евентуално на њу ставимо вето, као што раде Пољаци, Чеси, Мађари и Словаки око распореда миграната. Уосталом, пет земаља ЕУ одбија захтев Брисела да при-

зна независност Косова. Зато верујем да би било какво унапред прихватање политике Брисела која је већ дефинисана БЕЗ НАШЕГ УЧЕШЋА У ЊЕНОМ КРЕИРАЊУ била неопростива грешка.

Ако се како-тако прихватљив договор са Албанцима ипак постигне, то би по мом уверењу апсолутно и безусловно морало бити гарантовано потписима свих пет сталних чланица Савета безбедности, иако ни то није сигурна гаранција да га Запад неће кршити. Сада видимо да је била велика грешка што смо пристали на измештање преговора из УН и њихово пребацивање у ЕУ. Великима се не сме до краја веровати, они се уговора и обећања држе док им одговара, тј. до тренутка док се по њиховом не „промене околности“, тј. њихови интереси. За то имамо много доказа и у прошлости и у садашњости. Треба само видети како су систематски одузимање надлежности Републике Српске предвиђене Дејтонским мировним споразумом и како се она настоји фактички укинути или свести на празну љуштуру.

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Дискусија о Косову и Метохији у Одељењу језика и књижевности САНУ на X скупу, одржаном 26. децембра 2017. године

У оквиру тачке посвећене дијалогу о Косову и Метохији, у којој су учествовали академици Матија Бећковић, Миро Вуксановић, Нада Милошевић Ђорђевић, Предраг Пипер, Љубомир Симовић, Милосав Тешић и дописни члан Слободан Грубачић, истакнуто је, пре свега, да су своју реч о Косову и Метохији рекли многи српски научници и уметници, а да је сада расправа отворена без прецизнијег одређивања предмета дискусије. Речено је такође да се Устав мора поштовати, а мора се поштовати и народна воља исказана на изборима, када је подршка дата опредељењу да Косово и Метохија остају у саставу Србије. Када ни приликом решавања других питања (нпр. у вези са Статутом САНУ) нисмо тражили измену одговарајућег закона, него смо га се морали држати, било би неоправдано ако би се сада затражила промена самога Устава у оном делу који се односи на Косово и Метохију. Наглашено је да, с друге стране, није предложен начин реинтегрисања Косова и Метохије у састав Србије ако би до тога дошло и да, уопште, недостаје уводна платформа за овај дијалог о Косову и Метохији.

У дискусији је такође речено да започети дијалог о Косову и Метохији не може бити замена за референдум, а да има извесне назнаке

покушаја да се одговорност за неке будуће политичке одлуке подели са учесницима у дијалогу, или да се каже како је и САНУ била консултована о том питању, што се после ранијих јавних дискусија понекад чинило, чак и када су мишљења чланова САНУ била игнорисана, да би затим уопштено било констатовано да је Академија била консултована.

Чланови Одељења језика и књижевности сагласни су у томе да се не треба инсистирати на неком заједничком мишљењу свих чланова САНУ о Косову и Метохији ако га у дискусији у Академији не буде било, да ниједи прилог дискусији не би требало маргинализовати, скратити или изоставити, али да би дискусију у САНУ о Косову и Метохији ипак требало завршити с неколико општих закључних реченица. Предложено је да најављена радна група САНУ разврста прispела мишљења по одељењима на чијим седницама су она саопштена.

Пошто је у Матици српској одржан скуп о Косову и Метохији на којем је било двадесетак учесника, а излагања ће бити објављена у посебној публикацији, излагање академика Мира Вуксановића са тог скупа могло би бити приложено дијалогу о Косову и Метохији у САНУ.

Остала је отворена могућност да поједини чланови Одељења језика и књижевности САНУ накнадно предају своје прилоге дискусији о Косову и Метохији.

Академик Предраг Пипер приложио је текст свог саопштења дијалогу о Косову и Метохији, који се даље наводи.

Академик Предраг Пипер

О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ, СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ЈЕЗИЧКУ СИТУАЦИЈУ И НА ПИТАЊЕ УНУТРАШЊЕГ ДИЈАЛОГА О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

У темељу идентитета

Ако оставимо по страни актуелна спорења српских политичких фарисеја и садужеја око Уније и Косова, суочавамо се са чињеницом да, као више пута раније, и у наше време једна светска сила покушава да (п)остане једина светска сила, за шта не бира средства и награђује отетом територијом као ратним пленом неке своје савезнике, а непокорне народе егземпларно кажњава. У њима поткупљивањем, застрашивањем и обмањивањем налази изванредан број унутрашњих савезника, за које постоје и тачнији, али ружнији називи.

То глобално насиље увија се у беспримерну хипокризију, коју извођачи нечасних радова шире моћним средствима за масовно дезин-

формисање – ради обмањивања наивних и ради извесног умиривања властите савести, које ипак нико није сасвим лишен. Ни то није ново. Увек је било и хероја и ниткова, и мученика и мучитеља, небојши и улизица, саборника и отпада, тихих подвижника и хвалисавих опсена-ра итд., као и оних који су негде мање-више „између“, укључујући оне који су на речима за идентитетске вредности, али се Косова и Метохије јавно одричу. Свако се у томе може препознати и добро би било да се потражи. Потребно је суочити се с једноставном чињеницом да је живот истовремено и диван и ужасан, у зависности од тога на коју страну се погледа, и да свако поколење, и сваки појединац у њему мора препознати и понети крст свога времена како најбоље зна и уме. Ипак, има много и оних који мисле да то могу избећи, и да се под неким згодним изговором могу завући у какву-такву лагодност (под)земнога живота, који сматрају јединим животом.

Колико је Срба, толико је и односа према Косову. За једне то је српска духовна ризница, за друге само географски појам, простор на коме нису били нити их је икада привлачио, за неке могућа улазница за Унију, за неке, пре свега, предео великих природних богатстава и предмет могуће трговине, за неке успомена на нешто што им изгледа одавно изгубљено итд. Али докле год буде Срба за које је најдубље начело понашања садржано у савету наше епске мајке свом чувеном сину „Боље ти је изгубити главу / Него своју изгубити душу“, а таквих је, верујем, још увек највише, Косово и Метохија нису изгубљени, ма чија шапа привремено чепала по тој светој земљи. Колико висока видовданска етика буде жива у средишту српског духовног бића, толико је и наде да Срби имају Косово и у историјској реалности. Ако бисмо као народ изгубили Косово и Метохију у себи, не бисмо били достојни ни да их имамо у границама своје државе.

Народи се, слично појединцима, разликују пре свега по томе што се једни понашају више парадигматично (према општеприхваћеним обрасцима, начелима и систему вредности), а други више прагматично (прилагођавајући се различитим ситуацијама). Превише прагматичности води беспринципијелности, а превише парадигматичности води нереалности. Тражење мере тежи човечности, толико живој да се не да спутати мртвим правилима и толико морално лепој да се не може заменити голом функционалношћу, безоблично ружном и свему камелеонски прилагодљивом.

Идентитет, и лични и национални, идентитет као доживљај свог или туђег интегритета бића у простору, времену и друштву, јесте (само)препознавање прошлог у садашњем као суштински истог. Он се заснива на неким одликама бића важним за такво препознавање. То су тачке унутрашњег ослоња сваке здраве личности и сваког здравог народа. За Србе међу најважнијим тачкама таквог ослоња јесу Косово и

Метохија, и зато ће Срби, сви скупа и понаособ, сачувати своју душу онолико колико буду сачували у њој Косово и Метохију. Зато, не преваљујући превише одговорност на ову или ону власт у Србији и на државне и политичке мере, сваки Србин, ако није то само по имену, треба да настоји да сачува Косово и Метохију у себи и у другима као једну од највећих драгоцености духовног бића свога народа.

Страни експерти за обликовање јавног мњења (и њихови кооперативни извршиоци на терену) уложили су доста напора не би ли Србима оцрнили косовски мит и у томе су, на жалост, донекле успели (има их који ће се подругљиво исцерити на само помињање косовског мита, можда и док ово читају), али тај наопаки етнопсихолошки инжењеринг једва да је огреботина на икони коју већина од нас у себи носи.

Мора се увек разликовати висока васпитна вредност мита од могућих манипулација митом, а у њиховој основи често је недовољно знање о Косову и Метохији. Током већег дела прошлога века о Косову и Метохији говорило се врло селективно, углавном без званичне цензуре, али с јаким незваничним политичким ограничењима. Повремено су пуштане различите гласине, смишљено је стваран искривљени стереотип и помало допуштана плитка митоманија да би се онемогућило разумно поштовање косовског мита и стварно неговање духовне, културне и сваке друге добре националне баштине. Да бисмо Косово и Метохију сачували и у себи и да бисмо на њему могли живети са другима, потребна су стална, систематска и свестрана проучавања, учење и на dobrим примерима, али и на грешкама, учвршћивање косовског мита као етичког начела, институционализовање значаја Косова и Метохије за Србију покретањем одговарајућих научних пројеката, оснивањем института, установљавањем научних, културних и школских награда, неговањем националног памћења као најчвршћег упоришта за здраву садашњост и будућност.

У држави која стално моли силе које је руше да је приме у своје силецијско друштво, то не изгледа могуће. Док се то не промени, и са уверењем да ће се то променити, треба што више искористити алтернативне облике: научна, културна и стручна и друга удружења, издавачку делатност, велике могућности интернета (сајтове који су отворени за косметске теме, четовање, блоговање), повезивање са сродним удружењима у свету и са свима који су спремни, а довољно јаки и утицајни да помогну да победи добро... Треба користити сваку добру прилику да се јавно искаже лични став о Косову и Метохији.¹

¹ П. Пипер, У темељу идентитета // Летопис Матице српске. – ISSN 0025–5939. – 184, 481, 4 (2008), 582–585.

О српском језику на Косову и Метохији

О српском језику на Косову и Метохији данас највише се може сазнати из монографије Митре Рељић, објављене у издању САНУ и Филозофског факултета у Косовској Митровици.² У њеној монографији *Српски језик на Косову и Метохији данас (социолингвистички и лингвокултуролошки аспект)* основни предмет истраживања је проблемска област која није раније била монографски обрађена као целина, а само је делимично и недовољно била истраживана у појединим аспектима.

Монографија носи посвету: „Са сећањем на све прогоњене, унижене и усмрћене због употребе свога језика.“

Полазећи од историје проблема, на чему су засноване анализе појединачних питања којима се даље у монографији бави, Митра Рељић констатује да је после културног и привредног процвата косовско-метохијске области у средњем веку, касније, и све до најновијег времена, за српски народ у тој области уследио период сваковрсног пропадања, које је оставило дубоке трагове и на српском језику. Несловенско и по правилу експанзионистичко окружење, препуштање Косова и Метохије албанским племенима те каснија, при крају османске владавине, окупацијска надметања и борбе за сферу црквеног утицаја, неки су од основних узрочника растакања српског националног корпуса, почетне дезинтеграције и дестабилизације српског језика. Уочљиво слабљење српског језика још у периоду османске власти у монографији је сагледано као директна последица десетковања његових корисника (нарочито после сеобе 1690. године), губитка предводничког и најобразованијег слоја српског становништва, столетног културног, привредног и економског сиромашења потлаченог живља, сталних асимилацијских притисака, те формирања оделитих скупина српског порекла које је примарно карактерисао етнички и верски синкретизам. Упркос чињеници да су српски језик, користећи се његовим предностима, османски султани и обласни заповедници и сами често користили, посебно у дипломатској преписци, српски језик је на властитом животном простору, посебно на Косову и Метохији третиран као „невернички“, а његов све мањи корпус говорника представљала је углавном обесправљена раја.

Те околности су пресудно одредиле смер спољашње историје српског језика на Косову и Метохији под османском управом, а дати спољашњи чиниоци неповољно су утицали на природу и динамику развоја самог језика, односно на његову унутрашњу историју. Укупан развој догађаја довео је до тога да је после османске окупације српски језик

² Митра Рељић, *Српски језик на Косову и Метохији данас (социолингвистички и лингвокултуролошки аспект)*. – Београд: САНУ; Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2013, 363 стр. (Посебна издања САНУ, Међуодељењски одбор за проучавање Косова и Метохије; књ. 673; Одељење историјских наука, књ. 30). Као рецензент те књиге објавио сам своју рецензију у: *Јужнословенски филолог*, 2015, 71, 1–2, 110–119.

на простору Косова и Метохије био у многим аспектима више ослабљен него у другим деловима српског језичког простора, због чега многи каснији проблеми у вези са српским језиком на Косову и Метохији имају зачетке у датој периоди.

Пошто је територија данашњег Косова и Метохије одувек била простор на којем су се сусретали различити народи, културе, вере и језици на раскршћу путева и надамак византијског духовног изворишта, или као поприште туђих интереса и територија под скоро петовековном османском управом, формирала су се два мултикултурална и мултијезичка модела, посебно карактеристична за тај простор. Први, средњовековни, одликује етничка, верска, културна и језичка разноликост, која се формирала у спонтано развијеном суживоту Срба, Грка, Саса, Италијана, Дубровчана и других, и за коју је био карактеристичан доста хармоничан однос и квалитетно прожимање етноса, језика и култура; и други, османски период, у којем долази до нагле и насилне промене етничке, верске и језичке мапе косметске области, који одликује, пре свега, етничка, верска и језичка *различитост* обележена нетолеранцијом, међусобном нетрпељивошћу, отуђеношћу и мимикријом.

Животне околности су такође утицале и на статус етноназива појединих етнолингвистичких група словенског становништва на Косову и Метохији. Тако, на пример, насупрот називу Горанци који је од регионалне одреднице прерастао у званично признат етноним, и то захваљујући чињеници да има препознатљиву етимологију, јасно дефинисану групацију на коју се односи, да се не ставља под знаке навода, да се не користи пејоративно, да се пише искључиво великим почетним словом те да га његови носиоци с пијететом изговарају, стоји, на пример, назив Торбеши, код којег ниједан од наведених параметара није на чврстим основама. Најновије преименовање косметских староседелца у Бошњаке, праћено неколиким квазитеоријама о њиховом пореклу, унело је додатну забуну код доскора декларисаних Муслимана и једног броја Горанаца, те је питање утврђивања сталног и за све чланове заједнице прихватљивог етнонима изнова вратило на почетак.

Било је више покушаја преименовања косметских Срба у циљу њиховог издвајања из целине српског корпуса. Иако су се Срби храбро и упорно одупирали тој врсти притисака, ти покушаји нису били без утицаја на осипање српске заједнице на Косову и Метохији. Томе је у приличној мери доприносило непромишљено означавање косметских Срба од стране сународника изван Косова и Метохије другим називима – Гегами, Бугарима и слично, као то што се данас српски сународници са југа неретко именују Косоварима и свакодневно неалбанцима, називима по којима Срби на Косову и Метохији осећају болну деобу, презриву дистанцу и неприхватање.

После Другог светског рата нада у опоравак српског народа и његовог језика на Косову и Метохији била је краткотрајна, јер су власти одмах после рата судбину косметских Срба и осталих славофоних говорних представника препустиле самовољи покрајинских управитеља, који су наставили прогон српског становништва и поништавање његовог културног и језичког наслеђа а, упоредо са тим, и маргинализацију српског језика на свим пољима и на свим нивоима друштвене употребе.

Сходно непринципијелним уставним одредбама из 1974. године које су омогућавале различито тумачење и примену, српски језик је у званичним актима, личним исправама итд. постао други, неретко безимени, па у судским и другим одлукама и сасвим изостављани језик.

Штампана продукција на српском језику (књиге, новине, часописи и сл.) толико је редукована да је, на пример, све време излазио само један дневни лист на српском језику.

Школски уџбеници и приручници, будући да подлежу опорезивању, били су вишеструко скупљи од оних на албанском језику.

Креирањем наставних програма, укључујући и програм српског језика и књижевности, често су се бавили недовољно упућени и недобронамерни Албанци.

Топонимијске ознаке на албанском језику већ тада су се прекрајале и исписивале тако да се једва препознаје њихова словенска основа. Итд.

Те и бројне друге мере предузимане на штету српског језика све више су погодиле потпуном његовом истискивању са простора Косова и Метохије, што се покушало, а у великој мери и остварило 1999. године. Насиље које је српски језик претрпео по успостављању међународне управе на Косову и Метохији представља редак пример у пракси међуетничких и међујезичких односа.

Велики број проблема из обе области, међусобно различитих по степену сложености и по другим критеријумима разврставају се на четири најопштија типа проблема: на проблеме који показују опште стање језика; проблеме који се односе на официјелни статус српског језика; проблеме који се тичу непосредног насиља над српским језиком и на проблеме који се односе на уништавање писане баштине српског језика. Сваки од њих има више појавних облика.

Уништавањем драгоценог књижног фонда, записа и натписа међу којима на хиљаде споменичких натписа само на православним гробљима Косова и Метохије, нестала је спонтано и колективно похрањивана грађа српског језика значајна за сагледавање, како историје српског језика – језичких особина, доминантности српског писма, граfiјских специфичности и евентуалних одступања у појединим периодима итд., тако и као важан извор података социолингвистичких и лингвокултуролошких истраживања – прошлости косметског локалитета, саставу, по-

реклу и кретању становништва, патријархалности православне породице, шкртости на речима, обичајима, навикама, веровањима итд.

У важнија питања из ове области спадају и она који се односе

- на садашњу територијалну распрострањеност српског језика на Косову и Метохији,
- на изразито смањење броја изворних говорних представника српског језика у тој покрајини и
- на сужену употребу назива српског језика после увођења неких нових јужнословенских глотонима (хрватски, бошњачки) као назива језика који се говоре на Косову и Метохији.

У низу разлога који су довели до таквих промена статуса српског језика морају као најважнији издвојити прогон српског и другог славофоног становништва с подручја његовог вековног постојања, погибија многих говорних представника српског језика током НАТО агресије и после ње, као и преименовање српског језика на једном делу његовог говорног простора. Посебан проблем представља протеривање српског становништва из средишњих зона двеју српских дијалекатских формација, чиме је перспектива тих аутохтоних српских говора постала врло неизвесна. Закључено је такође да је смањивање броја говорних представника српског језика и просторно сужавање његове употребе, поготову у градовима, такође негативно утицало на друштвени статус српског језика, који је на тај начин од језика који је био језик комуникације међу представницима различитих народа углавном свео не само на језик једног, српског народа него и представника само једне, православне конфесије.

Садашња функционална инфериорност српског језика додатно појачавана комуникацијском обесправљеношћу српских говорних представника до мере да су за изговорену реч матерњег језика губили живот, што је, као природну реакцију, имало за последицу скривање језичког (и националног) идентитета, односно криптоглосију.

Ни изразито негативан став према албанском језику од стране појединих говорних представника српског језика не може поправити статус српског језика на Косову и Метохији, а актуелни проблеми у очувању српског језика у том делу Србије (сужавање територијалне распрострањености, смањивање броја говорних представника, језички сепаратизам, друштвена /не/видљивост српског језика, рурализованост, низак ниво знања српског књижевног језика од стране изворних говорника, као и знања о свом језику, језичка мимикрија итд.) умногоме су такође последица неадекватне језичке политике, која није довољно узимала у обзир специфичности етничког састава становништва и његовог језичког понашања, нити политичке, економске и друге прилике у којима оно живи. Етнојезичка колебљивост, притајеност и криптоглосија су

показатељи безнађа, осећаја напуштености и непрепознавања поузданог ослободитеља.

Део проблема налази се и у углавном погрешно вођеној кадровској политици. Добро организоване државе у рубна и најугроженија подручја шаљу своје најбоље људе (сетимо се изванредног дипломатског рада Бранислава Нушића у Приштини) уместо да се ослонац за решавање питања опстанка народа и језика тражи у ономе што је једва претекло. Централне власти, полазећи углавном од партијске подобности, најважније установе и институције често препуштају полуписменим или корумпираним појединцима, који се награђују само зато што се налазе на одређеном положају без обзира на ненадокнадиву штету коју, неретко, при том учине, уместо да се на та места упуте најспособнији повереници државе (какав је некада био песник и дипломата Милан Ракић), који би били одређени за сваку област понаособ (културу, образовање, јавно информисање итд.) од значаја за подизање нивоа језичке свести и језичке компетенције те културе говора, а чији би рад био на одговарајући начин вреднован.

У вези са вишегодишњим пропустима у кадровској политици који су оставили врло рђаве последице по српски језик на Косову и Метохији данас може се констатовати да је једна од најпоразнијих чињеница с којима се суочава не мали број основних и средњих школа на Космету то што да у њима наставу из српског и страних језика изводе људи са делимичном стручном оспособљеношћу или сасвим нестручни (студенти, инжењери, тек свршени средњошколци и др.), запослени првенствено по пријатељском и сличном основу, најчешће под изговором да нема довољно стручног кадра, мада озбиљни покушаји да се до њега дође обично и не постоје.

Тешко је предлагати мере за побољшање језичке политике, ако на државном нивоу језичка политика заправо не постоји у видљивом облику. Формирање посебне комисије за Косово и Метохију у саставу тела које би држава оформила ради систематског и дугорочног бављења језичком политиком у сарадњи са Одбором за стандардизацију српског језика, са САНУ, Матицом српском и свим другим меродавним установама и појединцима значила би велику подршку интересима српског језика на Косову и Метохији данас.

О унутрашњем дијалогу о Косову и Метохији

Иако се обично ставља у политичку раван, питање Косова и Метохије није само политичко питање. То је пре свега морално питање, питање система вредности и идентитетског утемељења. Данас су Срби у томе дубоко подељени и издељени. Многи су се одрекли и вере, и цркве, и писма, и многих добрих обичаја, а све више се одричу и српског језика. Њима неће бити тешко да се одрекну и Косова и Метохије. Ту, по

свој прилици, нема простора за здрав компромис, а не само за привид компромиса ради лакшег завааравања и самозавааравања.

Овај „унутрашњи дијалог“ на самом почетку има један озбиљан недостатак. Пре свега, он је врло уопштено насловљен. Вероватно се очекује да то буде дијалог о политичкој будућности Косова и Метохије иако се тако не каже, што вероватно није случајно. Отвара се питање да ли да одустанемо од Косова и Метохије (и како да се представи да то није издаја националних интереса и велеиздаја), или да не одустанемо (и како у том случају доћи до што бољег решења). У Уставу је јасно речено да су Косово и Метохија део Србије, а ми сада као да треба да расправљамо да ли ћемо поштовати Устав (или ћемо га променити па онда, можда, поштовати).

Председник државе би, као иницијатор дијалога, требало да први саопшти своје мишљење. Председник не би смео бити без мишљења, а не би требало ни да га чува за крај дискусије, нити би требало да овласти друге да изнесу његово мишљење да би га он на крају само подржао као да следи глас народа. То важи и за свакога ко води дијалог о Косову и Метохији на неком другом нивоу.

Предложени дијалог не може бити замена за референдум, утолико пре што није предложено ни питање о којем се треба изјаснити. У том дијалогу ће, вероватно, учествовати мањи део грађана Србије, јер је многим приоритет како да преживе, а не да пишу о Косову и Метохији. Уз то, многи грађани Србије тешко да могу учествовати у том унутрашњем дијалогу, јер су неписмени, полуписмени или политички неписмени.

Стиче се утисак да је дијалог можда изнуђен неким спољнополитичким или унутрашњим чиниоцима, који се не износе, и да је зато од почетка његов циљ некако недоречен.

У том дијалогу наши потомци немају прилику да учествују осим, донекле, непосредних, најближих. Склони смо да децу што више штитимо. То је људски и изазива симпатије, мада превелика заштићеност није увек најбоља за васпитавање здравих личности. Међутим, имамо ли право да од следећих поколења одузмемо Косово и Метохију, па чак да им одузмемо могућност да и они траже решење за Косово и Метохију као што су то чинили њихови преци током више од шест векова, а они су га и налазили. Косово и Метохија били су под турском окупацијом, па су ослобођени, били су и под аустријском, и немачком, и италијанском окупацијом па су ослобођени. Ко сме сада малодушно да тврди, и на основу чега, да су сада Косово и Метохија заувек изгубљени и да је ова америчко-албанска окупација коначна?

Постоје мишљења да су Косово и Метохија само проблем па нам и не требају, јер нам је лакше ако то није наше. Када би неким од нас родитељи били отети, да ли би они отмичарима рекли – задржите их,

јер су стари, понекад се с њима не слажем, могу да ми праве проблеме, могу да се разболе, доста коштају, боље да се не бринемо ми о њима, брините се ви...?

Дијалог о Косову и Метохији почео је много пре овог позива актуелног председника државе. Тај дијалог је почео пре шест векова Кнежевом вечером и клетвом Светог кнеза Лазара. Јесмо ли ми данашњи бољи од њега? Изгледа да многи имају тако високо мишљење о себи иако то не кажу.

Многи чланови САНУ одавно су саопштили своје мишљење о Косову и Метохији. Њихова мишљења треба сматрати саставним делом актуелног дијалога о Косову и Метохији. Академија може библиографски или зборнички сабрати и објавити оно што су чланови Академије у разним приликама писали о Косову и Метохији и рећи: ево, академици су то рекли о Косову и Метохији (в. библиографски прилог у наставку). У САНУ нема јединственог политичког мишљења, а не може се правити ни неко просечно мишљење.

Дугорочна решења обично се дуго припремају и траже истрајност, мада историја зна и за изненадне промене политичке ситуације. Ништа није готово ако не признамо да је готово. Али ко се нада и истрајава, мора бити спреман на жртву. Да ли је овај нараштај Срба спреман да понесе свој део жртве за Косово и Метохију па и за Србију и српски народ у целини? Од одговора на то питање зависи све друго.

Библиографски прилог

Овај библиографски прилог том питању обухвата неке књиге, песме, чланке итд. о Косову и Метохији некадашњих и садашњих чланова Одељења језика и књижевности САНУ и не претендује на исцрпност (његову прву верзију допунили су академици Љубомир Симовић, Нада Милошевић Ђорђевић, Александар Лома и библиографи Библиотеке САНУ Светлана Симоновић-Мандић и Кристина Игњатовић-Јововић, на чему им захваљујем):

+

Иво Андрић, *Његош као трагични јунак косовске мисли*, Београд, 1935.

Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*. Београд : САНУ, 1985.

Димитрије Богдановић, прев.: *Косово у повељама српских владара*.

Ирена Арсић, ур. Бања Лука : Бесједа; Београд : Ars Libri, 2000.

Димитрије Богдановић: *Рукописно наслеђе Косова* // Православно дело. 4, 13 (2007) 96-104.

Димитрије Богдановић: Српски манастири на Косову као књижевни центри // Православно дело. 1 (2004) 97–101.

Dimitrije Bogdanović: Kosovo alla luce della storia delle relazioni tra Albanesi e Slavi del sud // Balcanica. Roma, 1982. Str. 20–40.

- Maximilian Braun: Kosovo : die Schlacht auf dem Amselfelde in geschichtlicher und epischer Überlieferung. Leipzig : Markert [und] Petters, 1937. 140 str. (Slavisch-baltische Quellen und Forschungen ; H. 8) (Преведено на српски:) Косово : битка на Косовопољу у историјском и епском предању / Максимилијан Браун ; превео с немачког и приредио Томислав Бекић. –Нови Сад : Платонеум, 2004. – 104 стр.
- Milan Budimir: Mesto arbanskog u krugu indoevropskih jezika // Gjurmime Albanologjike. 2 (1965) 6–12.
- Milan Budimir: O arbanskim vezama sa protoslovenskim // Albanološka istraživanja. 3 (1965–1966) 3 str.
- Olivera Jashari-Nasteva, Bllazhe Koneski, Bozhidar Vidoeski: Kontaktet e të folmeve maqedonase me të folmet Shqipe // Gjurmime albanologjike, Seria e shkencave filologjike. Série philologique. 19 : 1989 (1990) 55–63.
- Војислав Ђурић, прир.: Косовски бој у српској књижевности. Београд : Српска књижевна задруга; Нови Сад : Матица српска ; Приштина : Јединство, 1990. (Косовска споменица : 1389–1989.)
- Милош Н. Ђурић: Видовданска етика, 1914.
- Милош Н. Ђурић: Смрт мајке Југовића, 1918.
- Павле Ивић: Дијалектолошка истраживања српских говора Косова и Метохије. У: П. Ивић, Изабрани огледи 3. Ниш, 1991. Стр. 215–223.
- Павле Ивић, ур.: Зборник Округлог стола о научном истраживању Косова, 26–27. 2. 1985. Београд : САНУ, 1988. (Научни скупови / САНУ. Одељење језика и књижевности, Одбор за проучавање Косова ; 42 : 1)
- Павле Ивић: О косовско-ресавском говору Чобанца близу Сентандреје // Сентандрејски зборник. 3 (1997) 225–237.
- Павле Ивић, Слободан Реметић: Рефлекси акцентованих вокала Е и О у говорима призренско-јужноморавског дијалекта на земљишту косовске покрајине // Косовско-метохијски зборник. 1 (1990) 163–173.
- Павле Ивић: Споменик српског језика : О књизи „Речник косовско-метохијског дијалекта“ Г. Елезовића // Баштина. 8 (1997) 237–204.
- Десанка Максимовић: Разговор са Косовом // Даница. 16 (2009) стр. 81.
- Бранислав Нушић, Косово, Опис земље и народа, Београд, 1902.
- Милан Ракић, На Газиместану.
- Радован Самарџић, Лидија К. Гаврјушина, Михаило Б. Павловић, Зоран Константиновић, Љиљана Павловић-Самуровић, Кринка Видаковић Петров, Франческо Саверио Перило, Ђорђе Живановић, Милица Јакубец-Семкова, Андраш Давид, Марија Митровић, Миодраг Стојановић, Веселин Костић, Мирослав [К]вапил, Томе Саздов, Владимир Бован: Косовски бој у европској књижевности. Београд : Српска књижевна задруга ; Нови Сад : Матица српска ; Приштина : „Григорије Божовић“, 1994. – 378 стр.

- Десанка Максимовић: Грачаница
Десанка Максимовић: Разговор са Косовом // Даница. 16 (2009) стр. 81.
- Esad Mekuli: Prilog poznavanju piroplazmoza domaćih životinja na Kosovu i Metohiji . Priština : Izvršno veće NO AKMO, Sekretarijat za poljoprivredu i šumarstvo, 1959. 47 str.
- Есад Мекули, прев.: Албанске народне баладе. Приштина : Јединство, 1976. 167 стр.
- Александар Младеновић: Косово и Метохија – српска тапија // Летопис Матице српске. 184, 481, 4 (2008).
- Александар Младеновић: О једном дечанском запису из 1690. године // Косовско-метохијски зборник. 2 (1998) 49–56.
- Александар Младеновић, Михаило Војводић, ур.: Косовско-метохијски зборник. 4. Београд : САНУ, 2011.
- Александар Младеновић: Напомене о језику у запису Девичког јеромонаха Ђерасима из 1742. године // Баштина. 2 (1991) 9–16.
- Бранислав Нушић: Косово, Опис земље и народа, Београд, 1902.
- Милорад Павић: Кратка историја Косова // Књижевност. 94, 46, 9–10 () 1050–1061.
- Миодраг Павловић: Говор у очи битке; Разговор на бојном пољу; Везиља; Посечен кнез се сећа; Кнежева вечера; Косово; Опет то; Сликање Љевишке цркве у Призрену.
- Миодраг Павловић: Косово III // Serbian literary quarterly. 4 (1991) стр. 7.
- Миодраг Павловић: Косово IV // Нова Зора. 17 (2008) стр. 233.
- Predrag Palavestra, ur. i uvod: Dokumenti Srpskog P.E.N. centra o građanskim pravima i zakonima o štampi i univerzitetu, o krizi na Kosovu i NATO razaranju Srbije : septembar 1998 – septembar 1999. = DOCUMENTS of the Serbian P.E.N. Center on civil rights, the university and media laws, the Kosovo crisis and NATO's destruction of Serbia : September 1998 – September 1999 / [contributions by Matija Bećković... [et al.]. Beograd, Serbian P.E.N. Centre, 1999.
- Мирослав Пантић, Стеван Карамата, ур.: Косовско-метохијски зборник. 3. Београд : САНУ, 2005.
- Мирослав Пантић, ур.: Љубомир Никић: Косово 1389–1989. : избор из фондова Библиотеке Српске академије наука и уметности. Београд : САНУ, 1990. (Издања Библиотеке САНУ ; 9).
- Мирослав Пантић: Вук и Ниш : турска окупација удаљила Вука од Ниша и Косова // Нишки весник. 3 : 12 (септембар 2001) 7. Говор на оснивачкој скупштини Огранка Вукове задужбине у Нишу.
- Александар Младеновић, Косово и Метохија – српска тапија // *Летопис Матице српске*. 184, 481, 4 (2008).
- Митар Пешикан: Именослов косовских варошких и рударских средишта у другој половини XVI века // Косовско-метохијски зборник. 1 (1990) 123–132.

- Митар Пешикан, Етничке прилике у Метохији у вековима пре велике сеобе у светлости ономастичких сведочанстава. У: *Сеобе и изгнанства као тема у југословенским књижевностима*, 1, Београд, 1991, 329–343.
- Митар Пешикан, Из историјске топонимије Подримља, *Ономатолошки прилози* II, Београд 1981, 1-92.
- Митар Пешикан, Стара имена из доњег Подримља, *Ономатолошки прилози* VII, Београд 1986. 1–119.
- Митар Пешикан, Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога доба*, Београд 1984.
- Васко Попа: *Косово поље*. У: Косовски бој у српској књижевности. Војислав Ђурић, прир. Београд : Српска књижевна задруга ; Нови Сад, Матица српска ; Приштина, Јединство, 1990.
- Милан Ракић, На Газиместану; Божур; Јефимија; Кондир; Минаре; Наслеђе; Симонида.
- Slobodan Selenić: Vladan Jovanović: Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918–1929. Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS, Beograd, 2002. // Tokovi istorije. 3–4 (2002) 154–158.
- Александар Тишма: „Песимиста је увек у праву“ // НИН. 2520 (5. 4. 1999) 29–30. Интервју дат „Шпиглу“ с немачког превео Ђ. Димитријевић.
- Добрица Ћосић: Косово. Ана Ћосић-Вукић, прир. Београд : Новости, 2004. Звучни снимак. – Београд : ДИП „Филип Вишњић“, 2005. 1 CD (716 min).

*

- Матија Бећковић: *Косово – најскупља српска реч*. Ваљево, 1989. Такође у: Послушања. Београд : Нолит ; Рума : Графампромет, 2000. Стр. 33–72.
- Матија Бећковић: Косово поље // Српски Сион. 107, 2–3 (1998) 66. Такође у: Алманах. (2000) стр. 241–242. Такође: *The Field of Kosovo. U: The Christian Heritage of Kosovo and Metohija : The Historical and Spiritual Heartland of the Serbian People / Bishop Maxim (Vasiljević), ed. Los Angeles : Sebastian Press, 2015. Str. 713.*
- Матија Бећковић: Косово је Србија од неба купила . У: Лицем к лицу : одабрани разговори. 1 / [разговоре водила] Славица Лазић. Београд, Богословско друштво Отачник ; Стари Бановци, Бернар, 2014. Стр. 156–163.
- Матија Бећковић: Косово – посрбљена Библија : Прослава Шестоте годишњице Косовског завета // Банатски весник. 9, 2 (1989) 11–13.
- Матија Бећковић: Врачар се појавио на Косову, светог Саву је одменио свети Лазар. У: Послушања. Београд : Нолит ; Рума : Графампромет, 2000. Стр. 29–30.

- Матија Бећковић: Косово пре Косова. У: Послушања. Београд : Нолит ; Рума : Графампромет, 2000. Стр. 44–45.
- Dokumenti Srpskog P.E.N. centra o građanskim pravima i zakonima o štampi i univerzitetu, o krizi na Kosovu i NATO razaranju Srbije : septembar 1998 – septembar 1999. = DOCUMENTS of the Serbian P.E.N. Center on civil rights, the university and media laws, the Kosovo crisis and NATO's destruction of Serbia : September 1998 – September 1999 / [contributions by Matija Bećković... [et al.] ; uvod / Predrag Palavestra]. Београд, Serbian P.E.N. Centre, 1999.
- Злата Бојовић: Бој на Косову пољу и косовски јунаци у стиховима далматинског песника Јеролима Каваџина. У: Свети кнез Лазар : Споменица о шестој стогодишњици Косовског боја : 1389–1989. Београд : Свети архијерски синод Српске православне цркве, 1989. Стр. 265–271.
- Злата Бојовић: Филип Грабовац о косовским јунацима и о српској историји // Расковник. 15, 55–56 (1989) 85–100.
- Злата Бојовић: Павао Ритер Витезовић о боју на Косову пољу и о косовским јунацима // Научни састанак слависта у Вукове дане. 19 : 1 (1991) 221–227. Такође у: Наш крај / Сава Стекић, Стеван Симић. Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 1993. Стр. 221–228.
- Миро Вуксановић: Косово између неба и земље, Вечерње новости, 14. август 2010.
- Миро Вуксановић: О стању Друштва књижевника Косова : [ванредна седница Председништва Савеза књижевника Југославије] // Књижевне новине. 36, 693 (1.09.1985) стр. 3 и 6.
- Миро Вуксановић: Србија не сме да поклекне у борби за Косово, Глас српске, 05.04.2013.
- Vladeta Jerotić: Jedan psihoterapeut razmišlja o događajima na Kosovu // Theoria. 3–4 (1987) 59–61.
- Dušan Kovačević: Srbija nema dece za novi rat. *Блиц*, 27. 7. 2017.
- Dušan Kovačević: Kosovo je okupirano! *Alfa-info* 23. 1. 2017.
- Душан Ковачевић: Српски Срби и косовски, црногорски, босански, хрватски... Срби // НИН. 2984 (6.03.2008) 28–29.
- Александар Лома: Етнолингвистичка слика подручја Косова и Метохије у античко доба и у раном средњем веку : археологија Косова и Метохије- зборник радова // Археологија Косова и Метохије. Београд : Музеј у Приштини : Центар за очување наслеђа Косова и Метохије – Mnemosyne, 2007. Стр. 17–31. Такође : An Ethnolinguistic Picture of the Kosovo–Metohija Region in Antiquity and the Early Middle Ages // The Archaeology of Kosovo and Metohija : collection of papers. Belgrade : The Priština Museum (displaced) : Center for Protection of Natural and Cultural Heritage – Mnemosyne, 2008. pp. 17–31.

- Александар Лома, Етнолингвистичка слика подручја Косова и Метохије у античко доба и у раном средњем веку, *Зборник радова Археологија Косова и Метохије*, Београд 2007, 17–31 = An ethnolinguistic picture of the Kosovo-Metohija region in antiquity and the Early Middle Ages, *The Archaeology of Kosovo and Metohija. Collection of Papers*, Belgrade 2008, 17–31.
- Aleksandar Loma: Mahābhārata and Serbian Kosovo cycle: the Indo-European heritage. U: Southern Slavs and India : Relations in Oral Tradition. Calcutta : Sampak, 2011. pp. 58–74.
- Александар Лома: Старосрпски топоним Чрњевојно и могућности ономастичких увида у друштвену историју префеудалног доба // Косово и Метохија у цивилизацијским токовима : међународни тематски зборник. Књ. 1, Језик и народна традиција. Косовска Митровица : Филозофски факултет, 2011. Стр. 133–143.
- Александар Лома: Топонимија Бањске хрисовуље : ка осмишљењу старосрпског топономастичког речника и бољем познавању општесловенских именословних образаца, Београд, САНУ, 2013.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Драгоцено наслеђе : „Народна књижевност Срба на Косову“ у десет књига : [приказ] // *Политика*. 78 (11.04.1981) 14.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Историја као поезија у песмама о Косовском боју. У: Косово и Метохија у светлу етнологије : зборник радова. Београд : Етнографски музеј : Музеј у Приштини (са измештеним седиштем) : Центар за очување наслеђа Косова и Метохије – Mnemosyne, 2004. Стр. 43–65.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Јелка Ређеп, Легенда о Косовском боју, Нови Сад 1995. : [приказ] // *Књижевност и језик*. 42, 1–2 (1995) 129–131.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Косовска епика. Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 1970. 2. изд. 1990. год.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Косовска епика и српски средњовековни списи // Нормирање српског језика и почеци и развој модерне српске лирике. Београд : Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 1994. Стр. 41–42.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Косовска поетска традиција као поглед на свет // *Задужбина* : лист Вукове задужбине. 11, 47 (1999) стр. 5.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Косовске песме о цару Душану // *Зборник радова Филозофског факултета*. 38, 2008 (2009) 46.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Косовска легенда и српски средњовековни списи // *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. 48, 1, 2000 (2001) 7–34. Такође у: *Радост препознавања*, Нови Сад, Издавачки центар Матице српске, 2011. Стр. 137–178.

- Нада Милошевић-Ђорђевић: Српске народне тужбалице у средњовековним списима о кнезу Лазару и Косовској бици // Књижевност и језик. 41 : 3–4 (1994) 1–9. Такође у: Радост препознавања, Нови Сад, Издавачки центар Матице српске, 2011. Стр. 179–190.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Народне песме о косовском боју : поетика традиције. У: Прилози језичком и књижевном образовању. Београд : Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008. Стр. 187–196.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Историја као поезија. У: Прилози језичком и књижевном образовању. Београд : Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008. Стр. 191–221.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Појам историјске баладе и епска народна песма „Косовка дјевојка“ // Књижевност и језик. 30, 4 (1983) 231–239. Такође : Поняття історичної балади та епічна народна пісня „Дівчина Косовка“ // Народна творчість та етнологія: Сербська фольклористика. (Київ). 2 (2012) 84–88.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Косовски бој у српској народној књижевности // Рашка. 19, 25 (1989) 7–18.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Лик кнеза Лазара и културно-историјска предања. У: Свети кнез Лазар : Споменица о шестој стогодишњици Косовског боја : 1389–1989. Београд : Свети архијерски синод Српске православне цркве, 1989. Стр. 321–326.
- Нада Милошевић-Ђорђевић: Семантика божура (Усмено Косово), Београд – Косовска Митровица, 2007. // Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор. 75 (2009) 184–186.
- Предраг Пипер: У темељу идентитета // Летопис Матице српске. 184, 481, 4 (2008) 582–585.
- Предраг Пипер: Реч Косово и њене вербалне асоцијације у српском језику // Даница. 16 (2009) 85–94.
- Предраг Пипер: Косово и Метохија у цивилизацијским токовима : међународни тематски зборник. Књ. 1. (Језик и књижевност), уредници Драги Маликовић, Софија Милорадовић, Косовска Митровица, Филозофски факултет, 2010, 405 стр. // Зборник Матице српске за славиистику. 80 (2011) 187–194.
- Предраг Пипер: Митра Релић, Српски језик на Косову и Метохији данас (социолингвистички и лингвокултуролошки аспект). Београд: САНУ; Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2013, 363 стр. (Посебна издања САНУ, Међуодељењски одбор за проучавање Косова и Метохије; књ. 673; Одељење историјских наука, књ. 30) // Јужнословенски филолог. 71, 1–2 (2015) 110–119.
- Љубомир Симовић: Косовски језици, 20. мај 1987.
- Где је Србија, фебруар 1988.

- Трагови песника, 23. фебруар 1989.
Вест о Косовском боју, 18. октобар 1989.
Прошлост није мртва, ни непроменљива, 04. август 1989.
Разговор на Нишави, 1990.
Слово о Лазару, 27. јун 1992.
Светом Јоаникију Девичком
Пред сликама Страшног суда у манастиру Високи Дечани
Пророци на Косову пољу
Љубомир Симовић: Бој на Косову. Београд, Српска књижевна задруга, 1989. - 2. изд. Београд, Стубови културе, 2003.
Љубомир Симовић: Неко овом народу избегава да каже истину о Косову, НСПМ, 01. децембар 2015.
Ljubomir Simović: „Čovek se uči dok je živ, pa opet lud umre“ : Ljubomir Simović o Kosovu, unutrašnjem dijalogu, čemu se čudimo danas... // *Nedeljnik*. 08. 10. 2017.
Љубомир Симовић: Апел и зулум : [апел поводом протеривања Срба са Косова упућен Скупштини СФРЈ и Скупштини СР Србије 21. јануара 1986] // Књижевне новине. 55, 1074–1077 (15.1. – 15.3.2003) 6-9.
Љубомир Симовић: Нови „Бој на Косову“ : интервју, разговарао Ново Томић // *Вечерње новости*. (6 – 7.01.2003).
Љубомир Симовић: Другачији српски гласови : изјаве академика Љубомира Симовића и Александра Деспића у оквиру чланка „Косово и Метохија у светлу домаћег и међународног права“ // *Гласник Косова и Метохије* (Београд). 7 : 221–222 (јун 2006) стр. 8.
Љубомир Симовић: Пророци на Косову пољу : из збирке Источнице // *Политика. Додатак: Култура, уметност, наука*. 46 : 13 (27. 3. 2004) В1.
Milosav Tešić: Метохија: kućno sleme // *Савременик*. N. s. 35, 9, 6 (1989) str. 638.
Милосав Тешић: Призрен, Гњилане : [песма]. У: Изгон Србаља : Косово у песништву двадесетог века. Нови Сад : Дневник, 1990. Стр. 153.
Милосав Тешић: Косово, лепо поље равно : (гаталица) : [песма]. У: Српска риданица : песници о геноциду над Србима. Крагујевац : Етнопублик, 1995. Стр. 192. Такође у: Лица песника. Београд : Радио-телевизија Србије, 1999. Стр. 157.
Милосав Тешић: Косовска туга Јована Стерије Поповића. У: Јован Стерија Поповић : 1806–1856–2006. Београд : САНУ, 2007. Стр. 347–354.
Петер Хандке: Кукавице од Велике Хоче : допис. Косовска Митровица : Дом културе „Свети Сава“ Исток-Хвосно, 2010. - (Библиотека Лонгин ; књ. 8) Наслов оригинала: Die Kuckucke von Velika Носа. Превео Златко Боцокић.

Петер Хандке: [есеј у књ.] Косово, вера и помирење : есеји о филму Енклава Горана Радовановића. Београд : Нама Film : Дом културе Студентски град ; Горњи Милановац : Дом културе ; Чачак : Дом културе, 2016.

Иван А. Чарота: Косово в литературах восточных Славян. У: Косово и Метохија у цивилизацијским токовима. Књ. 2, Књижевност. Косовска Митровица : Филозофски факултет, 2010. Стр. 473–490.

Иван А. Чарота: Косово као главна тема србологије у источнословенским књижевностима // Књижевна историја. 42, 140/141 (2010) 47–58.

Gabriјela Šubert: Neka razmišljanja o pesmi „Sestra Leke kapetana“ У: Косово и Метохија у цивилизацијским токовима. Књ. 2, Књижевност. Косовска Митровица : Филозофски факултет, 2010. Стр. 61–73.

Академик Миро Вуксановић

КОСОВО И МЕТОХИЈА, ИСТИНА И ПАМЕТ

Саопштено на Округлом столу „Косово и Метохија јуче, данас, сутра“ (Матица српска, 17. 11. 2017) и објављује се у зборнику саопштења с тог скупа (у штампи)

Знам, добро сам упамтио, поглед мајке док је причала о прогону из Метохије. Отац је био мобилисан 1941. Имали су два мала сина. Старији је био болестан и непокретан. Млађи није био још проходао. Носила их је уз Руговску клисуру, па преко голометног Чакора. Имала је само завежљај који је отела, бежећи испред ножа и пушке. Видела је како Шиптари узимају све што је оставила у кући и око куће. Видела је како кућу обузима пламен. Цело метохијско село у којем су биле насељене српске породице нестало је у једном дану. Децу је донела на голу долину. Направили су јој собицу, уз појату, и дали три овце. Старији син је умро. Отац је рањен. Савезнички доктори су му одсекли ногу, до кука. Никад нису пожелели да се врате у метохијско поље. Нису питали ко им је спалио све што су имали. То им је било забрањено. Рекли су, под заклетвом, да неће никуд са своје планине.

Кад год чујем име одметнутог дела Србије, силом наденуто, помислим на сиротињски збег у кланцу и помислим на метох Патријаршије, на сваки метох свих хиљаду и три стотине и педесет светих места, онамо, где потомци оних који су родитељима спалили кућу и одузели имање, такви, стварају своју државу на српској земљи. Помислим и на пријатеља кога више нема, на песника Момира Војводића, који је био у

истом збегу погорелаца, који је о томе састављао антологијске сонете. Помислим и на легенду да већина српских породица, у Црној Гори нарочито, повезује свој далеки родослов са светородном косовско-метохијском лозом. Тако се чува традиција и крај манастира који је задужбина синовца Светог Саве, и то из 1252. године, и то у Морачи.

Толико на почетку о нашем почетку да би се видело, овако, у примеру, зашто не можемо мирно да говоримо о Косову и Метохији, у било којем добу.

Не знам како смо могли да пристанемо на подвалу и да, све чешће, јавно, уместо Косово и Метохија говоримо туђи назив који бежи од метоха, од имена за имање које припада српском православном манастиру. Пуне су средњовековне хрисовуље њихових имена. Само у једној Краља Милутина, највећег задужбинара немањићког, за његову Бањску, има их неколико стотина, а свако име малих места је српско. Према томе, прво морамо да се држимо правих имена, да редовно говоримо и пишемо – Косово и Метохија. Да не прихватамо подвалу, као што смо раније без остатка примили, да кажемо Албанци за своје становнике који себе зову Шиптари, или реч иредента, када су се побунили ко зна по који пут и затражили да узму као свој одувек наш део земље, или као што редовно говоримо за Прешево, Бујановац и Медвеђу да је то југ Србије, а није, југ Србије је онамо, под Призреном, некад царским српским градом где је данас мала Милица једино српско дете.

Погрешно именовање доноси погрешно мишљење, нагони да подвесно примамо туђу лукавост као правило које примењујемо. Морамо, дакле, све да називамо правим именима: изворно, прецизно, јасно.

Као што је баш тако, на почетку познате расправе о Његошу, Иво Андрић исписао осамљену реченицу:

Ова је драма почела на Косову.

Јесте, то знамо и потврђујемо историјским чињеницама. Тачно је да су Срби страдали на Косову 1389. и да је то почетак страдања које траје. Тачно је, такође, да смо пре шест стотина и двадесет и осам година на Косову изгубили, али је, такође, тачно да Косово и Метохију нисмо изгубили. Тамо су и данас Срби, српски духовни и културни споменици, куће и имања. Тамо српско име најдуже и најупорније одолева злу и злим приликама.

Његош у *Вијенцу* има стих:

О Косово, грдно судилиште!

Знао је „трагични јунак косовске мисли” да је *грдно* нешто ужасно, ружно да не може да буде ружније, опасно и наопако, као што је знао

да је *судилиште* име за трагичну судбину, за пресуду донету без правде и правичности, као што је знао да ће такво крваво место да буде спржено ватром као Содом. Па је то и казао песничком клетвом, заклетвом и заветом.

Иво Андрић је осамио Његошев стих:

Нека буде што бити не може!

Рекао је узбудљивим начином да тако страшну лозинку није нашао нигде у светској литератури и да смо под таквом девизом водили све ослободилачке покрете, од Карађорђа до наших дана. Тако је Андрић писао 1934, али су *наши дани* увек исти.

Морао је, овако, лично, данас, писац да говори у задатој невољи, јер такво *лично* није приватно. Оно је метафорични пример који може на свој начин да каже сваки Србин: свакоме је понеки предак нестао на Косову и свакоме је горело нешто његово у Метохији. И морао је писац да опомене себе и друге колико је опасна игра речима без покрића и на превару наметнутим именима. И морао је из српске књижевности да узме макар два имена и само три примера да би и тако пожелео да буде што бити не може.

А све да би, при завршетку, на светлост изнео своја основна становишта, забринута и тврда, дозивајући сложеност, поправке и допуне, све по тачкама чији распоред је равноправан.

Прво

Србија и не сме и не може да призна да је њен део Косово и Метохија постао самозвана или било каква држава Косово. Србију у таквом природном поступку штити свака држава која није признала насилно одвајање Косова и Метохије. Увек треба помињати да су такве државе Кина, Русија, Ватикан, неколико земаља Европске уније и десетине држава из других делова света.

Друго

Србија мора да учини све што је као матична земља дужна да Срби на Косову и Метохији живе и раде слободно, да имају све што имају људи који су своји на своме.

Треће

Српска православна црква, све националне, научне, културне и просветне установе у Србији дужне су да изучавају, штите и обнављају српске споменике духовности и културе на Косову и Метохији.

Четврто

Србија ће и даље да буде под притисцима, претњама и уценама, али мора наћи довољно снаге, мудрости и вештине да се одупре, али никад нагло, главом у зид, на своју штету, већ да упорно стоји на две ноге које се зову – истина и памет.

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Ауторски прилог академика Косте Чавошког поводом унутрашњег дијалога о Косову и Метохији објављен је на сајту Двери

(<https://dveri.rs/clanci/kosta-cavoski-o-navodnom-unutrasnjem-dijalogu-o-kosovu-i-metohiji-prilog-raspravi-u-srpskoj-akademiji-nauka-i-umetnosti#cyr>, дана 20. 12. 2017, приступљено: 14. 2. 2018) и на ФБРепојтеру

(<https://facebookreporter.org/2018/01/22/akademik-kosta-cavoski-o-navodnom-unutrasnjem-dijalogu-o-kosovu-i-metohiji-prilog-raspravi-u-srpskoj-akademiji-nauka-i-umetnosti/> дана 22. 1. 2018. за СРБски ФБРепојтер приредила Биљана Диковић, приступљено: 14. 2. 2018).

Академик Коста Чавошки

О НАВОДНОМ УНУТРАШЊЕМ ДИЈАЛОГУ О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Изгледа да је амерички потпредседник Мајк Пенс, приликом сусрета у Вашингтону, на неодољив начин упозорио Александра Вучића да је крајње време да учини оно што је раније обећао – да и *de iure* при-

зна сувереност и независност самозване државе косметских Арбанаса и допусти њено учлањење у све међународне организације, укључујући и Уједињене нације. Дубоко забринут због овог неодступног налога, Вучић је већ у авиону на путу за Београд смислио да то изведе путем такозваног унутрашњег дијалога о Косову и Метохији. То би био мање-више исти поступак који је већ користио приликом предлагања и избора председника Владе Републике Србије. Том приликом он је најпре питао све странке у владајућој коалицији, укључујући и властите „напредњаци“, кога би оне предложиле. А када су сви ти страначки челници уистину поверовали да ће њихови предлози бити уважени, Вучић их је све изненадио. Предложио је Ану Брнабић коју изгледа баш нико није поменуо. Чак је понизио све своје посланике тако што их је натерао да у Скупштини устану и јавно кажу за кога гласају, па су касније, нарочито у провинцији, морали да својим пријатељима и комшијама објашњавају како су могли да гласају за таквог кандидата.

Управо тако је Александар Вучић науmio да спроведе такозвани унутрашњи дијалог о Косову и Метохији. Стога је позвао све појединце, који држе до себе, да изнесу своје мишљење о томе како се може трајно решити косметско питање, укључујући и такве непромишљене глупости као што је стварање реалне уније (попут негдашње Аустро-Угарске) самозване косметске државе и Републике Србије. Уз то је наговестио који би му предлог највише одговарао тако што је јавно похвалио једног истакнутог појединца, који је изјавио да треба отклонити све спорове с косметским Арбанасима да наша деца никада више не би ратовала. А то би се могло постићи, како то моје знање међународних односа потврђује, само тако што би се без устезања прихватили сви захтеви косметских Арбанаса, укључујући и прикључење самозваној косметској држави Прешева, Бујановца и Медвеђе. Па ни то не би било довољно, пошто заступници Велике Албаније повремено помињу и Ниш. Притом Вучић унапред одбија да већ сада каже како он у појединостима замишља трајно решење косметског питања, него ће то рећи, као што је то већ учинио у случају предлагања кандидата за премијера, тек кад овај такозвани дијалог буде окончан, а сви изнети предлози буду стављени на његов сто.

Ако се добро сећам, док је још био у опозицији, он је и те како критиковао тадашњег председника Бориса Тадића што је свог поузданика Борислава Борка Стефановића послао у Брисел да тамо води противуставне, срамне и понижавајуће преговоре с представником самозване косметске државе. Отуда, када је он дошао на власт најпре као први потпредседник у влади Ивице Дачића, а потом и као њен председник, зар није било логично да најпре покрене унутрашњи дијалог о Косову и Метохији, па да тек по сабирању свих изнетих мишљења настави или не настави започети дијалог у Бриселу? Уместо тога, он је, не питајући

било кога, наставио тај дијалог и извршио старе и потписао нове противуставне споразуме с том назови државом. И тек сада када је једино преостало, што ћу ускоро показати, да ту самозвану државу и *de iure* призна, он је покренуо поменути унутрашњи дијалог.

Када је својевремено Томислав Николић, уочи другог изборног круга за председника Републике, од Војислава Коштунице и његове странке добио подршку под условом да решење косметског питања претходно изнесе на референдум, Александар Вучић, као други човек у Српској напредној странци, тај усмени јавни договор је сигурно прихватио. Изгледа да је он то сада заборавио. А и зашто би га обавезивао споразум неверног Томе из Бајчетине, који је овај склопио само да би се он, његови синови и цела породица обогатили, а он себи подигао цркву-мазулеј у којем ће он и његова жена, као ктитори, а можда и свецити бити сахрањени?

Дана 24. августа 2017. године Његова Светост Патријарх Српски, господин Иринеј, примио је делегацију Двери у којој сам се и ја налазио. Том приликом смо га запитали зашто се Црква није раније оглашавала док су вођени преговори у Бриселу и да ли ће пристати да учествују у поменутом дијалогу. Он нам је одговорио да не могу учествовати у том дијалогу докле год сам Вучић не изнесе свој предлог о трајном решењу косметског питања, да би се тек онда Свети архијерејски синод и Свети архијерејски сабор о том предлогу изјаснили.

Бојим се да је Председништво САНУ прихватило захтев председника Републике да се у оквиру Академије разговара о Косову и Метохији, а да није тражило од Александра Вучића да најпре изнесе свој предлог за трајно решење косметског питања, да би тек потом ми о том предлогу, и само о том предлогу, износили своја мишљења, која би сигурно била различита. А предложени округли сто треба сазвати под кровом Академије само ако Вучић унапред пристане да на тај скуп дође, да бисмо могли да му постављамо питања, а по потреби и с њим полемишемо. Иначе, не видим зашто бисмо се ми у Академији уопште састајали, кад скоро унапред знамо не само шта ће ко од нас рећи, него и да то што ћемо рећи уопште неће утицати на решење које ће Вучић напоследку сам предложити и спровести. Ја иначе већ сада, и без икаквог дијалога, знам какво ће то Вучићево решење бити.

Да бисмо то открили и разумели треба знати шта се заправо у овом тренутку, после практичног извршења свих досадашњих противуставних, погубних и срамних бриселских споразума, уопште може учинити по налогу страних чинилаца, а нарочито Вашингтона и Брисела. Ако се изузме уписивање наших косметских држављана и сународника у нове бирачке спискове, што је учинио и Патријарх Павле, блажене успомене, и излазак на прве косметске изборе по некаквом Уставном оквиру (Constitutional Framework), с којим се и Војислав Коштуница сагласио

иако се у њему уопште нису помињале тадашња Савезна Република Југославија и Република Србија, прва далекосежна и неодољива грешка било је довођење на Космет EULEX-а уместо UNMIC-а, што су учинили Борис Тадић и Ивица Дачић, овај други у својству министра полиције, чиме је нарушена и битно ограничена примена Резолуције 1244, а Савет безбедности УН престао да буде искључиво надлежан за деловање међународних испостава на Космету.

После тога, а пре започињања и закључивања бриселских споразума, с косметским Арбанасима још увек се о нечему могло преговарати. У том тренутку било је бар десет српских општина у којима су се избори одржавали по српском Уставу и законима, у којима су општинске власти и сва јавна предузећа и установе поступали по српском Уставу и законима; било је неколико првостепених и један виши суд који су пресуђивали по српским законима; постојали су српски органи унутрашњих послова који су нашим држављанима издавали и продужавали личне и возачке исправе. Такође су у тим општинама деловале српске поште и банке, а фиксна и мобилна телефонија такође су биле српске. И што је још важније, административна линија између Космета и остатка Србије могла се прелазити и пољским и шумским путевима, а да се за то није плаћала казна. Коначно, на тој административној линији између Космета и остатка Србије нису се наплаћивале царине и друге таксе.

После потпуног и често принудног спровођења свих споразума потписаних у Бриселу, на Косову и Метохији нема више ни једног трага српске државности. Сви избори (општински и парламентарни) одржавају се по уставу и законима самозване косметске државе. Наши сународници, доскорашњи српски држављани, могу гласати на овим изборима само с личним исправама те назови државе. Да би наши сународници, рецимо лица која су постала пунолетна, добили личне исправе и возачке дозволе с косметском адресом, морају се претходно уписати у књигу држављане те такозване државе. Негдашње српске судије и полицајци могу то и даље бити само ако постану држављани самозваног Космета и положе заклетву по косметским законима.

Наши сународници то наравно не би чинили да нису на то принуђени. Примера ради, директори и управници свих здравствених, школских и других установа присиљавају своје запослене да с одраслим члановима својих породица чопоративно излазе на све изборе, уколико желе да и даље примају плату из републичког буџета. А позиви после сваког дневника РТС-а да се шаљу SMS поруке за народне кухиње на Косову и Метохији нису довољни да прехране толико гладних устâ.

Ако се све ове чињенице пажљивије размотре, из њих несумњиво следи закључак да је влада Републике Србије *de facto* признала сувереност и независност самозване државе косметских Арбанаса. О томе најуверљивије сведочи наплаћивање царине на државној граници из-

међу те самозване државе и остатка Републике Србије. А царина је још од Исуса Христа искључиво била приход централне државне власти, за разлику од мостарине, пијачнине, гробарине или пореза на непокретностима, који су најчешће приход локалних власти. Уз то, наши званичници уопште не могу ногом ступити на тло Косова и Метохије, ако им то претходно не одобре косметске власти.

Како је, дакле, наша Влада већ *de facto* признала самозвани Космет као суверену и независну државу, поставља се питање да ли се у преговорима с том назови државом још увек нешто може углавити, а да то не буде и њено *de iure* признање, које подразумева и њен улазак у Уједињене нације. Моје познавање уставног и међународног јавног права уверава ме да између *de facto* и *de iure* признања нема ничега што би било веће од *de facto* а мање од *de iure* признања самозваног Космета. Отуда, ако Вучић заиста жели да нешто ново учини по окончању овог наводног дијалога, то је једино *de iure* признање такозване државе косметских Арбанаса и њен улазак у УН. И ништа мање од тога.

Поставља се, међутим, питање да ли би и то било довољно. У овом тренутку нико од наших главара не помиње да су, зарад уласка у ЕУ, преузели обавезу да до 2019. године са самозваним Косметом закључе правно обавезујући споразум о нормализацији међусобних односа. Како, дакле, српска Влада то мора да учини, а косметске Арбанасе нико на то не присиљава, као што их не присиљава да и после четири године допусте образовање Заједнице српских општина, они могу захтевати да се у тај уговор унесе не само *de iure* признање самозваног Космета као суверене и независне државе, укључујући и улазак њен у УН, него и признање Републике Србије да су њени војници и полицајци извршили над Арбанасима тешке ратне злочине, па и геноцид, за шта би се морала исплатити огромна одштета. А могли би захтевати и прикључење Прешева, Бујановца и Медвеђе својој самозваној држави. Наши главари ће вероватно рећи да то не долази у обзир, на шта ће косметски Арбанаси одмах узвратити да онда нема правно обавезујућег уговора о нормализацији односа, а тиме ни уласка Србије у ЕУ.

Напоследку се поставља питање због чега је Александар Вучић покренуо такозвани унутрашњи дијалог о Косову и Метохији, када је до сада, укључујући и избор премијера, о свему сам одлучивао. Изгледа да овога пута за тако тешку и далекосежну одлуку, као што је *de iure* признање самозваног Космета, хоће да подели одговорност са свеколиком српском јавношћу и њеним најугледнијим установама, укључујући и Српску православну цркву и Српску академију наука и уметности.

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА

На III ванредном скупу Одељења историјских наука, одржаном 20. децембра 2017. године, у дискусији поводом позива на унутрашњи дијалог о статусу Косова и Метохије учествовали су академици Михаило Војводић, Мирјана Живојиновић, Василије Крестић, Љубомир Максимовић, Гојко Суботић, Момчило Спремић и Десанка Ковачевић-Којић, и дописни чланови САНУ Љубодрог Димић и Миодраг Марковић. У прилогу је тонски запис са овог ванредног скупа Одељења историјских наука. Дописни члан Славенко Терзић накнадно је доставио своје мишљење.

Тонски запис

Академик Михаило Војводић

Српско-албанске супротности на територији Старе Србије, односно Косову и Метохији, које су биле снажно подстакнуте деловањем Албанске конгре (лиге) 1878. године, иначе организоване и под дејством спољних утицаја, од тада па све до данашњег дана када се ушло у нову фазу спора између Београда и Приштине, имају, рекао бих, непрекинуту

линију. Скорашњим једностраним проглашењем косовске независности под неизбежним патронатом, у овом случају једне суперсиле, задат је додатни ударац српско-албанским односима. Бриселски преговори и извесно тадашње споразумевање носили су одређене слабости које су онемогућиле макар и делимичне позитивне резултате. Показало се да без коректних и објективних посредника и неузимањем у обзир увођења санкција оној преговарачкој страни која би се уздржала од поштовања и спровођења постигнутог, довели су до тога да се вешто избегло образовање заједнице српских општина. Шта данас предстоји Србији и тамошњем српском народу? У свим будућим преговорима ће за албанску страну бити неприкосновено очување противзаконито проглашене самосталности тзв. косовске државе тим пре што њен спонзор, а овде се ради о реченој суперсили, не би допустио да се одрекне своје претходне улоге и поништи потпору прокламованом чину. То би значило да српска страна у евентуалним преговорима може доћи само до те линије и – ни корак даље. У коначном то би значило да Србија, можда уз одређене услове, има да се одрекне Косова и Метохије. Мислим да би то отворило више других питања са неизвесним изгледима како ће се решити. Зато предлажем да, уколико истински преговори усмерени на изналажење праведног решења за обе стране не буду могући, онда да се досадашњи статус, тј. негативан однос Србије према самопроглашеној независности Косова и Метохије настоји очувати, разуме се, уз одређено вешто балансирање званичне политике. У том случају једино време може да иде у корист српске стране. Вредело би се тако надати да би се убудуће, у неким другачијим међународним околностима, тј. у промењеним односима политичких снага, могло озбиљније довести у питање отцепљење Косова и Метохије од Србије. Томе бих додао још и следеће: Србија би требало да у овим околностима и даље настојава на поштовању Кумановског споразума односно Резолуције Савета безбедности 1244, а уз то би и снажно испољила активност на очувању тамошње српске имовине не допуштајући да се отуђи, затим појачала активност на политичкој и економској заштити преосталог српског становништва, и напokon упорно инсистирала на повратку избеглица и утврђивању истине о несталим Србима.

Академик Мирјана Живојиновић

Чињеницу да су Косово и Метохија били током векова језгро Српске државе, почевши од њеног оснивања, не треба посебно доказивати. Само ћу, као историчар који се бави средњовековном српском историјом

и посебно историјом Манастира Хиландара, споменути да српски владари, почевши од династије Немањића, не би могли прилагати Манастиру Хиландару бројна села на Косову и Метохији и подизати манастире, да то није била њихова држава.

Ниједног тренутка не сме се губити из вида да се своја територија не даје и без обзира што су бројне српске породице избегле са Косова, тамо их има још увек, а поједине се и враћају. Уз то, на Косову се налазе бројни драгоцени споменици српске културне историје – јединствени у свету, и обавеза је наше генерације да они буду сачувани и предати у наслеђе потомцима. Све то је више него довољан разлог да се тај део наше територије не сме испустити, прецизније речено изгубити. Да се то не би догодило, за сада треба чувати *status quo* до даљег, а у исто време чинити све да „корак по корак“ српске институције на Косову јачају све више, како би Срби преузимали важне положаје у државној управи, са једне стране, и да се истовремено чини све да се српско становништво тамо сачува, са друге.

Дописни члан Љубодраг Димић

Поштовани академици, драги професори,

Да бисмо о наведеној теми водили озбиљан научни разговор и били у прилици да Влади Републике Србије помогнемо знањем којим располаже историјска наука, неопходно је, по моме мишљењу, бити упознат са:

- садржајем докумената (за историчаре, историјским изворима) који дефинишу позицију и интересе Владе у преговорима, документима који су у досадашњем преговарачком процесу са Приштином потписани, или су се у разним варијантама налазили на преговарачком столу, као и са прецизно одмереним проценама о општим политичким, економским, безбедносним, културним и друштвеним приликама у којима живе Срби са Косова и Метохије;
- основним идејама, плановима и циљевима које Србија жели постићи у преговарачком процесу;
- конкретним ангажовањем Министарства спољних послова, али и осталих министарстава која су, по природи своје делатности, укључена у преговарачки процес;
- позицијом коју заступа „посредник“ у преговорима, Европска унија, и захтевима (јавним и тајним) које она, у име „међународне заједнице“ и САД, поставља пред Владу Републике Србије (са свим

- евентуалним условљавањима, ограничењима, ултиматумима, пристрасностима и другим начинима на које се они успостављају);
- позицијом коју заузима (јавно или тајно) албанска страна у преговорима и документима које доставља Бриселу (а онда посредно и Београду) у виду предлога, пројеката, ултиматума и сл.;
- проценом политичких ставова других утицајних чинилаца у међународним односима (држава попут Русије, Кине, као и међународних институција попут ОУН) и расположењу у тим срединама да подрже политику Србије.

Историјског критичког мишљења нема, као што нема ни историјске науке, ако не почива на историјским изворима. Без ваљаних историјских извора историчари нису у могућности да промишљају процесе дугог трајања и сложеног карактера који, уз остало, одређују спољнополитички и унутрашњеполитички контекст теме која је повод за дијалог. Спорадична сазнања којима располажемо и до којих можемо доћи путем штампе и електронских медија, нису довољна за озбиљан научни дијалог. Наведени медији нас у исто време и информишу, дезинформишу и преинформишу, што све замагљује суштину започетог преговарачког процеса и спречава нас да појединим догађајима одредимо прецизно место унутар процеса дугог трајања који им даје смисао.

Могућност за добијање поузданог научног одговора ускраћена је и чињеницом да власт пред научну заједницу није поставила конкретна питања која је интересују и тако одредила основне „путоказе“ који би назначили оквире дијалога. А без „ваљаних путоказа“ постоји велика вероватноћа да залутамо и изгубимо се у теми која има свој просторни, друштвени, политички (унутрашњи и спољашњи), државно-правни оквир, али и економску, ресурсну, комуникациону, демографску, етничку, етичку, верску, културну, језичку, менталитетску, људску и многе друге димензије. У питању је проблем који наша наука (па ни историјска) није целовито и систематично изучавала, а који многоструко превазилази унутрашње границе Косова и Метохије и Србије, тиче се суседних држава од којих су неке до скоро биле југословенске републике, засеца у међународни поредак, мења међународно право, има геостратешки значај, добија европске и светске размере, а преседани учињени у његовом досадашњем решавању почињу се примењивати у другим деловима света.

У преговорима које Влада Републике Србије води са представницима режима у Приштини неопходно је знати и постојеће „рокове“, или макар процене о њима. Политика која се води на краatak рок, „на парче“ и без плана, најчешће је штетна, а резултати који се тако постижу изнуђени. Историја нас учи да често и „замрзавање“ конфликта не даје очекивани резултат. Ипак, морамо бити свесни да су Албанци 140 година (по-

чев од Берлинског конгреса из 1878. године до данас) упорно „радили“ на реализацији пројекта о Великој Албанији и да је сада потребно са подједнаком упорношћу, истрајношћу и енергијом радити на обесмишљавању великоалбанске идеје, објашњавању виталних интереса српског народа и потреби да Косово и Метохија, или поједини делови тог простора насељени Србима, остану у саставу српске државе. Другим речима, треба дипломатским средствима, у центрима који креирају европску и балканску политику, саопштити и изборити се за подршку нашим ставовима, дефинисати наше интересе, указати на погубне последице постојећих решења, подстаћи критичко преиспитивање свега учињеног, са великим дипломатским умећем представити своје интересе као интересе великих сила и тако их уклопити у глобалне концепте. Да би се то постигло потребан је план и континуитет у раду (уз краткорочно, средњерочно и дугорочно одређивање кључних политичких циљева у чијој би реализацији учествовало више генерација). Историчари, критичким сагледавањем прошлости и искустава које она баштини, у томе могу да помогну. Српски политичари су знали да са Турском преговарају и по две деценије око далеко мање важних питања (нпр. Железничка конвенција), како би остварили свој циљ. Треба преговарати и тежити целовитом и трајном решењу. Такво решење је могуће једино уколико су њиме подједнако задовољне (или незадовољне) обе преговарачке стране и уколико постоје гаранتي који ће својим ауторитетом потврдити да ће договорено у свим сегментима бити и реализовано. Једнострано решења, изнуђена решења, наметнута решења, решења која немају поуздане, непристрасне и кредибилне гаранте, нису трајна. На њих не треба пристајати. Она провоцирају нове сукобе.

1. Искуство српске и југословенске дипломатије

Одговорност нам налаже да овом приликом скренемо пажњу и на неколико важних поука које баштини српско и југословенско дипломатско искуство, а које може помоћи и данас при решавању питања Косова и Метохије.

Искуство српске дипломатије је говорило:

- да локални сукоби и ратови не одређују судбину простора већ воља и интереси великих сила. Из тих разлога њихову наклоност треба придобити и клонити се сваког вида спољнополитичке „изолације“;
- да је уситњавање простора погубно, да води свеукупној маргинализацији и провинцијализацији и да сигурну будућност треба тражити само у интегративним процесима;
- да је модернизација државе и друштва императив епохе и да она мора обухватити све сфере друштвеног живота (економију, обра-

зовање, комуникације, војску, државну управу, свест држављана) и све делове земље. Без тог вида напретка Србија није у стању да учини више од „дипломатског протеста“ и добије више од „скромног уступка“;

- да спољнополитички положај земље, оптерећен економским, политичким, финансијским, правним, геостратешким и геополитичким развојним тешкоћама захтева велику опрезност, труд, знање, тактичност, упорност политичара и дипломата.

Дипломатско наслеђе Јована Ристића, Милована Миловановића, Стојана Новаковића, Николе Пашића говорило је да треба:

- смиривати догађаје који користе другима;
- контролисати процесе и кризе чије је распламсавање у супротности с властитим интересима;
- суптилно дефинисати властите политичке интересе и уклапати их у владајуће глобалне концепције;
- схватити да се на Балкану у локалним оквирима одиграва светска историја (решавање „Источног питања“) и да зато са највећом пажњом треба регистровати и анализирати „сигнале“ који стижу из европских престоница;
- формирати свест да ратове не треба отпочињати (треба их на сваки начин избегавати), уколико унапред, дипломатским средствима, нису заштићени резултати који се на тај начин могу постићи;
- имати увек на уму штетност лакомисленог упуштања у сукобе и не губити из вида потребу да се у временима која нису наклоњена Србији делује механизмима економије, политике, културе – упорно и стрпљиво уз стално преиспитивање сопствених могућности и добро упознавање оног другог;
- с опрезношћу користити традицију која може да изазове неразумевање, али и без компромиса неговати сопствени идентитет;
- нужно сарађивати са суседним народима и балканским државама и поред јасне свести о супротстављеним интересима;
- националне послове увек водити тако да не буду у сукобу са постојећим знањем и науком;
- клонити се мегаломанија и увек настојати да прецизно буду дефинисани практични циљеви, реалне могућности, сопствена снага.

Део тог и таквог наслеђа користила је и југословенска дипломатија.

Искуство стечено изучавањем дипломатске историје и озбиљне државне политике показује да дијалог увек обавезује и да се за њега држава мора озбиљно припремити. Дијалог је, на основу стеченог југословенског дипломатског искуства, увек повећавао број спољнополи-

тичких контаката и пресудно доприносио „отварању“ и „убличавању“ спољнополитичких алтернатива неопходних за заштиту државних интереса. После искуства са 1948. годином, југословенске дипломате и политичари више никада нису сасвим „угасиле“ могућност дијалога (лако га је прекинути, а тешко изнова започети и обновити). Искуство југословенске дипломатије показује и да никада не треба чекати промене у политици великих сила према малој земљи, већ да те промене треба поспешити дипломатском иницијативом. За озбиљну и организовану државу од највеће је важности прибирање поузданих информација. У ту сврху југословенска држава је, на пример, имала добро организовану дописничку службу која је сабирала информације, али и пропагандно деловала у иностранству, указујући на ставове које заступа Југославија. Утицај на јавно мњење у иностранству је сматран веома важним. Држава је са највећом пажњом бирала кога прима и где распоређује у дипломатији (у посебно важне центре у свету и окружењу слала је најбоље и најпоузданије дипломате). Дипломате су имале задатак да процењују климу која влада у држави у којој су акредитовани, уочавају сваки „заокрет“ у политици, региструју сваку реч, дату изјаву, учињени гест, језичку финесу, изнету анализу, покренуту иницијативу, демонстрирати суздржаност и поштовање устаљених норми понашања. Били су задужени да са највећом пажњом прате све оно што се односи на њихову земљу, хитно реагују адекватним понашањем и активностима на свако угрожавање државних и националних интереса, прецизно саопштавају интересе своје земље и предности које таква политика носи. У Министарству спољних послова постојала је изузетно добро организована и способна аналитичка служба. Да би се избегле импровизације, формиран је и специјализовани научни институт који је, на основу темељних истраживања, давао своје мишљење о кључним питањима везаним за спољну политику. На појединим факултетима давале су теме доктората које су у вези са политиком коју је Југославија водила, а постигнути резултати су анализирани и уграђивани у спољну политику државе. Тек на основу свега тога вођена је политика и одређивана спољнополитичка оријентација земље. Та је политика била динамична, са сталним микрокорекцијама које је наметао развој догађаја, али и са јасно одређеним крајњим циљем. Ту није било импровизације. Обавештеност о свему што се дешава на Балкану, Европи, од егзистенцијалног је значаја за опстанак малих држава и малих народа.

У државној администрацији постојала је јасна свест да државе које нису у саставу војно-политичких блокова, нити су блиске великим силама, морају (принуђене су) да воде динамичну политику, јер једино тако могу да заштите своје виталне интересе на спољнополитичком плану. Године 1948. научена је лекција да не треба започињати сукобе са великим силама. Југословенска политика се трудила да никада не

остане без подршке „на обе стране“ (остати без подршке погубно је за мале земље и мале народе) и да перманентно трага за спољнополитичким упориштем. Колебање у политици према великим силама сматрано је посебно штетним, а сарадња и споразумевање са суседима изузетно значајним. Од утврђених међународних принципа у спољној политици, мала земља попут Југославије никада није смела да одустане. Привилегију да крше принципе у међународним односима имале су само велике силе. У то време постојала је свест о томе шта је реалполитика и да прилагођавање интересима великих представља предуслов опстанка. Југословенска дипломатија је баштинила и искуство да кризе најчешће убрзавају историјске процесе и да из тих разлога треба унапред одговорно промислити могући развој догађаја.

Целокупна историја 20. века показује да је простор на коме живи српски народ важан и за велике силе, да су на њему перманентно присутне, да се ту боре за утицај и моћ, подједнако у сфери политике колико и у економији, идеологији, војним питањима, култури, као и да та борба најдиректније оставља траг на „унутрашња кретања“. Отуда је дијалог са великим силама нужен, али је истовремено и прилика да се на местима где се креира светска политика и доносе далекосежне одлуке саопшти и сопствено мишљење. Тиме се, па ма како мали били, истовремено повећава утицај и демонстрира неопходност присуства у светској политици. Тиме се постаје субјект у светској политици. Отуда на догађања на сваком делићу територије Косова и Метохије и Србије увек треба гледати шире, уз разумевање историјског контекста који је истовремено балкански, европски и светски. Никада не треба сметнути са ума да се на простору на коме живи српски народ, у локалним оквирима, одиграва светска историја.

Наведено искуство српске и југословенске дипломатије треба свестрано сагледати, изучити, промислити, уклопити у оно што је међународни интерес Србије данас. Постављање истраживачких питања и потрага за поузданим научним одговорима начин је на који историчар и наука којој је посвећен могу да припомогну успешности унутрашњег дијалога о Косову и Метохији. Задатак је науке да политичаре „хране“ поузданим знањем.

Коначну одлуку увек доносе политичари!

2. Великоалбанска идеја и реализација

Пројекат о Великој Албанији осмишљен је 1877. године у Одбору албанског књижевно-политичког круга који је деловао у Цариграду. Мотив за његово „рађање“ било је сазнање да се Велика источна криза мора решити на некој мировној конференцији или конгресу великих европских сила. У време ратне кампање (1875–1878) Порта је, да би

ојачала позиције Османског царства у рату са Русијом и њеним балканским савезницима, обећала Албанцима стварање „албанског вилајета“ са центром у Битољу. Надајући се остварењу датог обећања, Албанци су у наведеним ратовима иступали као најдоследнији браниоци турског територијалног интегритета на Балкану. У таквим настојањима албанска политичка елита ослањала се на панисламистичку политику централних власти. У освит Берлинског конгреса, Лига за одбрану права албанског народа преузела је наведени програм и усвојила га као свој на Скупштини албанских првака из марта 1878. године (тзв. Призренска лига). Програм је предвиђао формирање тзв. „вилајетске Албаније“ („Албаније четири вилајета“) у чијим би оквирима била: јужна Албанија с Епиром и Јањином (Јањински вилајет), северна и средња Албанија са Скадром, Тираном и Елбасаном (Скадарски вилајет), Македонија са Дебром, Скопљем, Гостиваром, Прилепом, Битољем и Охридом (Битољски вилајет) и Косово и Метохија са градовима Пећ, Ђаковица, Призрен, Митровица, Приштина, Гњилане, Прешево, Куманово, Нови Пазар и Сјеница (Косовски вилајет). На простору те „територијалне Албаније“ живело је у том тренутку око 44% становништва које је имало албанску националну свест. У „вилајетској Албанији“ администрација је требало да буде у рукама Албанаца, настава на албанском језику, регрути да служе војни рок на територији са које потичу, порези да буду трошени искључиво на територији „вилајета“. За друге народе ту места није било. У нади да ће наведени пројекат бити прихваћен у Цариграду, Призренска лига је исказивала спремност да брани интегритет Османског царства и Албанце представља као његову последњу одбрану у Европи. Лига је имала изразити антихеленски и антисловенски карактер, што се огледало у вишеструко повећаном терору над православним српским и грчким становништвом. У европским престоницама њени прваци су потенцирали и изразити русофобски карактер.

Овај исечак из прошлости за нас је значајан из неколико разлога:

- идеја о Великој Албанији, чији су саставни (кључни) део Косово и Метохија, ма који назив да је имала или има (Велика Албанија, територијална Албанија, етничка Албанија, Албанија Албанаца, природна Албанија...), данас је једина балканска „мегало идеја“ која се реализује уз подршку САД и Европске уније;
- реализација идеје о Великој Албанији у континуитету дестабилизује Балкан и најдиректније доводи у питање територијални интегритет више држава (Србије, Црне Горе, Македоније, Грчке);
- албанске политичке елите су у континуитету дугом 140 година тражиле и налазиле кредиторе идеје о Великој Албанији међу великим европским силама, најчешће сучељених интереса и заинтересованих за Балкан (Османско царство, Хабзбуршка монар-

- хија, Италија, Трећи рајх, Совјетски Савез, Кина, данас САД и Европска унија);
- идеја о Великој Албанији у целом историјском периоду 1878–1918. имала је антисловенски, антисрпски, антигрчки карактер;
 - Косово и Метохија не исцрпљују амбиције носилаца великоалбанске идеје ни када је у питању територија Србије, већ се рачуна са даљим ширењем простора који Албанци сматрају својим (Санџак са Новим Пазаром и Сјеницом, као и Прешево, Медвеђа, Бујановац...);
 - великоалбанску идеју подржавају политичке, интелектуалне, економске, војне, криминалне елите са целог простора назначеног „границама“ Велике Албаније. То је пројекат подржан од највиших државних институција Албаније и Косова, кључних научних институција (Академија наука у Тирани), културних и просветних институција, свих политичких странки, обавештајних служби (јавних и тајних), племенских и братственичких организација, верских заједница (посебно исламске, али и католичке), бораца ОВК, албанске дијаспоре у свету, добро плаћених лобија, мафијашких вођа...

Са сигурношћу можемо рећи да се албанска политичка елита неће добровољно одрећи великоалбанске идеје. Тако размишљајући, сваки пристанак на признање самопрокламоване државе Косово истовремено ће отворити питање других делова Србије који се налазе у оквирима Велике Албаније. Могућност за сталну дестабилизацију Србије је несумњива.

Албанско питање је у целом периоду било „меморандумско питање“. На тај начин „засипани“ су кључни центри моћи у Европи и САД меморандумима у којима је захтевана подршка у процесу реализације идеје о територијалној Албанији, а за узврат нуђена одана сарадња у реализацији интереса великих сила на Балкану. „Продај се, али не дозволи да те неко купи, јер те после тога нико неће пазарити“ – пословица је која одражава политичку филозофију албанских политичких елита у потрази за кредитором идеје о Великој Албанији. То, суштински, значи да ће и САД бити замењене новим „спонзором“ који у већој мери буде у функцији реализације албанских интереса. У политици постоје само интереси – зар не!?

Напомињемо да је границе између српске (југословенске) државе и Албаније одредила међународна заједница (Мировна конференција у Лондону из 1913, Мировна конференција у Паризу из 1919, Конференција амбасадора држава победница у Првом светском рату из 1925) и да би свако пристајање на „нову границу“ потенцијално пружало могућност да она, уз благонаклон однос Запада према Албанцима, буде пову-

чена знатно северније, источније и западније (код Ниша, или Крушевца, уз запоседање Санџака и целог копаоничког простора, докле сежу амбиције албанских политичара).

Подсећамо да део великоалбанског програма заговара „свети рат“ против хришћана (џихад) тако да постоји реална могућност да заговорници великоалбанске идеје, у наредној фази, свог покровитеља пронађу унутар оних снага које заговарају радикални ислам и формирање Калифата. После балканских ратова (1912) српско питање је решавано на изванисламистичкој основи. После 2007. године и једностраног признања Косова од стране Запада, део српског питања се изнова решава на исламистичкој основи. Признање Косова би дало легитимитет том процесу.

Историја нас учи да су највећи погроми и исељавања Срба на Косову и Метохији били везани за периоде анархије (време Албанске лиге 1878–1981, Пећке лиге 1899, балканских ратова и Првог свеског рата, Другог светског рата, албанских побуна и немира из 1969. или 1981, НАТО бомбардовања и рата на Косову и Метохији 1998–99). У тим временима мењана је демографска слика простора, а српски народ доживљавао интензивни егзодус. То нас упућује на закључак да перманентним преговорима и на сваки други начин, уз стално алармирање „међународне заједнице“, треба избећи и спречити ситуације које провоцирају хаос – јер се тада реализују идеје о чистом етничком простору. Историја показује да је насиље својеврсна „бабица“ формирања територијалне, а затим етничке Албаније која, уз остало, рачуна и на присаједињење етнички чистог Косова и Метохије албанском државном простору.

Косово и Метохија се никада нису бранили само на том простору, већ у центрима моћи који одлучују о судбини простора и у суседним државама. То српској дипломатији, дописничкој мрежи, науци одређује важан задатак за будућност. Свесни смо да је подршка идеји о Великој Албанији мотивисана конкретним интересима држава Запада, као и ирационалним страхом од панславизма. Посебно важним сматрамо дипломатски рад у међународним организацијама и телима и суседним државама које су, такође, угрожене реализацијом идеје о Великој Албанији (Грчка, Македонија, Црна Гора). Цео тај напор изгубио би смисао и легитимност уколико буде дата сагласност (признање) једнострано прокламованој држави Косово.

Потенцијал русофобије уграђен је у идеју о Великој Албанији. Он ће вероватно бити веома експлоатисан од стране албанске политичке елите и „међународне заједнице“ у притисцима на Србију. То на сваки начин треба дипломатски предупредити.

Сматрам да је догађајима у бившој Југославији, Египту, Тунису, Либији, Сирији изнова отворено „источно питање“ и да то треба имати у виду. Свака промена на Медитерану, Блиском истоку или Турској нај-

директније налази свој одраз у понашању политичке елите у Приштини, Албанији, окружењу. То важи и за промену администрације у САД и кључним европским земљама. О томе треба веома пажљиво водити рачуна.

3. Значај Косова и Метохије у српској историјској вертикали

Косово и Метохија у српској историјској вертикали има велики значај и моногострука значења. У питању је:

- политичко, државно, друштвено и духовно средиште српског народа у средњем веку;
- затим, „заборављена“ српска земља богате и пострадале културне баштине која је током векова турске власти, поред свих цивилизацијских и етничко-демографских промена, задржала обележја православног историјског и цивилизацијског простора прожетог оријенталним утицајима;
- простор који памти сва искушења српске историје:
 - време успона, ширења, правног и духовног сређивања, формирања представа о снази, слави и величини српске средњовековне државе, као и њеном нестајању у дугом „рвању“ с Турцима;
 - векове безнадежности у којима је српском народу брисано име, одузимамо сећање и традиција, наметана туђа вера, сатирано племство и друштвена елита, вршено однарођивање и културно потирање;
 - епохе одређене терором, сеобама и пражњењем простора, запустелим огњиштима која осваја шума, зракастим продором албанског становништва у некада доминантно српски простор;
 - деценије у којима се опстајало уз ослонац на православну веру и побожност, косовски мит и историјска предања, уврежене норме патријархалног живота и друштвеног понашања, историјско и културно наслеђе и усмену традицију;
 - године испуњене сталном борбом, бунама, устанцима, ратовима и револуцијама, победама и поразима, потонућима и узлетима, пустошењима и обновом, поделама и преображајима, националним презиром и геноцидом, идеолошким притисцима, запостављањем, стално присутном неизвесношћу, егзодусом;
- средиште српске културе, уметности и традиције, окосница епске вертикале у српској историји, темељ идентитета Срба и њихове самосвести да су историјски народ;
- данас, у новом геополитичком и административно-управном поретку који креирају глобални центри моћи, потиснути и девастирани појам сведен само на реч Косово с циљем сужавања српске историјске и националне свести;

- „отворена“ историографска тема чији значај умногоме превазилази постојеће знање.

Сасвим смо сигурни да целовито, рационално и поуздано знање о прошлости Косова и Метохије српска историографија данас у потпуности нема и да треба у континуитету радити на његовом прибирању и стицању. То је, по нашем мишљењу, једини начин да глас историчара–научника не буде „угушен“ вољом политичких центара моћи спремних да некритички мењају историографску слику прошлости, врше ревизију историје, кривотворе чињенице. Из тих разлога треба подржати пројекте и индивидуалне покушаје који теже научној истини о историји Косова и Метохије.

Међу првим корацима у политици која би била вођена на „дуге стазе“ требало би напросто „засути“ кључне универзитетске и државне библиотеке у Европи, САД, свету, постојећом и том новом литературом која нуди научна знања о историји Косова и Метохије. Део државне политике би било и перманентно превођење књига које говоре о прошлости Косова и Метохије, а штампане су на српском језику. Држава би морала да финасира више међународних научних пројеката који би били посвећени историји Косова и Метохије и историји српског народа на том простору. Истраживања би била темељно обављана у земљи и иностранству уз укључивање и страних истраживача, како би остварени резултати имали већи кредибилитет и директно били укључени у међународну размену знања. На тај начин, било би у научним круговима, а затим и у политичким, отворено „српско питање“, које, после разбијања Југославије, објективно постоји. Кад-тад политика ће усвојити рационалне аргументе науке, а истина однети превагу над научним фалсификатима.

4. Преговарачки процес

Површна сазнања која из медија имамо говоре нам о неуспеху мисије (свесном или несвесном) „међународне заједнице“ на Косову и Метохији. Основни циљ присуства, остваривање „позитивног мира“, није остварен. Масовнија комуникација међу грађанима различитих етничких група (пре свега Срба и Албанаца) не постоји. Међусобно поверење није успостављено. Финансијска улагања нису обезбедила економски напредак, али су повећала корупцију којој нису одолели ни чланови међународне мисије. Разлози нетрпељивости нису умањени. Демократски поредак није успостављен. Криминал и незакоње царују на Косову и Метохији. Злочини нису расветљени и процесуирани. Страх и даље обузима целокупно неалбанско становништво. Процес повратка избеглица се омета и административним мерама и неформалним поступцима албанског становништва. Власници имовине из редова српског народа нису у прилици да је поврате. Политичке елите се понашају неодговорно. Стра-

ни фактор аболира ратне злочинце и употребљава их у складу са својим политичким циљевима. Формирање Суда за ратне злочине ОВК под знаком је питања. Правна држава не постоји, а правни систем не функционише. Једнакост за све категорије грађана не постоји у стварности. Социјално раслојавање се убрзано наставља. Некадашњи ситни шверцери постали су временом крупни криминалци и „контроверзни бизнисмени“. Слободно кретање становништва није обезбеђено. На Косову и Метохији „угушена је перспектива“, а тиме и смањена могућност за опстанак Срба.

Имплементација договореног у Бриселу није реализована са албанске стране. Заједница српских општина није формирана. Присуство Срба у државним институцијама још увек има декоративни карактер. Албанска страна северни део Косова и Метохије сматра делом „Републике Косово“, док Срби одбацују косовску независност. Етнички састав становништва се свакодневно мења. Албанска и српска мафија међусобно сарађују. Инциденти различите врсте су и даље чести. Пристрасност „међународне заједнице“ на свим нивоима је видна.

Наведене чињенице нас не охрабрују у уверењу да би признање једнострано проглашене државе Косово могло да промени било шта од наведеног. За промену постојећег стања потребно је много више од обећања и непоузданих гаранција које нуди пристрасна „међународна заједница“. Потребно је, за почетак, одрицање од идеје о Велкој Албанији и терора као начина постизања политичких циљева.

Мишљења смо да дијалог треба наставити (грешка је прекидати га), али му и лагано, у мери у којој је то могуће и реално (посебно међународни контекст), треба наметнути услове, теме и темпо који Србији и краткорочно и дугорочно више одговара. Косово не треба признати. То не значи да се треба супротстављати ставовима Запада, али ни да треба нерационално попуштати под уценама истог тог Запада. По нашем мишљењу, треба пажљиво процењивати ситуацију и своје интересе уклапати у интересе водећих држава света на Балкану. Питање Косова и Метохије треба решавати целовито са решавањем свих других питања која је „отворио“ распад Југославије. Посебно српског питања које, како се у историји показало (1804–1814, 1875–1878, 1908, 1912–1918, 1941–1945, 1991–1998...) никада није било маргинално питање европске историје јер је његово „отварање“ и „решавање“ заседало у интересе великих ванбалканских сила, тичало се суседних народа, имало своју државно-правну, политичку, економску, војну, културну димензију. У дипломатији никада нема трајног решења уколико сви чиниоци у преговорима нису подједнако задовољни (или незадовољни) сачињеним договором. Оне који одлучују треба убедити (убеђивати) да Србија штити њихове интересе у овом делу Европе. На томе треба упорно радити. Време ће, надамо се, донети повољнију историјску ситуацију у којој ће Србија, економски јача, модернија (војно и у сфери просвете), ослобођена од наметнутих

хипотека, боље позиционирана, спремнија, са више успеха моћи да решава постојеће проблеме на међународном плану. Рађање биполарног света то наговештава. До тада не треба чекати, већ напорно радити, јер мале државе и мали народи никада немају онолико времена колико га имају и њиме располажу велике силе.

Наведено историјско искуство свакако да може да поучи и подстакне на размишљање. Наука би требало да политику „храни“ идејама и знањем. Када је историчар у питању, он није „социјални прогностичар“, мада му познавање процеса дугог трајања и увид у документе „отвара“ могућност да на трен „завири“ у будућност. На политичарима је да доносе одлуке, а увек је добро када то чине у сагласности са постојећим научним знањем.

Дописни члан Миодраг Марковић

Ја немам намеру да детаљније говорим данас, поготово након овог исцрпног излагања дописног члана Димића са којим се у потпуности слажем и које бих потписао без оклевања. Мислим да овде има много компетентнијих људи од мене, у уже стручном смислу, а и у погледу искуства и досадашње друштвено-политичке активности. Имам у виду и то да сам већ говорио на ову тему у оквиру једног округлог стола који је недавно организован у Матици српској. Тамо сам се углавном бавио питањима која су директно у вези са мојим истраживачким радом – са питањем српског уметничког наслеђа на Косову, његовим значајем за целокупну српску историју и историју српске културе, његовим стањем и његовом угроженошћу. Посебно сам се осврнуо на најновију перфидну тактику Албанаца, који после вековног уништавања српских споменика прелазе на нови метод деловања. Сада настоје да од међународне заједнице добију право да они брину о нашем културном наслеђу, а у ствари желе да га присвоје и да му промене идентитет.

То што сам говорио у Новом Саду биће ускоро штампано у оквиру публикације проистекле из поменутог округлог стола. Основна порука мог саопштења састоји се у томе да се ми на све начине морамо трудити, нарочито на пољу политичког деловања, да обезбедимо да о српској културној баштини на Косову и Метохији брину институције народа који ју је створио, а да истовремено на пољу струке и науке, где год је то могуће, учинимо све што је до нас да ту баштину адекватно проучимо и конзерваторски заштитимо. Пре свега морају се створити што потпуније базе података, да нам се опет не деси да неки споменик буде уништен, а да о њему не постоји потпуна документација. Неопходно је

такође да у очување баштине улажемо знатно више средстава и да му приступамо с много више бриге, систематичности и организованости него до сада. У том погледу не треба чекати коначно политичко решење јер је велико питање када ће до њега доћи.

Академик Василије Крестић

Мислим да је ово јединствен случај да се о једној значајној теми каква је питање Косова и Метохије расправља на начин како се расправља. Није ми јасно који је циљ тих расправа. Имам утисак да се намерно избегава референдум и да се прибегава јавном дијалогу зато што исход референдума обавезује а јавни дијалог нема обавезујућу снагу. Није ми познато да је у историји било које земље на овај начин расправљано о било ком значајнијем државном или друштвеном питању. Волео бих да смо, кад се кренуло у ову расправу о Косову и Метохији, добили мало више објашњења, да пре свега знамо какве ставове имају они који ће о томе да одлучују, па да о тим ставовима расправљамо и према њима се критички односимо.

Мислим да је јавни дијалог дошао с великим закашњењем. Увелико се одмакло у много чему кад је реч о статусу Косова и Метохије а ми нисмо о свему довољно обавештени да бисмо могли одговорно, стручно и научно да се укључимо у расправе. Кад је реч о Академији, а посебно о нашем Одељењу, мислим да ми имамо највише права, моралних и научних обавеза да бранимо становиште које већ деценијама бранимо. Нисмо ми случајно објављивали књиге, организовали научне скупове, штампали зборнике радова, приређивали изложбе, нисмо случајно још пре више деценија основали Одбор за историју Косова и Метохије. Све то чинили смо да докажемо чије је Косово и коме оно припада. После свега што смо чинили, ми имамо моралну обавезу да бранимо становиште које деценијама заступамо. То нас обавезује као историчаре али и као припаднике ове куће. То је наша не само научна, већ и патриотска обавеза. Дакле, нема места признавању Косова и Метохије.

Морам да кажем да нисам довољно информисан, иако будно пратим све што се догађа с Косовом и Метохијом, о силним притисцима и условима који нам се испостављају у вези с признавањем Косова као независне државе. Не знам до које мере су ти притисци опасни? Која је врста тих притисака? Шта нам следује ако не потпишемо тај тзв. обавезујући акт о којем се често говори? Ко стоји иза тих притисака, колико и по чему су они опасни а ко стоји уз нас и наше интересе? Кад бих то знао било би ми лакше да одлучим „којем царству са ваља приволети“.

Без устезања изјављујем да никако не бих могао да пристанем на то да Косово и Метохија буду залог за наш улазак у Европску унију. Бојим се да је то јако висока цена а Косово и Метохија немају цену јер нису за продају. Осим тога, ако пристанемо на ту врсту уцена готово је сигурно да ће уследити и нове, јер уценама нема краја.

Предлози који су се чули у досадашњем јавном дијалогу да с Косовом и Метохијом треба склопити конфедерацију, федерацију, унију, или неку врсту проширене аутономије, по мом уверењу апсолутно су неприхватљиви. Насилно отцепљени делови Србије, што је случај с Косовом и Метохијом, нису и не могу бити партнери с којима се могу склапати државноправни уговори. Ако се то учини, онда је то спремност на признање Косова и Метохије као равноправних партнера, онда то није ништа друго него издаја.

Мислим да треба учинити све да се покаже да су Косово и Метохија под окупацијом, која је, као и свака окупација, изведена насилно. То је фактичко стање које ми не можемо да мењамо. Морамо да признамо да је сила надвладала, али да правно стање Косова и Метохије ни у ком случају није измењено, да оно не може и не сме да се мења, да је то интегрални део Србије. Ако знамо да су технолошки развоји у свету и историјски процеси далеко убрзанији него што су били у ранијим периодима, онда треба да имамо стрпљења када је реч о промени постојећег статуса Косова и Метохије. Треба очекивати промену односа међу великим силама и то такву промену која ће више одговарати нашим националним и државним интересима од оних који су довели до сецесије и окупације наше јужне покрајине.

Уопште се не поставља питање насилног мењања постојећег стања и вођење рата. Приче да ми немамо децу која би гинула за ослобађање Косова и Метохије имају задатак да застраше наш народ како бисмо признали државност Косова и Метохије, да фактично стање претвори-мо у правно, да добровољно одустанемо од насилно одузете територије.

Исти задатак имају и предлози да се с насилно и бесправно отцепљеним деловима наше државе склопе неки савези попут конфедерације, федерације, или неке проширене аутономије. Таквим савезима ми бисмо и *de iure* признали државност Косова и Метохије, које, у оваквом стању у којем се налазе, нису и не могу да буду равноправан партнер с којим се склапају међудржавни уговори.

Чини ми се да сличан задатак имају и јавно изречене бојазности од тога да Србија не постане руска губернија. Ти који страхују од руске губерније не испољавају страх од тога да ћемо постати, и да из дана у дан све више постајемо, америчка колонија.

Најзад, и у причама да Србија не би била усрећена ни кад би јој Косово и Метохија с великим бројем Албанаца били враћени, налазим спремност да се дигну руке од тог дела државе. Свестан сам да не би

било лако пацификовати албанско становништво, али сам убеђен да би добро уређена и ојачана Србија била у стању да нађе погодна решења којим би очувала целовитост државе.

У сваком случају, ако хоћемо да останемо доследни као историчари, морални као људи, треба да станемо иза свега онога што смо радили више деценија. Ни у ком случају ми не можемо да пристанемо на признавање сецесије. Знам да стање окупације није добро, али ако не можемо да га мењамо морамо да тражимо начине да у оквиру постојећег стања учинимо све, да ли су то заједнице српских општина, или неки други начини, да се нашем становништву обезбеди нормалан живот и развитак, да се сачува све што припада и појединцима и држави, да се сачувају сва материјална добра. Не мислим да смо ми позвани да о томе расправљамо и на који начин се то може чинити, али имам утисак да се може чинити и да држава у овом тренутку у том погледу чини много. Ту, у том погледу треба тражити партнере из иностранства који ће помоћи да се ово стање, које ће трајати ко зна колико година или деценија, док се не измени, што лакше преброди. У сваком случају понављам, немамо никаквог основа да на било који начин, било којим притисцима подложимо и одрекнемо се територије која је наша. Није ми познато, као историчару, да је било која суверена држава која држи до свог суверенитета и достојанства, до своје територијалне целине, добровољно од ње одустала. Ми бисмо били јединствена држава у свету која би под уценама и притисцима одустала од своје територије.

Академик Љубомир Максимовић

Ја бих могао да потпишем ово што су моје колеге данас говориле, нарочито Димић и Крестић, тим редом како су говорили. Али бих хтео томе да додам још нешто. Сви ми знамо, поједностављено речено, да ситуација није ни лака ни једноставна. Сви знамо да су многе ствари у дужем временском периоду изнуђене од овог народа, ствари које није требало да буду такве, али исто тако сви знамо, о томе је говорио и колега Љубодраг Димић, да се оне одвијају тако да ми не можемо увек да на све чињенице одговоримо у научном капацитету, него одговарамо у једном другом својству. И на то имамо пуно право и у својству грађана ове земље и припадника овог народа, али је питање колико се то чује када треба нешто рећи превасходно као члан Српске академије наука и уметности, или колико се речено може онда извитоперавати уз коришћење других, а не научних полазишта. Тренутно је ситуација утолико сложенија што су све јаснији и изразитији гласови у последње

време, да је ово што се десило са Косовом и Метохијом 1999. године не само круна једног дугог историјског развоја, о чему је говорио колега Љубодраг Димић, него и последица, то се отворено сада говори, изгубљеног рата. Према томе, онај који је изгубио рат је у оној ситуацији у којој је, на пример, била Немачка 1918. или 1945. То не обећава добре перспективе и утолико треба бити, наравно, вештији у тражењу одговора на читаво ово питање. Ја не могу да кажем ни као историчар, ни као грађанин ове земље да имам неки користан предлог да дам, али бих у оквиру своје професије скренуо пажњу на једну ствар о којој се доста говори, али коју, чини ми се, треба посебно нагласити зато што она има повратно дејство на читаву ситуацију. То је стање, које је споменуо колега Марковић, са српским споменицима културе на Косову и Метохији, који су сада пред једним притиском. У ствари, ми смо под притиском у вези са тим споменицима, јер свуда у свету нараста идеја, која год је земља у питању, да се о споменичком наслеђу брине она земља или оне власти на чијој се територији то наслеђе налази. То није увек у реду, а у овом случају није уопште у реду. Каква год да је то територија, независна држава или овакво стање какво данас имамо на Косову и Метохији, важну линију разграничења представља питање да ли споменици имају или немају непосредну живу везу са неком данашњом цивилизацијом која је те споменике у прошлости стварала. А овде имамо непосредну живу везу, јер је Српска православна црква, и то мора свако да разуме на земаљској кугли, још увек власник сакралних споменика или већине тих споменика и срушених и оних који још увек постоје, као и имања која им припадају кроз вишевековно постојање. Према томе, као сваки власник у свету, она има права да то власништво чува и о њему се стара. Наша држава мора да подржава овакав приступ. Мислим да је на томе веома важно инсистирати и зато што није само у питању споменик као имовина по себи, него шта споменик представља тиме што постоји и што је његова историја таква каква је. И то је то повратно дејство које сам споменуо. Мислим да ако би се овде направио један продор да се не дозволи да неко други преузме бригу о тим споменицима, да би онда то било повратно дејство, јер они су споменици који представљају дух овог народа и везују добрим делом, готово као и сопствена имања, тај народ, српски народ који живи на Косову и Метохији, за вековна станишта. Не само народ који сад тамо живи него и људе који би, можда, видели неке могућности за повратак. На све то треба, чини ми се, мислити и на томе јако инсистирати. Јер, наравно, ми морамо да инсистирамо на свему ономе о чему су говориле овде колеге, али је питање велико шта ће од тога свет прихватити. А ово ми се чини да је једно питање које би свет могао да прихвати и које би имало шире дејство него што људи који нису од наше струке обично мисле.

Ја ћу говорити наравно из позиције струке којом се бавим. Саста-
нак ми је био користан нарочито што сам чуо неке занимљиве ствари од
људи који се баве најновијом историјом и познају данашње прилике. А
ја ћу нешто дати из историјске перспективе, с обзиром на период којим
се бавим, који је далек и који можда неко може рећи да није актуелан.
Јако се потенцира, и треба то чинити стално, број, величина и значај
наших сакралних споменика на Косову и Метохији, које Албанци желе
да присвајају и да се тобоже старају о њима. Међутим, тамо су Пећка
патријаршија и најважнији манастири, и нигде не постоји територија
која се и данас зове Метохија. Иако је било метоха српских манастира
и у другим крајевима, у тој области је било највише метоха српских ма-
настира, нарочито Хиландара. Али хоћу другу ствар да истакнем, која
се, чини ми се, мало запоставља. Косово и Метохија под Немањићима
били су централна област српске државе. Српска држава, између оста-
лог и због надирања Турака са југоистока, померала се према северу,
али је Поморавље култивисано тек у време кнеза Лазара и он преноси
престоницу у Крушевац. Раније, под Немањићима, главно урбано на-
сеље у правом смислу био је Призрен. Осим тога, највећи приходи ра-
није српске државе били су са Косова и Метохије. Само један пример да
поменем. На Косову се налази град Ново Брдо, рударска варош која је,
како показују дубровачки документи, а сада археолози, од којих тренут-
но највише ради Марко Поповић, после Цариграда у првој половини 15.
века, био највећи град на Балканском полуострву. Ми, који се бавимо
архивима у Дубровнику и Венецији, запањени смо колико новца дола-
зи из Новог Брда. То је просто скоро необјашњиво. Од тога новца срп-
ски владар добијао је урбуру, један велики проценат новца и често неки
кажу „ето српска држава се јако проширила на југу, изашла на Егејско
и Јонско море, али који је новац стајао иза тога?“ Иза тога није стајала
пољопривреда која је била екстензивна. Стајала је металургија. Опрос-
тите што ћу тако рећи: академик Десанка Ковачевић, а могу да кажем и
ја, утврдили смо да је у Србији радило у исто време око 30 рудника из
којих се извозе метали. У осталој Европи, према ондашњим знањима,
рудници су били исцрпљени и дошао је на дневни ред Балкан, и то пре
свега Србија. Србија је имала прилично јаку економију док је постојала
средњовековна држава, али дошли су са југоистока Турци и Србија се
померала све више на север од Крушевца, док није дошла на северну
ивицу, до Београда и Смедерева. Међутим, ја сам последњу књигу коју
сам написао завршио реченицом: „Време је један од најважнијих факто-
ра у историји.“ А то што се мења и што, чини ми се, у савременом свету
долази до изражаја, гледано кроз један дуг временски период, а сад као
да му долази финале, то је проблем наталитета. Једини балкански народ

који је масовно у највећем делу примио ислам кад су дошли Турци били су Албанци. Сви остали хришћански народи су се жестоко опирали. И Албанци су, захваљујући покровитељству Турака и ислама, избили на балканску површину. У том смислу ситуација се на Балкану доста изменила исламизацијом. Долази онда трећи период, а то је ко ће наследити Турску на балканским просторима. У томе смислу, мислим да су се Албанци доста вешто уклапали везујући се за велике силе. А наше велико историјско наслеђе на Косову и Метохији зашто није видљивије? Није видљивије зато што треба да знате шта се догодило 1. јуна 1455. године када је султан преузео Ново Брдо, тај највећи град на Балканском полуострву после Цариграда. Султан је преузевши Ново Брдо прво побио чланове управе града. Све најлепше девојке узео је себи у харем, а изричито каже човек који је био ту и оставио нам податке шта се догодило: остале младе жене поделио је својим војницима. За то време допустио је својим војницима да опљачкају све куће у Новом Брду. Тада се само једно село звало Арбанаси на Косову. Ја сам детаљно проучавао 1455. годину, када су Турци заузели ту област. Скоро сви становници носили су српска имена. А имамо и цифру од 720 младића, које су узели за јаничаре. Дакле, потпуно се мења етничка слика и Арбанаси се везују за Турке и боре се да Турска остане, чак и у 19. веку, кад су Срби већ дигли устанак. И све то постаје једно велико глобално, светско питање. Знате, неке светске области које су биле најразвијеније на кугли земаљској данас су најзаосталије. Ствари се данас брзо мењају. Шта ће донети будућност нама историчарима често пребацују, ми знамо шта је било пре петсто година, не знамо шта ће бити сутра. По историјској традицији Косово и Метохија припадају Србима.

Академик Гојко Суботић

За сваког од нас ово је тежак тренутак, страх нас је да нећемо учинити оно што је у нашој моћи. Лично, посветио сам део живота Косову и Метохији. Упознао сам народ који је безнадежно покушавао да опстане тамо где га данас више нема и учинио сам колико је било могуће да спасем од заборава оно што је касније уништено. А то је било време када су у пракси пуну власт на Косову и Метохији имали исти који је држе и данас, чак су тада имали право и да одлучују о судбини Србије без покрајина, при чему Србија ни на који начин није могла да утиче на судбину свога народа у Покрајини. Позната ми је стварност, безнадежност стварности, у којој сам приликом једног од последњих боравака игром случаја избегао да страдам, а сада смо суочени са могућношћу да и трај-

но изгубимо читаво тло и све на њему чему смо се посветили. Остаје нам једино да одредимо оно што се може у најгорем случају очекивати и, у складу са искуством последњих дивљих догађаја, како се од нове несреће обезбедити. Реч је о судбини *народа и светиња*. Питање привредног богатства у чије смо коришћење улагали и још улажемо, боље да препустимо онима чија је то струка. И могућност процене најбољег административног и политичког решења људских и националних права у режиму са којима имамо најгора искуства је изван нашег домета. Одређеније морамо да одлучимо минимум испод којег се не сме одступити када је реч о духовним и културним добрима која су страдала пред очима целог света, у прошлом и у овом веку. Та су искуства јасна а била су везана за оне којима је поверен надзор над тим наслеђем. Треба бити отворен: поверену мисију чувања тог блага часно су извршили представници оних земаља које су такве вредности цениле и хтеле да заштите. То су били Италијани који су од погрома сачували два велика духовна средишта, Дечане и Пећку патријаршију. Трећи споменик, Богородицу Љевишку у Призрену, немачки комадант је препустио пламену циничним објашњењем да не жели да се излаже опасности због једне старе цркве. Једина могућност потпуне заштите наших духовних и културних вредности од страдања је *екстериторијалност коју би обезбеђивале одговарајуће међународне снаге*. Све остало би се у најгорем случају могло решавати строгим законским одредбама које би се посебно односиле на право српског народа и његово наслеђе.

Најзад, не видим потребу да се приступи било каквом брзом решењу, без обзира на притисак који се у том смислу врши, јер он сам по себи јасно одаје лоше намере. Мислим да треба продужити статус који је на снази. Пример Кипра је поучан, где се поступак трајног решења с разлогом одлаже чак и када се чини да је оно на домаку руке. Треба и ми да сачекамо са трајним решењем док не дође до ширих промена око нас у којима ћемо моћи мирно и слободно да расуђујемо и одлучујемо.

Академик Десанка Ковачевић-Којић

Као прво, желим нешто да додам у вези са излагањем колеге Момчила Спремића који је истакао мјесто и улогу Косова у развоју српске државе у средњем вијеку. Неопходно је скренути пажњу на велики значај који су српски рударски производи имали за европску привреду, гдје је од 14. вијека несташица на европском тржишту попуњена приливом великих количина племенитих метала из Србије, посебно са Косова (сребра из Трепче и злата, гламског сребра и сребра из чувеног Новог Брда).

У вези са разговорима о Косову и Метохији, потпуно се слажем са излагањима и ставовима мојих колега, тим прије што из личног искуства знам шта значи остати без своје државе.

Послије слома Југославије, почетком Другог свјетског рата, имала сам 15 година. У мом разреду (одељење Ц) прво су одведене све Јеврејке. До матуре убијено је десет Српкиња (неке од њих су чак биле објешене у центру града). Не наводим остала страдања у свом окружењу.

У Мостару, одакле потичу моји родитељи, они који нису успјели да побјегну у Србију завршили су у јами Јадовно или у ријеци Неретви. Поред свега тога, послије рата Сарајево је сачувало, иако измјењену, мултиетничку структуру града. Остало је незнатно Јевреја, а број Срба се видно смањило.

Период суживота трајао је до 1992. године. Тада су Муслимани и Хрвати заобилазећи Србе, отишли у Скупштину и прогласили одвајање од Југославије и стварање независне Босне и Херцеговине. Осјећање јада и несигурности још више је повећавала чињеница што су од првог дана Муслимане увелико подржавале Сједињене америчке државе и многе европске земље, укључујући и Француску.

Послије рата, дошло је до масовног исељавања Срба. Званично преко 152 хиљаде, а заправо и више од тога. Етничка слика Сарајева, с обзиром на незнатан број Срба и Хрвата који је остао, промјенила се. То није више мултиетнички већ муслимански град. А Мостар, некада познат по славним српским пјесницима, књижевницима, културним радницима, сада је готово без Срба, а њихова стара чувена црква разрушена је до темеља.

На крају, никога од ширих чланова моје породице нема више на просторима гдје смо одувijek живјели. Потпуно смо искоријењени.

Плашим се да уколико Косово и Метохија буду одјељени од Србије, слична трагична судбина би могла да задеси и тамошње Србе.

Дописни члан Славенко Терзић

МИШЉЕЊЕ О РЕШАВАЊУ ПИТАЊА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Питање Косова и Метохије, као централне области Старе Србије, једно је од горућих питања српске националне историје минимум последњих 150 година. И биће то вероватно још дуго времена. Овај замршени чвор, у средишту српског историјског и културног простора, настао је као последица османских освајања, с једне стране, и политике великих сила према Србима у XIX и XX веку, с друге стране. Оно је и

претходних векова а и данас било питање ширег геополитичког значаја: Албанци су коришћени као ударна песница великих сила против Срба. За Србију и српски народ питање нема само историјски и духовно-културни значај него и економску, геополитичку и војностратегијску важност.

„Реалност“, на коју се често позива, је резултат два фактора: прво, вишедеценијског и вишевековног насилног протеривања Срба са тог дела своје земље и друго, агресије НАТО-а 1999. године, којом је, супротно свим међународним принципима и обзирима подржан оружани устанак албанске мањине против државе, који је предводила сепаратистичко-терористичка организација тзв. ОВК. Ми не можемо разумети оно што се данас догађа на Косову и Метохији, и што ће се догађати у будућности, ако не знамо корене и узроке таквог стања. У нашој и међународној јавности се не отвара кључно питање – да је садашња етничка структура (данашња „реалност“) последица скоро два века дугог процеса етничког чишћења Срба, праћеног монструозним насилјем и злочинима над Србима. Чак и ако занемаримо бројне српске архивске и објављене изворе, о размерама тога процеса сведоче многи страни истраживачи, путописци и дипломате, као што су на пример Французи – Виктор Берар, Жорж Голис, Албер Мале, Гастон Гравије, Енглези – Виљем Дентон, Мери Дарам, познати професор са Харварда и Кембрица Харолд Темперлеј, Руси – Александар Гиљфердинг, Иван Јастребов и други. У британској дипломатској преписци с почетка XX века, дипломата Јанг пише маркизу Ленсдауну 9. септембра 1901. године: „Стара Србија је још увек немирна област, због незакоња, освете и расне мржње Албанаца“. Француз Албер Мале боравио је у Старој Србији 1902. године, истичући да је „чуо вапај једног народа у ропцу“. Његов сажет утисак, изнет у своме Дневнику гласи: „У Старој Србији, у албанском паклу, у Приштини и Призрену. Ту на хиљаде несрећних српских сељака нестају сваке године, једни натерани у емиграцију, други побијени. Ту уистину хришћанин осећа да смрт корача у његовој сенци“.

Све ово се наставља и током Првог и током Другог светског рата, као и у периоду после 1945. године. Уместо да се албанска мањина у Србији „суочи са прошлoшћу“, како је то сад модерно да се каже у западној јавности, уместо никада извршене денацификације албанског друштва, која је достигла свој врхунац стварањем нацистичко-фашистичке Велике Албаније (нацистички „Косовски пук“ формиран као војна јединица тзв. Друге Призренске лиге, 13. СС „Ханцар“ дивизија, 21. СС брдска дивизија „Скендербег“ и сличне формације), настоји се на сваки начин легализовати и легитимизовати садашње стање потпуним изокретањем историјске истине. То је видљиво и код доброг дела западних публициста и истраживача, као што су Пол Гард, Ноел Малколм, Холм Зундхаузен,

Волфганг Петрич и други. Добро организованом пропагандом, прикрива се стварна позадина садашње косовско-метохијске реалности (сетимо се, поред осталог „жуте куће“, узимања органа отетим Србима и извештаја Дика Мартија у Парламентарној скупштини Савета Европе – да су Срби то, неким случајем, урадили били би опет бомбардовани). Таквом пропагандом несумњиво уз снажну подршку моћних светских центара конструише се нови лажни „косовски идентитет“ Албанаца на Косову и Метохији, уз све чешће истицање таквих одредница као што су косовски народ, *косовски језик*, *косовско културно наслеђе* – све до идеје о Косовској православној цркви, слично тзв. Хрватској православној цркви, формираној у оквиру нацистичке НДХ у Другом светском рату.

Међународне околности данас не иду у прилог решавања овог питања у складу са међународним правом и свим другим принципима цивилизованих међународних односа. Више пута је, раније, са врха државног руководства Србије, било речи о томе да је Србија спремна на давање високе аутономије албанској националној мањини у складу са највишим европским стандардима. Нико од оних који подржавају садашње стање на Косову и Метохији није спреман да пружи одговор на питање – да ли они исти принципи, који важе за све државе Европе важе и за Србију? Или је Србија *sui generis*?

У савременом свету међународне прилике и односи снага се много брже мењају него што је то био случај у претходним вековима. До коначне реинтеграције Косова и Метохије у састав Србије, Србија треба да доследно и снажно инсистира на поштовању принципа међународног права и да на различите начине помаже опстанак и економско јачање Срба у својој јужној покрајини. Број Албанаца на Косову и Метохији је лажно увећаван на свим пописима од 1948. године. Потребно је сачинити свеобухватну дугорочну стратегију према овом делу Србије. Врло је важно да се добро организованим наступом на међународном плану боримо за продор истине о суштини косовско-метохијског проблема, и за разоткривање идеологије и њених средстава који су довели до садашњих прилика на Косову и Метохији. То је велики изазов за нас: стигматизовање Срба ушло је у све поре стваралаштва нарочито на Западу – од филма до историографије. Трезвени гласови у свету, који указују на опасан преседан са Косовом и Метохијом, буде наду да ће доћи време за разложно и објективно разматрање свега што се догодило и догађа у овом делу Србије.

ОДЕЉЕЊЕ ЛИКОВНЕ И МУЗИЧКЕ УМЕТНОСТИ

На IX и X скупу Одељења ликовне и музичке уметности вођена је расправа у склопу унутрашњег дијалога о Косову и Метохији, а на XI скупу, одржаном 26. 12. 2017. године, једногласно је усвојен текст у прилогу.

ЗАКЉУЧЦИ ОДЕЉЕЊА ЛИКОВНЕ И МУЗИЧКЕ УМЕТНОСТИ САНУ ПОВОДОМ ПИСМА ПРЕДСЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ ГОСПОДИНА АЛЕКСАНДРА ВУЧИЋА У ВЕЗИ СА ПОЗИВОМ НА ДИЈАЛОГ О КОСОВУ

- Позив председника Републике на демократски дијалог уз **„толеранцију различитих мишљења“** је несумњиво прихватљива полазна основа за отварање дијалога који САНУ види и као своју институционалну обавезу.
- Приликом **оцене узрока** постојећег стања на Косову, осим у писму поменуте одговорности политичког наслеђа неколико претходних генерација политичара, сматрамо да треба имати у виду и узроке из дубљег историјског наслеђа, као и оне везане за актуелне шире међународне геополитичке околности.

- У писму поводом дијалога апострофирани појмови „јединство“, „храброст“, „одлучност“ и „мудрост“ по нашем мишљењу нису истог смера, те нису подједнако препоручљиви као смернице за вођење дијалога. Будући да прва три појма (јединство, храброст, одлучност) имају превише идеолошког и емотивног набоја, Одељење је мишљења да једино одредница „**мудрост**“ може бити основа за вођење овог важног дијалога као и за излазна опредељења.
- **Фокус САНУ** у дијалогу о Косову треба, пре свега, да буде на садржају и могућностима коришћења деценијама сакупљане документарне грађе којом САНУ располаже у вези са овом темом, као и на стручно-научној аргументацији везаној за историјске чињенице, те цивилизацијско право на заштиту културног идентитета српског народа на Косову, као и право на заштиту историјских споменика, односно целокупног културног блага овог народа везаног за тло Косова и Метохије.
- Код опредељења по **питању политичких одлука** од далекосежног значаја несумњиво треба, сходно начелу „мудрости“, имати у виду шири контекст овог питања, свакако избегавајући исхитрене одлуке и рачунајући на стратешки бољу позицију Србије до које може доћи у геополитичким односима глобалних размера који су управо у процесу, или се реално могу очекивати у скорој будућности, односно предстојећем времену.
- **Излаз** би, дакле, могао бити у истрајавању на ставу о неутуђивости историјске културне и територијалне баштине уз добро промишљене, корак по корак планиране и изведене активности усмерене на што ширу међународну сарадњу којом би се, на привредном, политичком, научном и културном плану, поступно, мирним путем, остваривала све боља стратешка позиција земље у процесу дефинисања трајног статуса ове територије.

БИБЛИОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

ПРЕДГОВОР

Српска академија наука и уметности има за собом дугу традицију изучавања Косова и Метохије чији почеци датирају још из времена Друштва српске словесности и Српског ученог друштва тако да се међу творцима одговарајуће научне литературе може срести више наших угледних научних имена. Дакле, рано се исказала потреба за вишестраним научним изучавањем простора Старе Србије односно Косова, Метохије и њима суседних делова, јер се потврдило да временом нестају трагови претходних цивилизација који су, на жалост, у великом броју и намерно уништавани, тако да су се, најчешће под притиском, губила обележја која су сведочила да се управо ради о колевци првог организованог друштва српског народа, или боље рећи њиховог континуираног боравка на том простору још од првих векова нове ере. Уз то пред претњама, злоделима над њим чињеним, од стране окупационих власти, српско становништво је било десетковано и приморано да мање-више понекад и у колонама напушта своја огњишта и повлачи се ка Србији, која се после пропасти у средњем веку обновила као држава у 19. веку. Више наших старијих научника, па све до других, млађих, разуме се разних профила, изучавало је прошлост Косова и Метохије, антропологију, језик, споменичку архитектуру, верске објекте, обичаје. Потребе су то изискивале, штавише и протоком година постале су све озбиљније. После ослобођења Косова и Метохије 1912. године Стојан Новаковић, ондашњи председник Српске краљевске академије је на једном скупу казао: „Наукама историјским и филолошким отварају се класичне земље Немањића, позорнице средњовековне културе и живота српског. Природњацима је на располагању онај други део земаља наших

који им је до сада био затворен.“ С обзиром на то да се политичким променама нису поправљале тамошње прилике а да се чак и економски положај Срба у времену после 1912. године па и после Другог светског рата побољшавао у много скромнијим размерама од очекиваних, судбину Срба није чекала ружичаста будућност као ни њихово наслеђе.

„Почеци планских научних активности у проучавању Косова и Метохије од стране Српске академије наука и уметности везују се за седамдесете године XIX века. Тада је Милош Милојевић, на подстицај председника Српског ученог друштва Јанка Шафарика, кренуо у Стару или, како се говорило, Праву Србију да сакупља податке о народном стваралаштву и обичајима, да опише живот тамошњих Срба, који су, прогоњени, убијани и асимиловани, полако нестајали. Преузео је на себе и задатак да попише цркве, црквишта, гробља и друге трагове хиљадугодишњег српског постојања на Косову и Метохији. Генерације потоњих истраживача наставиле су то колико научно толико цивилизацијско и национално прегнуће. Иако су њихова истраживања често била повезана са немалим тешкоћама – било зато што се по Косову и Метохији није могло слободно кретати било зато што се истина о њему није смела јавно изнестити, плејада академика – историчара, лингвиста, социолога, географа, историчара уметности, демографа, економиста, правника и других, остварила је значајне резултате. Поменимо само нека имена – Стојан Новаковић, Јован Цвијић, Атанасије Урошевић, Владимир Р. Петковић, Глиша Елезовић, Милисав Лутовац, Михаило Стевановић, Димитрије Богдановић, Војислав Ј. Ђурић, Војислав Кораћ, Милош Мацура, Павле Ивић, Митар Пешикан,“ Владимир Стојанчевић, Михаило Војводић, Славенко Терзић, Миодраг Марковић и др.

С обзиром на то да су у Српској академији наука и уметности били уверени у потребу да се подстакну односно појачају напори око утврђивања стварног положаја српског народа, а уз то да се има у виду и стање у коме се налази српско наслеђе, био је почетком 80-их година 20. века основан међуодељенски Одбор за проучавање Косова и Метохије. Значајну улогу у тој иницијативи имао је Димитрије Богдановић који се представио и као писац запажене сажете студије о прошлости Косова и Метохије под насловом *Књига о Косову*. Српска академија наука и уметности се 1983. године на основу образложеног Богдановићевог предлога определила да Одбор у свом програму рада поред осталог води рачуна и о томе да се откривањем истине о историји српског народа на тим територијама допринесе и свестраном утврђивању објективне истине о српско-албанским односима у прошлости чиме би се обеснажиле антисрпске претензије које су се разним средствима пропаганде временом увећавале. Управо тада је закључено да ће резултати проучавања политике, економије и друштва бити неопходни и у одбрани територијалног интегритета и међународног положаја наше земље. У том циљу

прихваћено је да се врше систематска проучавања и археолошка, и археографска истраживања античког периода, средњевековних остатака, нововековних процеса, дакле укупне цивилизацијске заоставштине. На предлог Димитрија Богадановића Српска академија наука и уметности је 1985. године прихватила да се покрене издавање *Косовско-метохијског зборника*.

Први број зборника који је припремио уређивачки одбор на челу са Антонијем Исаковићем, а појавио се 1990. године, био је изузетно богат и садржајан. Иако је био посвећен шездесетогодишњици битке на Косову 1389. године, прилози у њему покрили су велики временски простор, све до најновијег времена. Једна од карактеристика која се у њему исказала, задржана је и у наредним бројевима. Највише текстова посвећено је богатој културној баштини, пре свега верским споменицима, а у нешто мањем обиму и духовној. Нажалост, била је недовољно заступљена политичка прошлост, што говори о томе да се данас релативно мали број наших историчара бави Косовом и Метохијом. Пошто се то мора схватити и као упозорење, требало би озбиљно водити рачуна да се такве теме нађу све више пред истраживачима, а што значи да се морају побољшати услови за изучавање пре свега архивске грађе у нашим и архивима других земаља. Овај број отворио је питање и уставног положаја Косова и Метохије, односно прогона Срба са тих територија. Један скраћени библиографски попис литературе на нашем језику Косова и Метохије од 1945–1960. у њему објављен, требало је да буде почетак праксе да се и тим путем остварује бољи увид у оно чему се треба више посветити.

Други број који се појавио нешто касније, односно 1998. године, чији је уредник био академик Владимир Стојанчевић, донео је нешто више података о политичкој прошлости Косова и Метохије, али је и даље остао нагласак на споменицима културне баштине. Неколико занимљивих радова у њему односило се и на демографску структуру тог подручја.

Распоред текстова није се много разликовао ни у наредним бројевима. Ваља споменути да је број три зборника који је објављен 2005. године, чији су уредници били Мирослав Пантић и Стеван Карамата, највећим делом био покривен саопштењима са научног скупа *Ибарски Колашин кроз векове* одржаним 1998. године у организацији САНУ и њеног Одбора за Косово и Метохију. С обзиром на то да се ради о подручју са једном од најкомпактнијих српских средина на Косову и Метохији, наша наука добила је тада прилику да проучи и на том примеру прикаже најстарија српска обележја, од давнина наслеђене споменике прошлости, језик, обичаје, а исто тако и да изнесе све тешкоће са којима се бори данашњи староседелац на Косову и Метохији а који упркос свим недаћама бар делимично настоји да тамо и остане. Једино је у броју

четири зборника под уредништвом Михаила Војводића, који се појавио 2011. године, било садржано пропорционално нешто више текстова из историје, односно из политичке и социјалне прошлости Косова и Метохије. Пети и шести број се углавном баве споменичком заоставштином.

Дакле, на основу резултата претходних бројева *Косовско-метохијског зборника*, али и других појединачних издања политичке, економске и социјалне садржине, слободно се може рећи да је Српска академија наука и уметности преко свог споменутог међуодељенског Одбора дала значајан допринос проучавању сваковрсних остатака живота на Косову и Метохији у ближој и даљој прошлости. Једно од њих је свакако књига *Србија и Албанци у 19. и почетком 20. века* (на српском и на енглеском језику) (Одељење историјских наука САНУ, Београд 1990) који садржи предавања одржана 1987. године такође у организацији одбора за Косово и Метохију. Нажалост, последњих година се смањило број личности који се баве истраживањем Косова и Метохије, њихове прошлости, па у извесној мери и културног и духовног наслеђа, чему су допринели различити разлози, укључујући и материјалне, као уосталом и политичко правне прилике везане за Косово и Метохију. То је у одређеној мери допринело да извесне теме које су на почетку рада Одбора замишљене, а уочи појаве прве свеске зборника наведене у плану, нису добиле своје одговарајуће место. Међу њима бих споменуо оне о пореклу и етничким карактеристикама различитих националности, њихове судбине у прошлости и садашњости. Поред осталог није ни у довољној мери праћена албанска литература о српско-албанским односима да би се, како је тада било речено, могло адекватно и благовремено реаговати.

Одбор за Косово и Метохију, међутим, уз споменуте свеске зборника публиковао је и неке посебне монографије или је то учинио као суиздавач са другим установама. Да споменемо само неке од њих: „*Зборник Округлог стола о научном истраживању Косова одржаног 26. и 27. фебруара 1985. године*, Београд 1988; Ђорђе Микић, *Друштвене и економске прилике косовских Срба у XIX и почетком XX века. Од чивчијства до банкарства*, Београд 1988; Владимир Стојанчевић, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима у XIX веку (1804-1878)*, Београд 1994; Даница Поповић, Бранислав Тодић, Драган Војводић, *Дечанска пустиња. Келије и скитови манастира дечана*, Београд 2011 (у сарадњи са Балканолошким институтом САНУ); Митра Релић, *Српски језик на Косову и Метохији данас*, Београд 2014. У књизи *Илири и Албанци* (Одељење историјских наука САНУ, Београд, 1988) сабрани су радови изложени 1986. године у оквиру циклуса предавања који је организовао Међуодељенски одбор за Косово и Метохију: „*Уметничко наслеђе српског народа на Косову и Метохији – историја, идентитет, угроженост, заштита*, Београд 2017 (уредници Драган Војводић и Миодраг Марковић). Садашње чланство Одбора за Косово и Метохију, које је успело да

се Српска академија наука и уметности у јавности појави и са четвртим, петим и шестим бројем зборника, а ускоро и седмим, верује да ће се можда у наредним годинама побољшати услови за изучавање ове толико значајне проблематике за историју српског народа, разуме се и за публикување резултата.

Уз ову публикацију која садржи појединачне погледе чланова Српске академије наука и уметности на решавање питања Косова и Метохије доносимо у прилогу и две библиографије радова у њеној редакцији. Прва је објављена 1998. године у *Косовско-метохијском зборнику* број 2 под насловом *Посебна издања САНУ у послератном периоду 1945–1995*. и њена ауторка је Борислава Лилић. Друга библиографија радова коју је припремила госпођа Тања Ивановић, библиотекарски саветник, односи се на издања САНУ (њених одељења, одбора и института) о Косову и Метохији за период 1990. до 2007. године, што представља само део укупних издања САНУ о Косову и Метохији која ће приредити иста ауторка.

Академик Михаило ВОЈВОДИЋ
председник Академијског одбора САНУ за КиМ

I
ПОСЕБНА ИЗДАЊА САНУ
О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ
У ПОСЛЕРАТНОМ ПЕРИОДУ
1945–1995.

Борислава Лилић

Садржај

- Студије и монографије ред. бр. 1–16
- Српски етнографски зборник ред. бр. 17–28
- Зборник за историју, језик и књижевност ред. бр. 29–31
- Ономатолошки прилози ред. бр. 32–46
- Зборници радова ред. бр. 47–50
 - Одељења за проучавање Косова и Метохије ред. бр. 47
 - Одељења историјских наука ред. бр. 48–50
- Библиографија ред. бр. 51
- Посебне публикације чланова САНУ изван Академијиних издања о Косову и Метохији ред. бр. 52–54

УРОШЕВИЋ АТАНАСИЈЕ

1. *Косово*. – СЕЗ, књ. LXXVІІІ. Одељење друштвених наука. Насеља и порекло становништва књ. 39. Београд 1965 [I–III] 1–387 + 28 слика изван текста + Прегледна карта Косова (резиме на француском).
2. *Топоними Косова*. – СЕЗ, књ. LXXXIX. Одељење друштвених наука. Расправе и грађа, књ. 9. Београд 1975 [I–III], 1–164 (резиме на француском).
3. *Етнички процеси на Косову током турске владавине*. – Посебна издања, књ. DLXXVII. Одељење друштвених наука, књ. 94. Београд 1987, I–VIII + 1–112 + Прегледна карта Социјалистичке аутономне покрајине Косово (резиме на француском).

БОГДАНОВИЋ ДИМИТРИЈЕ

4. *Књига о Косову*. – Посебна издања, књ. DLXVI. Председништво, књ. 2. Београд 1985, 1–297 (резиме на енглеском).

ЋУРИЧИЋ Р. МИЛУТИН

5. *Чувари бесе*. – Посебна издања, књ. DXX. Одељење друштвених наука, књ. 83. Београд 1979, 1–179 (резиме на француском).

ПЕТРОВИЋ РУЖА, БЛАГОЈЕВИЋ МАРИНА

6. *Сеоба Срба и Црногораца са Косова и из Македоније. Резултати анкете спроведене 1985–1986. године.* – Одељење друштвених наука. Демографски зборник, књ. II, Београд 1986. I–VII + 1–338 + 12 табли слика (резиме на енглеском).

МИКИЋ ЂОРЂЕ

7. *Друштвене и економске прилике Косовских Срба у XIX и почетком XX века. Од чивчијства до банкарства.* – Посебна издања, књ. DLXXXVIII. – Одељење историјских наука. Међуодељењски одбор за проучавање Косова, књ. 1. Београд 1988, I–VIII + 1–343 (резиме на француском).

СТОЈАНЧЕВИЋ ВЛАДИМИР

8. *Косово и Мешохија у српско–арбанашким односима у XIX веку (1804–1878).* – Одељење историјских наука. Међуодељењски одбор за проучавање Косова и Метохије. Београд 1994, (I) 1–118. (Паралелни текстови на српском и енглеском).
9. **ЗИДНО СЛИКАРСТВО МАНАСТИРА ДЕЧАНА.** *Грађа и студије.* – САНУ, DСХХХII, Одељење историјских наука, 22. Београд 1995, I–XVI + 1–643.
10. **ОПШТИНА ШТРПЦЕ.** *Сиринићка ожуна. Одлике природне средине.* – САНУ. Географски институт „Јован Цвијић“. Посебна издања, књ. 37/1. Београд 1990, стр. VII + 1–392+(више) карте у тексту. (Резиме на енглеском).
11. **ОПШТИНА ШТРПЦЕ.** *Сиринићка ожуна. Демографски развој и особености социјалног простора.* – САНУ. Географски институт „Јован Цвијић“. Посебна издања, књ. 37/II. Београд 1990, 1–189.
12. **ОПШТИНА ШТРПЦЕ.** *Сиринићка жупа. Друштвено–економски развој, организација и коришћење простора.* – САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“. Посебна издања, књ. 37/III. Београд 1991, I–III + 1–354. (Резиме на енглеском).
13. **ШАРПЛАНИНСКЕ ЖУПЕ ГОРА, ОПОЉЕ И СИРИНИЋ.** *Одлике природне средине.* – САНУ. Географски институт „Јован Цвијић“. Посебна издања, књ. 40/1 Београд 1994, стр. VIII + 1–335. (Резиме на енглеском).

ПЕТКОВИЋ Р. ВЛАДИМИР

14. *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа.* – Посебна издања, књ. CLVII, Одељење друштвених наука, књ. 4, Београд 1950, 1–1258 (+3). (Преглед цркава кроз повесницу српског народа, 1–354; Литература, 355–499; Илустрације, 501–1258/(међу

више од 1500 цркава и манастира на простору српског народа, обухваћене су и оне са подручја Косова и Метохије).

РАДОНИЋ ЈОВАН

15. *Римска курија и Југословенске земље од XVI до XIX века.* – Посебна издања, књ. CLV. Одељење друштвених наука. Нова серија, књ. 3. Београд 1950, 1–743 (–746). (Велики део текста у студији односи се на Косово и Метохију).

ЦВИЈИЋ ЈОВАН

16. *Основи за географију и геологију Македоније и Старе Србије* (II). Сабрана дела, 8. – САНУ – Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1995. (СЕЗ). Прво одељење. Насеља и порекло становништва (Насеља). Београд 1955, стр. 229–339 + XVI табли фотографија + антропогеографска карта Горе и Опоља (Карта насеља у Гори и Опољу). (Резиме на француском) (Посебан отисак, стр. 1–111).

ЛУТОВАЦ МИЛИСАВ

17. *Гора и Опоље – антропогеографска проучавања.* – Српска академија наука. Одељење друштвених наука. Српски етнографски зборник (СЕЗ). Прво одељење. Насеља и порекло становништва (Насеља). Београд 1955, стр. 229–339 + XVI табли фотографија + антропогеографска карта Горе и Опоља (Карта насеља у Гори и Опољу). (Резиме на француском) (Посебан отисак, стр. 1–111).
18. *Ибарски Колашин – антропогеографска испитивања.* – СЕЗ, књ. LXVII. Насеља, књ. 34. Београд 1954, стр. 59–188 + XIV табли фотографија + 2 карте (1. Распоред вегетационих катова, биљне културе и насеља у Ибарском Колашину; 2. Насеља, старине и путеви у Ибарском Колашину). (Резиме на француском) (Посебан отисак, стр. 1–132).

УРОШЕВИЋ АТАНАСИЈЕ

19. *Новобрдска Крива Река. Антропогеографска испитивања* – СЕЗ. књига LX, Београд 1950, стр. 1–176 + Прегледна карта Новобрдске Криве Реке. (Посебан отисак, стр. 1–176).

ТРИФУНОСКИ Ф. ЈОВАН

20. *Качаничка клисура. Антропологијска испитивања.* – СЕЗ, књ. LX, Београд 1950, стр. 465–581 + Карта Качаничке клисуре. (Посебан отисак, стр. 1–117).
21. *Сеоска насеља Скопског поља – антропогеографска испитивања.* – СЕЗ, књ. LXIX, Насеља, књ. 35, Београд 1955, стр. 341–565 + XIV

табли фотографија + Карта Скопског поља. (Резиме на француском) (Посебан отисак, стр. 1–225.)

22. *Полог (Антропогеографска проучавања).* – СЕЗ, књ. ХС, Насеља, књ. 42, Београд 1976, 1 + 565 + 19 слика + 23 (23а) фотографије + карта Полога.
23. *Кумановско–прешевска Црна Гора (Антропогеографска истралсивања).* – СЕЗ, књ. LXII, Насеља, књ. 33. Београд 1951, стр. VI + 1–237 + 4 табле фотоснимака + (Карта:) Кумановско–прешевски Карадаг (Црна Гора). Размера 1:200.000. (Резиме на француском).

БАРЈАКТАРЕВИЋ МИРКО

24. *Ругова. Етнолошка и антропогеографска проучавања.* – СЕЗ, књ. LXXIV Насеља, књ. 36, Београд 1960, стр. 163–241+XIV табли фотографија. (Резиме на француском).

ЛУТОВАЦ МИЛИСАВ

25. *Рожаје и Штавица. Антропогеографска испитивања.* – СЕЗ, књ. LXXV Насеља, књ. 37, Београд 1960, стр. 319–419 + Карта Рожаја и Штавице у Горњем Ибру.

СТОЈАНЧЕВИЋ–НИКОЛИЋ ВИДОСАВА

26. *Топлица. Етнички процеси и традиционална култура.* – САНУ. Етнографски институт. Посебна издања, књ. 28. Београд, 1985, стр. 1–199 + 2 карте: 1) Управа прокупљанска 1877/78. године, 2) Распоред насељеничких струја у Топлици... (Резиме на енглеском).
27. *Врањско Поморавље. Етнолошка испитивања.* – САНУ СЕЗ. књ. LXXXVI. Одељење друштвених наука. Живот и обичаји народни, књ. 36. Београд 1974, стр. (VI) + 1–616 + 2 карте (Карта етничке композиције насеља у области према становништву стариначког и непознатог порекла) + 32 слике + 6 скица. (Резиме на енглеском).
28. *Различита етнолошка грађа.* – СЕЗ, књ. LXXX, Одељење друштвених наука. Расправе и грађа, књ. 5/: I – Косово и Метохија; II – Жур и околна села,—/. Београд 1967, стр. X + 1–113 + 20 фотографија; 115–152;—/.

ЈАЧОВ МАРКО

29. *Списи тајног Ватиканског архива XVI–XVIII века.* – Зборник за ИЈК, II. одељење, књ. XXII. Београд 1983, I–XVI + 1–357. (Резиме на француском). (Велики део текста односи се на Косово и Метохију).
30. *Списи Конгрегације за пропаганду вере у Риму о Србима 1622–1644, I.* – Зборник за ИЈК, II одељење, књ. XXVI Београд 1986, I–XVI + 1–696. (Резиме на француском) (Велики део текста односи се на Косово и Метохију.)

31. СРБИЈА И ОСЛОБОДИЛАЧКИ ПОКРЕТИ НА БАЛКАНУ ОД ПАРИСКОГ МИРА ДО БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА (1856–1878). Књига I, 1856–1866. Приредили: Василије Крстић, Радош Љушић. – САНУ, Зборник за ИЈК, I одељење, књ. XXXII. Београд 1983, стр. X + 1–652 (регеста на српском и француском језику).

БУКУМИРИЋ МИЛЕТА

32. *Ономастика дела Прекорупља омећеног рекама Мирушом, Белим Дримом и Клином.* – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. Ономатолошки прилози, књ. II, Београд 1981, стр. 339–404. (Резиме на немачком).
33. *Ономасишка Прекорупља* (II део). – САНУ. Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. III, Београд 1982, стр. 303–418. (Резиме на руском).
34. *Из ономастике јужне Метохије.* – САНУ. Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. V, Београд 1984, стр. 413–604. (Резиме на руском).
35. *Ономастика Сиринићке жупе.* – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. IX, Београд 1988, стр. 253–270. (Резиме на немачком).

ПЕШИКАН МИТАР

36. *Из историјске топонимије Подримља.* – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. II, стр. 1–92. (Резиме на руском).
37. *Зетско–хумско–рашка имена на почетку турског доба.* – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. III, Београд 1982, стр. 1–120; књ. IV (други део), Београд 1983, стр. 1–135; књ. V (трећи део), Београд 1984, стр. 1–182. (Резиме на руском).

СТИЈОВИЋ СВЕТОЗАР

38. *Ономастика источног дела Метохијског (Пећког) Подгора.* – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. I, Београд 1979, стр. 237–380 + карта Метохијског (Пећког) Подгора. (Резиме на руском).
39. *Ономастика средишњег дела Метохијског (Пећког) Подгора.* – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. II, Београд 1981, стр. 197–338. (Резиме на немачком).
40. *Ономастика западног дела Метохијског (Пећког) Подгора.* – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. III, Београд 1982, стр. 193–302. (Резиме на руском).

41. *Ономастика једног дела поречја Кујавче*. – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. IV, Београд 1984, стр. 313–411. (Резиме на руском).

ЋИРИЋ ЉУБИСАВ

42. *Ономастика Изморника*. – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. X, Београд 1989, стр. 365–496. (Резиме на немачком).

ЦИГОВИЋ АЛИЈА

43. *Топонимија југословенског дела Проклетија*. – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. IV, Београд 1983, стр. 225–334. (Резиме на руском).
44. *Ономастика Дечана и околних села*. – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. VI, Београд 1985, стр. 439–510. (Резиме на руском).
45. *Ономастика североисточних огранака Проклетија*. – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. VII, Београд 1986, стр. 247–436. (Резиме на руском).
46. *Ономастика Ђаковице и суседних села*. – САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. – Ономатолошки прилози, књ. VIII, Београд 1987, стр. 221–304. (Резиме на руском).
47. **ЗБОРНИК ОКРУГЛОГ СТОЛА О НАУЧНОМ ИСТРАЖИВАЊУ КОСОВА**. (седамнаест прилога). – Научни скупови, књ. XLII. Одељење језика и књижевности. Одбор за проучавање Косова, књ. I. Београд 1988, I–VIII + 1–228 (+ 2 карте уз текст).
48. **ИЛИРИ И АЛБАНЦИ**. Серија предавања одржаних од 21. маја до 4. јуна 1986. године. – САНУ – Научни скупови, књ. XXXIX, Одељење историјских наука, књ. 10. Београд 1988, стр. 1–375. (Резиме на француском).
49. **СРБИЈА И АЛБАНЦИ У XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА**, циклус предавања 10–30. XI 1987 (са пет прилога). – Научни скупови, књ. LIII. Одељење историјских наука, књ. 15. Београд 1990, стр. 1–311.
50. **СРБИЈА И АЛБАНЦИ У XX ВЕКУ**, циклус предавања 7–10. маја 1990. – Научни скупови, књ. LXI, Одељење историјских наука, књ. 20. Београд 1991, VIII + 1–457/475. (Резиме на енглеском).

НИКИЋ ЉУБОМИР

51. *Косово 1389–1989. Избор из фондова Библиошке Српске академије наука и уметности*. – Издања Библиотеке, 9, Београд 1990, I+1–39. (Резиме на француском).

БОГДАНОВИЋ ДИМИТРИЈЕ

52. *Разговори о Косову* (Приватно издање). Београд 1986, стр. 1–116.

ПАВЛОВИЋ МИЛИВОЈЕ

53. *Говор Јањева. Међудијалектски и миксоглотски процеси*. Нови Сад 1970, стр. 1–208.

СТОЈАНЧЕВИЋ ВЛАДИМИР

54. *Срби и Арбанаси 1804–1812*. Прометеј, Нови Сад 1994, стр. 1–334 (334). (Резиме на енглеском).

(Објављено у *Косовско-метохијском зборнику* 2)

II

КОСОВО И МЕТОХИЈА У ИЗДАЊИМА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ, ЊЕНИХ ОДБОРА, ОДЕЉЕЊА И ИНСТИТУТА

(издавачки период од 1990. до 2007. године)

Тања Ивановић

МОНОГРАФСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

АВРАМОВ, Драгана

1. **Косово – последња оаза високог фертилитета у Европи** / Драгана Аврамов. – Библиографија: стр. 178–180. – Summary: Kosovo: last high fertility oasis in Europe.

У: *Прилози демографским и економским наукама* / уредник Иван Максимовић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 1994. – (Посебна издања ; књ. 624. Одељење друштвених наука ; књ. 103). – ISBN 86-7025-192-2. – Стр. 169–180.

АВРАМОВ, Смиља

2. **Међународноправни вид косовскометохијске кризе** / Смиља Аврамов. – Библиографске референце уз текст. – Summary: The international legal aspect of the crisis in Kosovo and Metohia.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 13–35.

АВРАМОВИЋ, Зоран

3. **Карактеристична значења културе косовско-метохијских Срба** / Зоран Аврамовић. – Библиографија: стр. 98. – Summary: Characteristic meanings of the culture of Serbs of Kosovo and Metohia.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 89–99.

АДАМОВИЋ, Јелка

4. **(Не)остварени технолошки развој** / Јелка Адамовић, Весна Ђоковић. – Табеле. – Напомене уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : друштвено-економски развој : (прошlost, садашњост, будућност) / уредник Бранислав Дерић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 211–224.*

АЛЕКСАНДРОВ, Растко

5. **Птице северне и западне Шаре** / Растко Александров. – Напомене уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 277–288.*

АНТОНИЈЕВИЋ, Драгослав

6. **Етнички идентитет Горанаца** / Драгослав Антонијевић. – Библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 76–88.*

7. **Етнокултурни слојеви Срба Средачке жупе** / Драгослав Антонијевић. – Библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 89–108.*

8. **Култ кнеза Лазара у фолклорној традицији** = Der Kult des Fürsten Lazar in der folkloretadition / Драгослав Антонијевић. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Библиографске референце уз текст.

У: *Косовска битка 1389. године и њене последице / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [101]–110, [317]–328.*

АРТЕМИЈЕ, епископ рашко-призренски

9. **Иван Степановић Јастребов и Призренска митрополија** / Артемије. – Summary: Ivan S. Jastrebov and the Archbishopry of Prizren.

У: *Иван Степановић Јастребов / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр.27–32.*

10. **АРХЕОЛОШКО благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] 2, Каталог.** – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [398]–747 : илустр. ; 24 cm.

БАБИЋ, Гордана

11. **Богородичин Акатист** / Гордана Бабић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The Akathistos of the Virgin. У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [149]–159.
12. **Литургијске теме на фрескама у Богородичиној цркви у Пећи** / Гордана Бабић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé: Les thèmes liturgiques sur les fresques de l'église de la Vierge à Peć. У: *Архиепископ Данило II и његово доба* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 58. Одељење историјских наука ; књ. 17). – ISBN 86-7025-137-X. – Стр. 377–389, [4] стр. с таблама.

БАЗИЋ, Јован

13. **Ставови српских политичких странака према Косову и Метохији у време распада СФРЈ** / Јован Базић. – Библиографија: стр. 345–346 и уз текст. – Summary: Positions of the Serbian political parties toward Kosovo and Metohia at the time of the breakup of the SFRY. У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 333–347.

БАЈИЋ, Славица

14. **Палеопалинолошка анализа језерских и флувиоглацијалних седимената општине Штрпце** / Славица Бајић. У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине* / уредник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/1). – Стр. 35–39.

БАРЈАКТАРОВИЋ, Мирко

15. **Међуетнички односи Срба и Арбанаса** / Мирко Барјактаровић. – Илустр. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 64–65. – Summary: Interethnic relations between the Serbs and Arbanas.

У: *Етнички односи Срба са другим народима и етничким заједницама* / [уредник Никола Пантелић]. – Београд : САНУ, Етнографски институт, 1998. – (Посебна издања / Етнографски институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7587-023-X. – Стр. 39–65.

БАТАКОВИЋ, Душан Т.

16. **Значај косовског предања о одржању српског народа на Косову и Метохији у XIX веку** = Die Bedeutung der mündlichen Überlieferungen über Kosovo für die Weiterexistenz der serbischen Volkes in Kosovo und Metohija im XIX. Jahrhundert / Душан Т. Батаковић. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Напомене и библиографске референце уз текст. У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [121]–131, [341]–353.

17. **Kosovo and Metohija : identity, religions and ideologies** / Dušan T. Bataković. – Карте, табеларни прикази. – Напомене уз текст. – Библиографија уз текст.

У: *Kosovo and Metohija : living in the enclave* / edited by Dušan T. Bataković. – Belgrade : SASA, Institute for Balkan Studies, 2007. – (Special Editions / Institute for Balkan Studies SASA = Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; 96). – ISBN 978-86-7179-052-9. – Стр. [9]–82.

18. **Surviving in ghetto-like enclaves : the Serbs of Kosovo and Metohija : 1999–2007** / Dušan T. Bataković. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija : living in the enclave* / edited by Dušan T. Bataković. – Belgrade : SASA, Institute for Balkan Studies, 2007. – (Special Editions / Institute for Balkan Studies SASA = Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; 96). – ISBN 978-86-7179-052-9. – Стр. [239]–263.

БАЧКАЛОВ, Александар

19. **Рани средњи век** = The Early Middle Ages / Александар Бачкалов. – Илустр. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику.

У: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] I.* – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [372]–391.

БЕЛИЈ, Срђан

20. **Лавине општине Штрпце** / Срђан Белиј.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине* / уред-

ник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/1). – Стр. 131–152.

21. **Савремени периглацијални процеси и облици рељефа северозападне Шар-планине** / Срђан Белиј. – Илустр., табеларни прикази.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 40/1). – Стр. 113–144.

БЕРНС, Џон К.

22. **The echoes of history rumble on – all the “questions” remain, unanswered** / John C. Burns. – Извод: Јека историје не јењава.
У: *Европа и источно питање : (1878–1923) : политичке и цивилизацијске промене* / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2001. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-023-7. – Стр. [99]–106.

БИСЕТ, Џејмс

23. **Legal and political consequences of Kosovo independence** / James Bissett. – Bibliografske reference uz tekst.
У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [433]–444.
24. **Правне и политичке последице косовске независности** / Џејмс Бисет ; [превео Александар Павић]. – Напомене уз текст.
У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [413]–423.

БЈЕЛАЈАЦ, Миле

25. **За и против** : неки одједи на Западу поводом књиге Ноела Малкома „Косово – кратка историја“ / Миле Бјелајац. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Прилог: стр. 121–122.
У: *Одговор на књигу Ноела Малкома „Косово – кратка историја“* : научна расправа / Милорад Екмечић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 2000. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-021-0. – Стр. [107]–122.
26. **Pro et contra** : some Western echoes of Noel Malcolm’s book *Kosovo – a short history* / Mile Bjelajac. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Supplement: стр. 124–125.
У: *Response to Noel Malcolm’s book “Kosovo – a short history”* : scientific

discussion / Milorad Ekmečić... [et al.]. – Belgrade : Institute of History of the SASA, 2000. – (Collection of Works ; vol. 18). – ISBN 86-7743-020-2. – Стр. [111]–125.

БЛАГОЈЕВИЋ, Марина

27. **Повратак истини : миграције Срба и Црногораца са Косова и Метохије / Марина Благојевић.** – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 159–161.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [143]–161.

28. **Revisiting the truth : migrations of Serbs and Montenegrins from Kosovo and Metohija / Marina Blagojević.** – Библиографија: стр. 147–150.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [131]–150.

29. **Serbian migrations from Kosovo from the end of the 60's : social factors / Marina Blagojević.**

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [441]–457.

30. **Српске сеобе са Косова од краја 60-их година : друштвени чиниоци / Марина Благојевић.**

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [423]–439.

БЛАГОЈЕВИЋ, Милош

31. **Српска административна подела Косова и Метохије у XII веку / Милош Благојевић.** – Библиографске референце уз текст. – Summary: The oldest Serbian administrative division of Kosovo and Metohia in 12th century.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 125–138.

32. **Територије кнеза Лазара на Косову и Метохији / Милош Благојевић.** – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [5]–18.

БОВАН, Владимир

33. **Народно приповедање код Горанаца** / Владимир Бован. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 214–224.

34. **Ослободилачка мисао у усменом народном стваралаштву косовско-метохијских Срба** / Владимир Бован. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The notion of the liberation in the oral tradition of Serbian people of Kosovo-Metohia.

У: *Србија и ослобођење српског народа у Турској 1804–1912* / уредник Владимир Стојанчевић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 2003. – (Научни скупови ; књ. 102. Одељење историјских наука ; књ. 29). – ISBN 86-7025-345-3. – Стр. [195]–210.

35. **Сарадња Ивана Степановича Јастребова и Петра Костића** / Владимир Бован. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The cooperation of Ivan Stepanović Jastrebov and Petar Kostić.

У: *Иван Степанович Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. 41–54.

36. **Serbian literature in Kosovo and Metohija in the second half of the 19th and early part of the twentieth centuries (until 1912)** / Vladimir Bovan. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Србија и Албанци у XIX и почетком XX века* / уредник Владимир Стојанчевић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1990. – (Научни скупови ; књ. 53. Одељење историјских наука ; књ. 15). – ISBN 86-7025-094-2. – Стр. [291]–311.

37. **Српска књижевност на Косову и Метохији у другој половини XIX и почетком XX века (до 1912. године)** / Владимир Бован. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Србија и Албанци у XIX и почетком XX века* / уредник Владимир Стојанчевић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1990. – (Научни скупови ; књ. 53. Одељење историјских наука ; књ. 15). – ISBN 86-7025-094-2. – Стр. [291]–311.

пови ; књ. 53. Одељење историјских наука ; књ. 15). – ISBN 86-7025-094-2. – Стр. [268]–289.

БОЈОВИЋ, Бошко

38. **Генеza косовске идеје у првим посткосовским хагиографско-историографским списима** : оглед из историје идеја српског средњег века = Die Genese der Kosovo-Idee in den Ersten postkosovoer hagiographisch-historischen Schriften : Versuch aus der Ideengeschichte der serbischen Mittelalters / Бошко Бојовић. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [15]–28, [215]–230.

БОЈОВИЋ, Бранко

39. **Инфраструктурни системи [у општини Штрпце]** / Бранко Бојовић, Бранка Тошић. – Табеле, графикони. – Библиографија: стр. 235.
У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/3). – Стр. 215–235, [1] пресавијен лист с картом.

БОРОЗАН, Ђорђе

40. **Малкомово виђење Косова у XX вијеку** / Ђорђе Борозан. – Факсимили.
У: *Одговор на књигу Ноела Малкома „Косово – кратка историја“* : научна расправа / Милорад Екмечић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 2000. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-021-0. – Стр. [123]–146.
41. **Malcolm's view of Kosovo in the twentieth century** / Djordje Borozan. – Факсимили.
У: *Response to Noel Malcolm's book "Kosovo – a short history"* : scientific discussion / Milorad Ekmečić... [et al.]. – Belgrade : Institute of History of the SASA, 2000. – (Collection of Works ; vol. 18). – ISBN 86-7743-020-2. – Стр. [127]–150.

БОШКОВИЋ, Бранко

42. **Страдања и прогони Срба и Црногораца са Косова и Метохије током Другог свјетског рата** / Бранко Бошковић – Резюме: Страдания и изгнанства Сербов и Черногорцев с Косова и Метохии в периоде Второй мировой войны.
У: *Други свјетски рат – 50 година касније. Том 1* / уредник Владо Стругар. – Подгорица : ЦАНУ ; Београд : САНУ, 1997. – ISBN 86-7215-089-9. – Стр. 575–595.

БУЈВИД-Курек, Ева

43. **Радикализам у програму Српске радикалне странке на основу изборног програма** / Ева Бујвид-Курек. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Radicalism in the program of the Serbian Radical Party on the basis of its election manifesto. У: *Европа и Срби* / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ ; Нови Сад : Православна реч, 1996. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 13). – ISBN 86-7743-009-1. – Стр. 617–623.

БУКВИЋ, Рајко

44. **Институционални оквири привредног развоја Косова и Метохије : 1945–1990** / Рајко Буквић. – Табеле, графикони. – Библиографске референце уз текст. – Summary: The institutional framework of the economic development of Kosovo and Metohia. У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 397–418.

БУРСАЋ, Милан

45. **Коришћење и организација простора [општине Штрпце]** / Милан Бурсаћ. – Табеларни прикази, илустр. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 290–292. У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/3). – Стр. 265–292.

ВАЛДЕНБЕРГ, Марек

46. **Због чега Косово не треба да постане независно** / Марек Валденберг ; [превела Славица Ђукић]. – Библиографске референце уз текст. У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [403]–412.
47. **Why Kosovo should not be independent** / Marek Waldenberg. – Библиографске референце уз текст. У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [423]–432.

ВАЛТЕР, Кристофер

48. **Значење портрета Данила II као ктитора у Богородичиној цркви у Пећи** / Кристофер Валтер. – Илустр. – Напомене и библиограф-

ске референце уз текст. – Summary: The significance of the Portrait of Danilo II as donor in his Church of the Bogorodica, Peć.

У: *Архиепископ Данило II и његово доба* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 58. Одељење историјских наука ; књ. 17). – ISBN 86-7025-137-X. – Стр. [355]–359, [1] лист с таблом.

ВАСИЋ, Ненад

49. **Ка коначном статусу Косова и Метохије** : (аутономија или независност?) / Ненад Васић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Towards the final status of Kosovo and Metohia : autonomy or independence?.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 367–376.

ВЕЉКОВИЋ, Александар

50. **Елементи за концепцију размештаја индустрије [у општини Штрпце]** / Александар Вељковић. – Илустр. – Напомене уз текст.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/3). – Стр. 293–299.

51. **Мрежа насеља [општине Штрпце]** / Александар Вељковић, Радмило Јовановић, Дејан Ђорђевић. – Илустр. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 212–213.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/3). – Стр. 161–213, [1] пресавијен лист с картом.

ВЕМИЋ, Мирчета

52. **Етничка карта дела старе Србије према путопису Милоша С. Милојевића 1871–1877. године** / Мирчета Вемић. – Етничке карте. – Библиографија: стр. 437–438. – Summary: The ethnic map of a portion of Old Serbia according to a travel account by Miloš S. Milojević.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 427–439.

53. **Етничка карта дела старе Србије према путопису Милоша С. Милојевића 1871–1877. године** = Ethnic Map of a part of Ancient Serbia : according to the travel-record of Miloš S. Milojević 1871–1877 / Мирчета Вемић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 2005 (Београд: Жиг). – 78 стр. : табеле, илустр. ; 24 цм. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 61).

Текст упоредо на енглеском и српском. – Тираж 1000. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 78.

ISBN 86-80029-29-7

ВИДОВИЋ, Жарко

54. **Завет – изворно начело европске историје** = Das Gelöbnis – ein authentisches Prinzip der europäischen Geschichte / Жарко Видовић. – Упоредо срп. текст и нем. превод.

У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [167]–182, [393]–411.

ВИЛОТИЋ, Миладин

55. **Сведочења о збивањима на Космету у раздобљу 1959–1968. године** / Миладин Вилотић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Testimonies about events in Kosmet in the period between 1959–1968.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 349–365.

ВОЈВОДИЋ, Драган

56. **Портрети владара, црквених достојанственика и племића у насосу и припрати** / Драган Војводић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Portraits of rulers, church dignitaries and patricians.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [265]–299, [8] стр. с таблама.

57. **Прилог познавању иконографије и култа св. Стефана у Византији и Србији** / Драган Војводић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Contribution to understanding of the iconography and cult of St. Stephen in Byzantium and Serbia.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ;

књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [537]–565, [4] стр. с таблама.

ВОЈВОДИЋ, Михаило

58. **Serbia and the Albanian question in the late 19th century** / Mihailo Vojvodić. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Србија и Албанци у XIX и почетком XX века* / уредник Владимир Стојанчевић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1990. – (Научни скупови ; књ. 53. Одељење историјских наука ; књ. 15). – ISBN 86-7025-094-2. – Стр. [93]–121.

59. **Serbia and the Serbs in Kosovo and Metohija from the Berlin Congress to the Balkan Wars** / Mihailo Vojvodić. – Библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [75]–87.

60. **Србија и албанско питање крајем XIX века** / Михаило Војводић. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Србија и Албанци у XIX и почетком XX века* / уредник Владимир Стојанчевић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1990. – (Научни скупови ; књ. 53. Одељење историјских наука ; књ. 15). – ISBN 86-7025-094-2. – Стр. [63]–92.

61. **Србија и Срби на Косову и Метохији од Берлинског конгреса до Балканских ратова** / Михаило Војводић. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [85]–94.

ВОЈКОВИЋ, Гордана

62. **Главне особености демографских кретања и структура [Сиринићке жупе]** / Гордана Војковић. – Илустр.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : демографски развој и особености социјалног простора* / уредник Милован Радовановић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/2). – Стр. 20–23.

63. **Динамика промена броја становника и густине насељености у послератном периоду** / Гордана Војковић, Милан Радовановић. – Илустр.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : демографски развој и особености социјалног простора* / уредник Милован Радовановић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/2). – Стр. 24–34.

64. **Миграције становништва [општине Штрпце] према Попису 1989. године** / Гордана Војковић. – Табеле.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : демографски развој и особености социјалног простора* / уредник Милован Радовановић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/2). – Стр. 70–73.

65. **Основне карактеристике динамичких промена становништва Горе, Опоља и Средачке жупе** / Гордана Војковић. – Табеларни прикази.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 385–404, [4] пресавијена листа с картама.

66. **Промене у економској структури становништва ; Промене у образовној структури становништва** / Гордана Војковић. – Илустр.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : демографски развој и особености социјалног простора* / уредник Милован Радовановић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/2). – Стр. 78–104.

67. **Промене у старосно-полној структури становништва** / Гордана Војковић, Ксенија Петовар. – Илустр. – Напомене уз текст.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : демографски развој и особености социјалног простора* / уредник Милован Радовановић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/2). – Стр. 74–77.

68. **Структурне промене становништва у Гори, Опољу и Средској** / Гордана Војковић. – Табеларни прикази. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 405–412, [1] пресавијен лист с картом.

ВРАТУША, Вера

69. **The ideological function of the thesis about the clash of civilizations /** Vera Vratuša. – Библиографија: стр. 267–269.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future/* [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [255]–269.

70. **Идеолошка функција тезе о сукобу цивилизација /** Вера Вратуша. – Геополитичке мапе. – Библиографија: стр. 269–270.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност /* уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [257]–270

ВУКАНОВИЋ, Татомир

71. **Порекло становништва, генеза насеља и ономастика Средачке жупе /** Татомир Вукановић. – Табеле. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике /* уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 256–297.

ВУЧИНИЋ, Даринка

72. **Усмено песничко сећање на Немањиће у песмама збирке Ивана Степановича Јастребова /** Даринка Вучинић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Oral poetic remembrance on Nemanichs in I. S. Jastrebov set of poems.

У: *Иван Степанович Јастребов /* уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. – 117–126.

ГАРАБЕДЈАН, Агоп

73. **Albanian secessionism in the 1990s /** Agop Garabedian. – Библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future /* [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [115]–130.

74. **Албански сецесионизам деведесетих година XX века /** Агоп Гарабедјан ; [превела Славица Ђукић]. – Библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност /* уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (На-

учни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [129]–142.

ГАРАШАНИН, Милутин

75. **Винчанска култура и јадрански утицаји** = The Vinča culture and the Adriatic influences / Милутин Гарашанин. – Илустр. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику.

У: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] 1.* – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [57]–87.

ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Бранислав

76. **Између православља и католичанства : Ислам у Југославији 1918–1941** / Бранислав Глигоријевић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Between Orthodoxy and Catholicism : Islam in Yugoslavia (1918–1941).

У: *Ислам, Балкан и велике силе* / редакциони одбор Душанка Бојанић ... [и др.] – Београд : Историјски институт САНУ, 1997. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 14). – ISBN 86-7743-010-5. – Стр. 443–454.

77. **Political, economic and social conditions in mixed regions** / Branislav Gligorijević.

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [221]–230.

78. **Политичке, привредне и социјалне прилике на мешаним подручјима** / Бранислав Глигоријевић.

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [211]–220.

ГЛИШИЋ, Венцеслав

79. **Albanization of Kosovo and Metohija : 1941–1945** / Venceslav Glišić.

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [293]–308.

80. **Албанизација Косова и Метохије : 1941–1945.** / Венцеслав Глишић.

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [277]–291.

ГРИЦКАТ-Радуловић, Ирена

81. **Језик Призренског преписа** / Ирена Грицкат-Радуловић. – Библиографске референце уз текст. – Резюме: Описание и языковой анализ Призренского списка.

У: *Законик цара Стефана Душана. Књ. 3, Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис.* – Београд : Српска академија наука и уметности : Завод за уџбенике и наставна средства, 1997. – ISBN 86-7025-260-0. – Стр. [161]–170.

ГРКОВИЋ, Милица

82. **Имена места и људи на Косову и у Метохији у средњем веку** / Милица Грковић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Place and personal names in Kosovo and Metohia in medieval times.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 43–51.

ГРОЗДАНОВИЋ-Пајић, Мирослава

83. **Хиландар и рукописне књиге XIV века манастира Високи Дечани** / Мирослава Гроздановић-Пајић. – Илустр. – Напомене уз текст. – Summary: Hilandar and fourteenth-century manuscripts from the Dečani Monastery.

У: *Међународни научни скуп Осам векова Хиландара, историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура*, октобар 1998 / уредник Војислав Кораћ. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 2000. – (Научни скупови ; књ. 95. Одељење историјских наука ; књ. 27). – ISBN 86-7025-299-6. – Стр. [325]–341.

ГУБЕРИНИЋ, Радомир П.

84. **Будимља** / Радомир П. Губеринић. – Београд : САНУ, Одбор за проучавање села : Институт за економику пољопривреде : Завод за проучавање културног развоја Србије ; Земун : Актуел ХМ, 1994 (Земун : Актуел ХМ). – 462 стр., [9] пресавијених листова с генеал. таблама : илустр. ; 24 см. – (Библиотека „Хронике села“ ; 31).

Белешка о аутору с његовом фотографијом: стр. 457. – Библиографија уз текст. – Регистар.

ГУСКОВА, Јелена

85. **The Albanian factor of permanent destabilization of the Balkan region : what the documents say** / Yelena Yuryevna Guskova.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [41]–48.

86. **Албански фактор сталне дестабилизације балканског региона : о чему говоре документи /** Јелена Гускова ; [превела Славица Ђукић]. – Карте. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [55]–60.

ДАВИДОВ, Динко

87. **Култ светог кнеза Лазара и његов лик у српској графици XVIII века = Der kult des Heiligen Fürsten Lazar und seine Gestalt in der serbischen Graphik des XVIII. Jahrhunderts.** – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Илустр.
У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [91]–100, [305]–315.

ДАВИДОВ-Темерински, Александра

88. **Циклус Дела апостолских /** Александра Давидов Темерински. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Cycle of the acts of the apostles.
У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [165]–179, [12] стр. с таблама.
89. **Циклус Страшног суда /** Александра Давидов Темерински. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Cycle of the Last judgment.
У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [191]–211, [12] стр. с таблама.
90. **Циклус Успења Богородице /** Александра Давидов Темерински. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Cycle of the Dormition of the Virgin.
У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [181]–189, [2] стр. с таблама.

- ДЕЛИЋ, Божидар**
91. **Војни аспекти НАТО агресије на СРЈ** / Божидар Делић. – Геополитичке карте.
У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [323]–334.
92. **The military aspects of NATO's aggression against the FRY** / Božidar Delić. – Геополитичке карте.
У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [331]–344.
- ДЕРИЋ, Бранислав**
93. **Концепција дугорочног друштвено-економског развоја [општине Штрпце]** / Бранислав Дерић. – Граф. прикази. – Библиографија: стр. 118–120.
У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/3). – Стр. 82–120, [1] пресавијен лист с картом.
94. **Могућности, правци и ограничења развоја** / Бранислав Дерић, Марина Тодоровић. – Библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : друштвено-економски развој : (прошлост, садашњост, будућност)* / уредник Бранислав Дерић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 91–118.
95. **Процеси и ефекти друштвено-економског развоја** / Бранислав Дерић, Марина Тодоровић, Радмила Милетић. – Табеле. – Библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : друштвено-економски развој : (прошлост, садашњост, будућност)* / уредник Бранислав Дерић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 11–88, [13] пресавијених листова с картама.
96. **Фактори и процеси досадашњег развоја [општине Штрпце]** / Дерић Бранислав, Тодоровић Марина, Радмила Бркић. – Илустр. – Напомене уз текст.
У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић. – Београд

: САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/3). – Стр. 3–81, [1] пресавијен лист с картом.

97. **ДЕЧАНСКЕ фреске** : распоред и натписи = Dečani frescoes : disposition and inscription. – Архитектонски цртежи.
У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [17]–62.

ДИВАЦ, Зорица

98. **Свадбени обичаји у Средској жупи и Гори** / Зорица Дивац. – Библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 186–201.

ДИМИЋ, Љубодраг

99. **Facts and interpretations of education and everyday terror** / Ljubodrag Dimić. – Факсимили. – Напомене уз текст.
У: *Response to Noel Malcolm's book "Kosovo – a short history"* : scientific discussion / Milorad Ekmečić... [et al.]. – Belgrade : Institute of History of the SASA, 2000. – (Collection of Works ; vol. 18). – ISBN 86-7743-020-2. – Стр. [151]–175.
100. **Чињенице и интерпретације о просвети и свакодневном терору** / Љубодраг Димић. – Факсимили. – Напомене уз текст.
У: *Одговор на књигу Ноела Малкома „Косово – кратка историја“* : научна расправа / Милорад Екмечић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 2000. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-021-0. – Стр. [147]–171.

ДИНИЋ, Јован

101. **Природни извори и природни услови општине Штрпце** / Јован Динић.
У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине* / уредник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/1). – Стр. 373–387.

ДОГО, Марко

102. **Муслимани као етничке и верске мањине у југоисточној Европи између два светска рата** / Марко Дого. – Библиографске референ-

це уз текст. – Summary: Muslims as ethnic and religious minorities in South-East Europe between the two world wars.

У: *Ислам, Балкан и велике силе* / редакциони одбор Душанка Бојанић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 1997. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 14). – ISBN 86-7743-010-5. – Стр. 455–464.

ДРАГОЈЛОВИЋ, Драгољуб

103. **Политика Апостолске столице на Балканском полуострву пре и после Косовске битке** = Die Politik des Apostolischen Stuhles auf der Balkanhalbinsel vor und nach der Schlacht auf dem Amselfeld / Драгољуб Драгојловић. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Библиографске референце уз текст.

У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [65]–76, [275]–288.

ЂОРЂЕВИЋ, Јасмина

104. **Морфометријске карактеристике рељефа** / Јасмина Ђорђевић. – Табеларни прикази.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 81–84, [2] пресавијена листа с картама.

ЂУРЕТИЋ, Веселин

105. **Политичко-историјско залеђе трагедије косовско-метохијских Срба у периоду послје Другог свјетског рата** = Der politisch-historische Hintergrund der Tragödie der Serben aus Kosovo und Metohija in der periode nach dem Zweiten Weltkrieg / Веселин Ђуретић. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [183]–201, [413]–433.

ЂУРИЋ, Балша

106. **Послератна истраживања зидног сликарства у манастиру Дечани** / Балша Ђурић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Postwar research of the frescoes in Dečani monastery.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [3]–13.

ЂУРИЋ, Срђан

107. **Портрет Данила II изнад улаза у Богородичину цркву у Пећи / Срђан Ђурић.** – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé: Le portrait de Danilo II au-dessus de l'entrée de l'église de la Vierge à Peć.

У: *Архиепископ Данило II и његово доба* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 58. Одељење историјских наука ; књ. 17). – ISBN 86-7025-137-X. – Стр. [345]–353, [4] стр. с таблама.

ЂУРИЧИЋ, Милија

108. **Руски конзули у Призрену / Милија Ђуричић.** – Библиографске референце уз текст. – Summary: Russian consuls in Prizren.

У: *Иван Степановић Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. 77–81.

ЕКМЕЧИЋ, Милорад

109. **Историографија „само по огртачу“ / Милорад Екмечић.** – Факсимили. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Одговор на књигу Ноела Малкома „Косово – кратка историја“* : научна расправа / Милорад Екмечић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 2000. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-021-0. – Стр. [11]–43.

110. **Мањкава историја : [о књизи „Босна – кратка историја“ Ноела Малкома, Macmillan, London, 1992] / Милорад Екмечић.**

У: *Одговор на књигу Ноела Малкома „Косово – кратка историја“* : научна расправа / Милорад Екмечић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 2000. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-021-0. – Стр. [175]–189.

111. **Shorter history / Milorad Ekmečić.**

У: *Response to Noel Malcolm's book "Kosovo – a short history"* : scientific discussion / Milorad Ekmečić... [et al.]. – Belgrade : Institute of History of the SASA, 2000. – (Collection of Works ; vol. 18). – ISBN 86-7743-020-2. – Стр. [179]–193.

112. **Historiography by “the garb only” / Milorad Ekmečić.** – Факсимили. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Response to Noel Malcolm's book "Kosovo – a short history"* : scientific discussion / Milorad Ekmečić... [et al.]. – Belgrade : Institute of History of the SASA, 2000. – (Collection of Works ; vol. 18). – ISBN 86-7743-020-2. – Стр. [11]–45.

ЖУТИЋ, Никола

113. **Римокатоличка црква и Арбанаси у Србији крајем XIX и почетком XX вијека** (до 1914) / Никола Жутић. – Summary: The Roman catholic church and the Albanians in Serbia toward the end of the 19th century and the beginning of the 20th century (up until 1914).

У: *Србија и ослобођење српског народа у Турској 1804–1912* / уредник Владимир Стојанчевић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 2003. – (Научни скупови ; књ. 102. Одељење историјских наука ; књ. 29). – ISBN 86-7025-345-3. – Стр. 165–175.

114. **Римокатолички и „либерално-комунистички“ политички фактори на Косову и Метохији у XX вијеку** / Никола Жутић. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [271]–282.

115. **The Roman Catholic and “Liberal-Communist” political factors in Kosovo and Metohija in the XX century** / Nikola Žutić. – Библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [271]–284.

116. **ЗАКОН цара Душана** : превод Призренског списка / превела Марина Петкович.

У: *Законик цара Стефана Душана. Књ. 3, Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*. – Београд : Српска академија наука и уметности : Завод за уџбенике и наставна средства, 1997. – ISBN 86-7025-260-0. – Стр. [433]–462.

ЗДРАВКОВИЋ, Хелена

117. **Historical victimage of Kosovo Serbs and Albanians*** / Helena Zdravković. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 126–130.

У: *Kosovo and Metohija : living in the enclave* / edited by Dušan T. Bataković. – Belgrade : SASA, Institute for Balkan Studies, 2007. – (Special Editions / SASA, Institute for Balkan Studies = Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; 96). – ISBN 978-86-7179-052-9. – Стр. [107]–130.

*Према фусноти ово је скраћена верзија истог текста из 2006. године.

ЗИРОЈЕВИЋ, Олга

118. **Лазарево писмо Мурату или Како је дошло до Косовског боја** = Lazars Brief an Murad oder wie es zur Kosovo-Schlacht kam / Олга Зи-

ројевић. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [29]–34, [231]–237.

119. **Prizren : la ville de la continuité** / Olga Zirojević. – Извод: Призрен, град који траје.

У: *La culture urbaine des Balkans : (XV–XIX siècles)*. 3, *La ville dans les Balkans depuis la fin du Moyen âge jusqu'au début du XXe siècle* / red. Nikola Tasić, Dušica Stošić. – Belgrade ... [etc.] : Académie serbe des sciences et des arts, Institut des études balkaniques, 1991. – (Editions spéciales / Institut des études balkaniques ; 46). – ISBN 86-7179-010-X. – Стр. 87–93.

ЗУРОВАЦ, Мирко

120. **Луча косовског мита** / Мирко Зуровац. – Summary: The ray of the Kosovo myth.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 77–88.

ИВАНОВИЋ, Милан

121. **Иван Степанович Јастребов и црквени и културни споменици Горе и Опоља из времена пре њихове исламизације** / Милан Ивановић. – Фотогр. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Ivan Stepanović Jastrebov and ecclesiastical and cultural monuments of Gora and Opolje from the epoch before their islamization.

У: *Иван Степанович Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. 91–109.

122. **Културна баштина Горе, Опоља и Средачке жупе** / Милан Ивановић. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 452–506, [1] пресавијен лист с картом.

ИЗРАЕЛИ, Рафаел

123. **From Bosnia to Kosovo: the re-Islamization on the Balkans** / Raphael Israeli. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Извод: Од Босне до Косова : реисламизација Балкана.

У: *Европа и источно питање* : (1878–1923) : политичке и цивилизацијске промене / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2001. – (Зборник радова ; књ. 18). – ISBN 86-7743-023-7. – Стр. [41]–65.

124. **What is left of the Kosovo war** / Raphael Israeli.

У: *Европа на раскрићу* / редакциони одбор Милорад Екмечић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 1999. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 17). – ISBN 86-7743-018-0. – Стр. 181–182.

ИЛИЋ, Предраг

125. **О континуитету сецесионистичког деловања албанских националиста на Косову и Метохији** : (1945–1999) / Предраг Илић. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [163]–178.

126. **On the continuity of secessionist activity of Albanian nationalists in Kosovo and Metohija** : (1945–1999) / Predrag Ilić. – Библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija* : past, present, future / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [151]–168.

127. **ИНФОРМАЦИОНИ систем за аутоматску обраду података амбулантних болесника у Дому здравља Штрпце** / Михаило Шестериков и сарадници.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/3). – Стр. 343–347.

128. **ИСПИТИВАЊЕ флористичких и производних карактеристика травњачке вегетације Шар планине као основе унапређења сточарства** / Милорад Стошић, Славица Мрфат-Вукелић, Драги Лазаревић, Зорица Томић, Спасоје Остојић, Момчило Којић. – Табеле, графיקони.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : друштвено-економски развој* : (прошлост, садашњост, будућност) / уредник Бранислав Дерић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 251–260.

ЈАНКОВИЋ, Ђорђе

129. **Middle ages in Noel Malcolm's Kosovo : a short history and real facts** / Djordje Janković. – Факсимил. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Response to Noel Malcolm's book "Kosovo – a short history"* : scientific discussion / Milorad Ekmečić ... [et al.]. – Belgrade : Institute of History of the SASA, 2000. – (Collection of Works ; vol. 18). – ISBN 86-7743-020-2. – Стр. [47]–72.

130. **Средњи век у делу Ноела Малкома** : Косово – кратка историја и стварне чињенице / Ђорђе Јанковић. – Факсимил. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Одговор на књигу Ноела Малкома „Косово – кратка историја“* : научна расправа / Милорад Екмечић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 2000. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-021-0. – Стр. [45]–68.

ЈАНКОВИЋ, Милорад

131. **Екологија, биогеографија (фитогеографија) и заштита живе природе општине Штрпце** / Милорад Јанковић, Владимир Стевановић, Слободан Јовановић.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине* / уредник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/1). – Стр. 273–366.

ЈЕВТИЋ, Мирољуб

132. **Ислам и национализам на примеру Албанаца** / Мирољуб Јевтић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Islam and nationalism on the Albanian example.

У: *Ислам, Балкан и велике силе* / редакциони одбор Душанка Бојанић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 1997. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 14). – ISBN 86-7743-010-5. – Стр. 571–583.

133. **Религија као чинилац опредељења Запада у прилог албанског сепаратизма** / Мирољуб Јевтић. – Библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [301]–318.

134. **Religion as a factor in Western strengthening of Albanian secessionism** / Miroljub Jevtić. – Библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [305]–324.

ЈОВИЧИЋ, Живадин

135. **Концепт и правци развоја туризма Брезовице** / Живадин Јовичић. У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/3). – Стр. 331–338.

ЈОВИЧИЋ, Миодраг

136. **Уставноправни положај припадника албанске националности у Југославији** / Миодраг Јовичић. У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [137]–154.
137. **Constitutional and legal position of members of the Albanian nationality in Yugoslavia** / Miodrag Jovićić. У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [155]–172.

КАЛИЋ, Јованка

138. **Србија и западни свет** = Serbien und das Abendland : 1389–1459 / Јованка Калић. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Библиографске референце уз текст. У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [49]–56, [255]–264.

КАСЕР, Карл

139. **Die verhandlungen in Rambouillet und Paris** : die Fragen der Souveränität Jugoslawiens und der Unabhängigkeit für Kosovo / Karl Kaser. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Извод: Преговори у Рамбујеу и Паризу : питање суверенитета Југославије и независности Косова. У: *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи* : сусрет цивилизација на Балкану / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2002. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 19/1). – ISBN 86-7743-037-7. – Стр. 365–384.

КЕСИЋ-Ристић, Сања

140. **Менолог** / Сања Кесић-Ристић, Драган Војводић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Menologion. У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. –

Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [377]–434.

141. **Циклус св. Николе** / Сања Кесић-Ристић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Cycle of St. Nicholas. У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [311]–318, [3] стр. с таблама.

142. **Циклус Христових страдања** / Сања Кесић-Ристић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Cycle of the Passion of Christ. У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [121]–131, [4] стр. с таблама.

КЕЦОЈЕВИЋ, Драгиша И.

143. **Косово и Метохија** : терор над Србима / Драгиша И. Кецојевић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Kosovo and Metohia. У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 155–188.

КИРБУС, Борут

144. **Морфометријске карактеристике рељефа општине Штрпце** / Борут Кирбус. У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине* / уредник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/1). – Стр. 87–95.

КОВАЧЕВИЋ-Којић, Десанка

145. **Српско сребро и злато у европској производњи** / Десанка Ковачевић-Којић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Serbian silver and gold in European production. У: *Европа и Срби* / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ ; Нови Сад : Православна реч, 1996. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 13). – ISBN 86-7743-009-1. – Стр. 165–173.

КОВИЋ, Милош

146. **Источно питање као културни проблем** : Светислав Симић и Српски књижевни гласник 1901–1911 / Милош Ковић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Eastern Question as a cultural problem.

У: *Европа и источно питање* : (1878–1923) : политичке и цивилизацијске промене / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2001. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-023-7. – Стр. [595]–628.

КОНСТАНТИНОВИЋ, Зоран

147. **Косовски култ у савременом српском менталитету** / Зоран Константиновић. – Summary: Kosovo cult in contemporary Serbian mentality.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 39–41.

148. **КОНЦЕНТРАЦИЈЕ микроелемената и тешких метала у земљиштима шарпланинских жупа** / Милун Топаловић, Зоран Милетић, Мирјана Здравковић, Сања Бабић. – Табеле. – Библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : друштвено-економски развој* : (прошlost, садашњост, будућност) / уредник Бранислав Дерић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 183–192.

149. **КОНЦЕПЦИЈА будућег центра за пројектовање експертних система у Брезовици** / Михаило Шестериков и сарадници.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/3). – Стр. 339–342.

КОШЋАЛ, Милан

150. **Геолошке карактеристике** / [написао и карте изradio] Милан Кошћал. – Илустр.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 27–46, [2] пресавијена листа с картама.

КРАЉАЧИЋ, Томислав

151. **Петстогодишњица Косовске битке у Босни и Херцеговини** = Der 500. Jahrestag der Kosovo-Schlacht in Bosnien und Herzegowina/ Томислав Краљачић. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Библиографске референце уз текст.

У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [133]–139, [355]–362.

КРСТИЋ, Бранислав Ђ.

152. **О променама у положају и специфичностима албанске националне мањине** / Бранислав Крстић. – (Идентитет мањинских заједница у СР Југославији). – Summary: Changes in the position of the Albanian national minority and its specific features.

У: *Положај мањина у Савезној Републици Југославији* / уредници Милош Мацура, Војислав Становчић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 1996. – (Научни скупови / САНУ ; књ. 84. Одељење друштвених наука ; књ. 19). – ISBN 86-7025-242-2. – Стр. [673]–677.

КРСТИЋ, Крста Г.

153. **Сушица код Грачанице** / Крста Г. Крстић. – Београд : Министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства Србије : Културно-просветна заједница Србије : САНУ, Одбор за проучавање села, 1998 (Београд : ЈОЖ принт). – 215 стр. : илустр. ; 30 см. – (Библиотека „Хронике села“ ; 98).

Тираж 350. – Стр. 9–11: Предговор / Петар Ј. Марковић. – Белешка о аутору с његовом фотографијом: стр. 209–210. – Речник мање познатих речи: стр. 211–212. – Библиографија: стр. 213–214 и уз текст.

ЛАЗАРЕВИЋ, Раденко

154. **Ерозија земљишта** / Раденко Лазаревић, Борут Кирбус. – Илустр.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 289–300, [1] пресавијен лист с картом.

155. **Ерозија земљишта општине Штрпце** / Раденко Лазаревић, Борут Кирбус.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине* / уредник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/1). – Стр. 153–181.

156. **Природни потенцијали** / Раденко Лазаревић, Борут Кирбус, Радмила Милетић.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 301–307.
 157. **Програм против ерозивног санирања земљишта** / Раденко Лазаревић, Вељко Милојевић, Борут Кирбус. – Илустр. – Библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : друштвено-економски развој : (прошлост, садашњост, будућност)* / уредник Бранислав Дерић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 227–244.
 158. **Спелеолошка истраживања општине Штрпце** / Раденко Лазаревић, Борут Кирбус, Предраг Ђуровић.
У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине* / уредник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/1). – Стр. 97–130.
 159. **Спелеолошке карактеристике [шарпланинских жупа]** / Раденко Лазаревић, Борут Кирбус, Предраг Ђуровић. – Илустр. – Напомене уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 85–112, [1] пресавијен лист с картом.
- ЛАКИЋ, Зоран**
160. **Положај Косова и Метохије у саставу Југославије** / Зоран Лакић. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [107]–116.
 161. **The position of Kosovo and Metohija within Serbia and Yugoslavia** / Zoran Lakić. – Библиографске референце уз текст.
У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [89]–100.
- ЛИЛИЋ, Борислава**
162. **Ослобођење Косова 1912. године у Успоменама пешадијског**

потпуковника Видена Тошића / Борислава Лилић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: The liberation of Kosovo of 1912, according to the *Memoires* of infantry lieutenant-colonel Viden Tošić.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 149–154.

163. **Тодор Станковић – савременик Ивана Степановича Јастребова у Призрену** / Борислава Лилић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Todor Stanković – a contemporary of Ivan Stepanović Jastrebov in Prizren.

У: *Иван Степанович Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. 55–60.

ЛОМА, Александар

164. **Пракосово** : словенски и индоевропски корени српске епике / Александар Лома. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 2002 (Београд : Нови дани). – 352 стр. ; 24 см. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; 78).

На спор. насл. стр.: Prakosovo : the Slavic and Indo-European roots of the Serbian epic. – Тираж 1000. – Скраћенице језичких и етничких одређења: стр. 10. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 255–271. – Регистри. – Summary: Prakosovo : the Slavic and Indo-European roots of the Serbian epic.

ISBN 86-7179-017-7

ЛУКОВИЋ, Милош

165. **Kosovska Mitrovica*** : present and past / Miloš Luković. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 104–105 и уз текст.

У: *Kosovo and Metohija* : living in the enclave / edited by Dušan T. Bataković. – Belgrade : SASA, Institute for Balkan Studies, 2007. – (Special Editions / Institute for Balkan Studies SASA = Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; 96). – ISBN 978-86-7179-052-9. – Стр. [83]–105.

*Према фусноти, ово је прилагођена верзија рада „Историјске, урбано-демографске и социолингвистичке особености Косовске Митровице“, публикованог у 9. тому Лицеума : „Живот у енклави“, 2005. године.

166. **Tzintzars in Uroševac, Lipljan, Obilić, Priština and Kosovska Mitrovica*** / Miloš Luković. – Карте. – Напомене уз текст.

У: *Kosovo and Metohija* : living in the enclave / edited by Dušan T. Bataković. – Belgrade : SASA, Institute for Balkan Studies, 2007. – (Special Editions /

Institute for Balkan Studies SASA = Посебна издања / Балканолошки институт САНУ; 96). – ISBN 978-86-7179-052-9. – Стр. [225]–238.

*Према фусноти ово је прилагођена верзија истог текста објављеног 2004. године на српском језику.

ЉУЦИ, Кемајл

167. **Бронзано доба** = The Bronze Age / Љуци Кемајл. – Илустр. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику.

У: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] I.* – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [116]–146.

МАГЛОВСКИ, Јанко

168. **Скулптура Пећке патријаршије** : мотиви, значења / Јанко Магловски. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé: La sculpture de la Patriarchie de Peć.

У: *Архиепископ Данило II и његово доба* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 58. Одељење историјских наука ; књ. 17). – ISBN 86-7025-137-X. – Стр. [311]–327, [20] стр. с таблама.

МАКСИМОВИЋ, Србољуб

169. **Лековито биље Сиринићке жупе као значајни природни извор и потенцијал развоја привреде и еколошке културе** / Србољуб Максимовић, Слободан Дражић. – Табеле. – Библиографија: стр. 308.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/3). – Стр. 303–308.

МАНАЧИНСКИ, Александар

170. **Косовски кризис и его последице** / Александар Маначински. – Илустр. – Извод: Косовска криза и њене последице.

У: *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи* : сусрет цивилизација на Балкану / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2002. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 19/1). – ISBN 86-7743-037-7. – Стр. 491–547.

МАРИЋ, Р.

171. **Основе и правци развоја туризма** / Р. Марић. – Библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опље и Средска : друштвено-економски развој* : (прошлост, садашњост, будућност) / уредник Бранислав Дерић. –

Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 327–341.

МАРЈАНОВИЋ, Мирољуб

172. **Основна објашњења о намени и врстама орнамената у дечанском живопису** / Мирољуб Марјановић. – Илустр. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Basic explanation of the purpose and types of ornaments.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [513]–533, [7] стр. с таблама.

МАРКОВИЋ, Јелена

173. **Циклус генезе и старозаветне фигуре у параклису св. Димитрија** / Јелена Марковић, Миодраг Марковић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Genesis cycle and Old Testament figures in the chapel of St. Demetrius.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [323]–352, [16] стр. с таблама.

МАРКОВИЋ, Миодраг

174. **О иконографији светих ратника у источнохришћанској уметности и о представама ових светитеља у Дечанима** / Миодраг Марковић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: On the iconography of the military saints in eastern Christian art and the representations of holy warriors in the Monastery of Dečani.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [567]–630, [27] стр. с таблама.

175. **Појединачне фигуре светитеља у наосу и параклисима** / Миодраг Марковић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Individual figures of saints in the naos and chapels.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [243]–264, [8] стр. с таблама.

176. **Програм живописа у куполи** / Миодраг Марковић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Fresco program in the dome.
У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. 99–105, [12] стр. с таблама.
177. **Христова чуда и поуке** / Миодраг Марковић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The cycle of Christ's public ministry.
У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [133]–147, [4] стр. с таблама.
178. **Циклус Великих празника** / Миодраг Марковић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Cycle of the Great feasts.
У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [107]–120, [8] стр. с таблама.
- МАРКОВИЋ, Михаило**
179. **Еволуција косовског проблема и могућности његовог решења** / Михаило Марковић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: The evolution of the Kosmet problem and the possibilities of its solution.
У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 211–217.
180. **Могућности решења проблема статуса Косова и Метохије** / Михаило Марковић. – Напомене уз текст.
У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [451]–458.
181. **Possible solutions to the problem of Kosovo and Metohija** / Mihailo Marković. – Библиографске референце уз текст.
У: *Kosovo and Metohija : past, present, future/* [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [475]–483.

МАРКОВИЋ, Срђан

182. **Смисао земље – средњовековна духовна вертикала у делима косовско-метохијских уметника** / Срђан Марковић. – Репродукције артефаката, фотогр. – Библиографске референце уз текст. – Summary: The meaning of land.
У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 101–109.

МАТИЋ, Милан

183. **Kosovo and Metohija before the court of history** / Milan Matić, Živojin Đurić. – Напомене уз текст.
У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [101]–113.
184. **Косово и Метохија пред судом историје** / Милан Матић, Живојин Ђурић. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [117]–128.

МАХЕР, Џон Питер

185. **The American hand (and others) in Kosovo propaganda : ornithology and toponomastics** / John Peter Maher. – Библиографија: стр. 235.
У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [231]–235.
186. **Америчка рука (и друге) у косовској пропаганди : орнитологија и топономастика** / Џон Питер Махер ; [превео Александар Павић]. – Библиографија: стр. 239.
У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [235]–239.

МЕКЕНЗИ, Дејвид

187. **General Ignat'ev, the Berlin Treaty and the South Slavs** / David MacKenzie. – Библиографске референце уз текст. – Извод: Генерал Игњатијев, Берлински уговор и Јужни Словени.
У: *Европа и источно питање : (1878–1923) : политичке и цивилизацијске промене* / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2001. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-023-7. – Стр. [127]–140

МЕНКОВИЋ, Љубомир

188. **Еволуција рељефа** / Љубомир Менковић.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 145–154.

МЕНКОВИЋ, Мирјана

189. **The enclave of Velika Ноћа : cultural heritage as a means of socio-economic renewal and preservation of Serbian identity in Kosovo and Metohija** / Mirjana Menković. – Табеларни прикази. – Напомене и библиографске уз текст.

У: *Kosovo and Metohija : living in the enclave* / edited by Dušan T. Bataković. – Belgrade : SASA, Institute for Balkan Studies, 2007. – (Special Editions / Institute for Balkan Studies SASA = Посебна издања / Балканолошки институт САНУ; 96). – ISBN 978-86-7179-052-9. – Стр. [175]–224.

МИКИЋ, Ђорђе

190. **Османско и арбанашко насиље над Србима Косова и Метохије** / Ђорђе Микић. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [35]–54.

191. **Otoman and Albanian violence against the Serbs of Kosovo and Metohija** / Đorđe Mikić. – Библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [17]–40.

192. **Social and economic conditions in Kosovo and Metohija from 1878 until 1912** / Djordje Mikić. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Србија и Албанци у XIX и почетком XX века* / уредник Владимир Стојанчевић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1990. – (Научни скупови ; књ. 53. Одељење историјских наука ; књ. 15). – ISBN 86-7025-094-2. – Стр. [235]–268.

193. **Социјално-економске прилике на Косову и Метохији од 1878. до 1912. године** / Ђорђе Микић. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Србија и Албанци у XIX и почетком XX века* / уредник Владимир Стојанчевић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1990. – (Научни скупови ; књ. 53. Одељење историјских наука ; књ. 15). – ISBN 86-7025-094-2. – Стр. [199]–234.

МИЛАНОВИЋ, Весна

194. **Програм живописа у припрати** / Весна Милановић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Fresco program in the narthex.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [361]–375, [15] стр. с таблама.

195. **„Пророци су те нагостили“ у Пећи** / Весна Милановић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé: “Les prophètes t’ont annoncée” à Peć.

У: *Архиепископ Данило II и његово доба* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 58. Одељење историјских наука ; књ. 17). – ISBN 86-7025-137-X. – Стр. [409]–424, [8] стр. с таблама.

196. **Старозаветне теме и Лоза Јесејева** / Весна Милановић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Old Testament themes and the Tree of Jesse.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [213]–241, [16] стр. с таблама.

МИЛЕНКОВИЋ, Љубомир

197. **Геоморфолошки односи** / [написао и карте израдио] Љубомир Миленковић. – Илустр.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 47–80, [3] пресавијена листа с картама.

МИЛЕУСНИЋ, Слободан

198. **Духовни геноцид – културна катастрофа** : (континуитет црквенорушительства на Косову и у Метохији) / Слободан Милеуснић. – Библиографија: стр. 59–60. – Summary: Spritual genocide – cultural catastrophe.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 53–60.

МИЛОЈЕВИЋ, Момир

199. **Срби на Косову и у Метохији и начела међународног права** / Момир Милојевић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: The Serbs in Kosovo and Metohia and the principles of international law. У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 219–248.

МИЉКОВИЋ, Ема

200. **Малкомова апологија “*pax ottomana*”** / Ема Миљковић-Бојанић. – Карте. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Одговор на књигу Ноела Малкома „Косово – кратка историја“* : научна расправа / Милорад Екмечић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 2000. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-021-0. – Стр. [69]–83, [1] пресавијен лист с геопол. картом.
201. **Malcolm’s apology of the “*pax ottomana*”** / Ema Miljković-Bojanić. – Карте. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Response to Noel Malcolm’s book “Kosovo – a short history”* : scientific discussion / Milorad Ekmečić... [et al.]. – Belgrade : Institute of History of the SASA, 2000. – (Collection of Works ; vol. 18). – ISBN 86-7743-020-2. – Стр. [73]–87, [1] presavijen list s geopol. kartom.
202. **The population of Kosovo and Metohija under Ottoman rule : Ottoman census books as a source for studying historical demography** / Ema Miljković. – Библиографске референце уз текст.
У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [5]–15.
203. **Становништво Косова и Метохије под османском влашћу** : дефтери као извор за проучавање историјске демографије / Ема Миљковић. – Библиографске референце уз текст.
У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [25]–34.

МИРИЋ, Станко

204. **Могућности развоја пољопривреде шарпланинских жупа Горе, Опоља и Средске** / Станко Мирић. – Табеле. – Библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : друштвено-економски развој* : (прошлост, садашњост, будућност) / уредник Бранислав Дерић. –

Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 121–182.

МИТИЋ, Александар

205. **The influence of the European Union on the talks on the future status of Kosovo and Metohija** / Aleksandar Mitić.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [511]–526.

206. **Медијска агенда Србије за Косово и Метохију** / Александар Митић. – Табеле. – Summary: The Serbian media agenda for Kosovo and Metohia.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 283–298.

207. **Утицај Европске уније на преговоре о будућем статусу Косова** / Александар Митић.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [485]–499.

МИХАИЛОВИЋ, Коста

208. **Занемарени аспекти косовске кризе** / Коста Михаиловић. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [189]–233.

209. **The neglected aspects of the Kosovo and Metohija crisis** / Kosta Mihailović. – Библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [181]–230.

МЛАДЕНОВИЋ, Александар

210. **„Моје господствије“ кнеза Лазара** / Александар Младеновић. – Факсимили. – Скраћенице: стр. 23–24.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [19]–24.

МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

211. **Горански говор** / Радивоје Младеновић. – Библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 109–148.
212. **The Sirinička Župa: Štrpce Municipality*** : historical background and current field research / Radivoje Mladenović. – Карте. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 173–174.
У: *Kosovo and Metohija : living in the enclave* / edited by Dušan T. Bataković. – Belgrade : SASA, Institute for Balkan Studies, 2007. – (Special Editions / Institute for Balkan Studies SASA = Посебна издања / Балканолошки институт САНУ; 96). – ISBN 978-86-7179-052-9. – Стр. [155]–174.
*Према фусноти ово је прилагођена верзија истог текста из 2005. године.
213. **МОГУЋНОСТ развоја воћарства у Сиринићкој жупи** / Милојко Ранковић, Михајло Николић, Мирољуб Станисављевић, Жарко Тешовић. – Библиографија: стр. 317–318.
У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/3). – Стр. 309–318.
214. **МОГУЋНОСТИ унапређења производње крмног биља у функцији развоја сточарства Сиринићке жупе** / Милорад Стошић, Славица Мрфат-Вукелић, Радисав Младеновић, Драги Лазаревић.
У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/3). – Стр. 319–329.
215. **МОГУЋНОСТИ унапређења производње кромпира на подручју шарпланинских жупа** / Д. Милошевић, Ж. Бугарчић, З. Васиљевић, М. Милинковић. – Табеле, графикони. – Библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : друштвено-економски развој : (прошlost, садашњост, будућност)* / уредник Бранислав Дерић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 317–326.

МРКОБРАД, Душан

216. **Српско рударство у привреди Косова и Метохије** : средњи век / Душан Мркобрад. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Serbian mining in the economy of Kosovo and Metohia.
У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 379–395.
217. **NATURAL resources of Kosovo and Metohija** : present state and near future / Stevan Karamata ... [et al.]. – Мапе. – Библиографија: стр. 379–380.
У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [365]–380.

НИКИЋ, Љубомир

218. **Косово** : 1389–1989 : избор из фондова Библиотеке Српске академије наука и уметности / [приредио] Љубомир Никић. – Београд : Српска академија наука и уметности, 1990 (Београд : Култура). – 39 стр. ; 24 cm. – (Издања Библиотеке / Српска академија наука и уметности ; 9). На спор. насл. стр.: Kosovo 1389–1989: choix du fonds de la Bibliothèque de l'Académie serbe des sciences et des arts. – Тираж 1.000. – Регистар. – Résumé. ISBN 86-7025-070-5

НИКИФОРОВ, Константин Владимирович

219. **Република Косово међу другим самопроглашеним државама на територији бивше Југославије** / Константин Никифоров ; [превела Славица Ђукић].
У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [241]–246.
220. **The Republic of Kosovo among the other self-proclaimed republics of the former Yugoslavia** / Konstantin Vladimirovič Nikiforov.
У: *Kosovo and Metohija* : past, present, future/ [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [237]–243.

НИКОЛИЋ, Десанка

221. **Етнокултурни стереотипи становника Горе и Средачке жупе** / Десанка Николић. – Библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска* : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике /

уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 167–185.

НИКОЛИЋ, Срећко

222. **Битне карактеристике развоја туризма и његово место у привреди општине [Штрпце] / Срећко Николић.** – Илустр. – Библиографија: стр. 156–158.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/3). – Стр. 121–158, [1] пресавијен лист с туристичком картом.

223. **Просторна дефиниција и положај општине Штрпце / Срећко Николић.**

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине* / уредник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/1). – Стр. 9–17.

224. **Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска и њихове границе / Срећко Николић.** – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 15–26.

НИТИЋ, Александра

225. **Сликани орнаменти у Дечанима – мотиви и распоред / Александра Нитић.** – Илустр. – Summary: Painted ornaments in Dečani : motifs and dispositions.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [473]–476, [35] стр. с пртежима, [1] пресавијен лист.

226. **Циклус проповеди св. Јована Претече / Александра Нитић.** – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Cycle of the sermons of St. John the Baptist.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [161]–164.

НИЦОВИЋ, Марко

227. **Kosovo and the Albanian Mafia** / Marko Nicović.
У: *Kosovo and Metohija* : past, present, future / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [345]–350.

228. **Косово и албанска мафија** / Марко Ницовић.

У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [335]–339.

НОВАКОВИЋ, Драган

229. **Став Исламске заједнице према догађајима на Косову и Метохији од 1981. до 1991. године** / Драган Новаковић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Kosovo and Metohia : attitudes of the Islamic community regarding the events taking place between 1981 and 1991.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 311–331.

ЊЕГОВАН, Драго

230. **„Косово или Европа“ лажна дилема за Србију** / Драго Његован. – Библиографске референце уз текст. – Summary: “Kosovo or Europe?” – false dilemma for Serbia.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 299–309.

ОЦИЋ, Часлав

231. **Пропаст модела „позитивне дискриминације“** : привредни развој Косова и Метохије после Другог светског рата / Часлав Оцић. – Илустр., графикони. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [341]–352.

232. **The Failure of the positive discrimination model** : the economic development of Kosovo and Metohija after the Second World War / Časlav Osić. – Илустр. – Библиографске референце уз текст.

U: *Kosovo and Metohija* : past, present, future / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [351]–363.

ОЦОКОЉИЋ, Мирослав

233. **Водни ресурси и режим вода** / Мирослав Оцокољић, Верка Јовановић, Милан Радовановић. – Илустр. – Напомене уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска* : одлике природне средине / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 183–212, [1] пресавијен лист с картом.

234. **Хидрографске и хидролошке карактеристике општине Штрпце** / Мирослав Оцокољић, Радован Реџић, Верка Јовановић.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа* : одлике природне средине / уредник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/1). – Стр. 207–226.

ПАВЛОВИЋ, Војислав

235. **La Serbie dans les plans du Vatican et de l’Autriche-Hongrie 1878–1914** : le concordat de la Serbie / Војислав Павловић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Извод: Србија у плановима Ватикана и Аустро-Угарске 1878–1914.

У: *Европа и Срби* / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ ; Нови Сад : Православна реч, 1996. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 13). – ISBN 86-7743-009-1. – Стр. 351–379.

ПАЈИЋ, Сања

236. **Циклус св. Димитрија** / Сања Пајић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Cycle of St. Demetrius.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [353]–360, [4] стр. с таблама.

ПАЛАИРЕТ, Мајкл

237. **Политика загађивања : затварање топионице олова у Звечану 2000. године** / Мајкл Палаирет ; [превео Александар Павић]. – Библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [247]–255.

238. **The politics of pollution** : the closure of the Zvečan lead smelter, 2000 / Michael R. Palairer. – Библиографске референце уз текст.
У: *Kosovo and Metohija* : past, present, future / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [245]–253.

ПАРОВИЋ-Пешикан, Маја

239. **Грчка керамика** = Greek ceramics / Маја Паровић-Пешикан. – Илустр. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику.
У: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] 1.* – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [226]–255.

ПЕЈА, Фатмир

240. **Етнографски споменици** = Epigraphic monuments / Фатмир Пеја. – Илустр. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику.
У: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] 1.* – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [350]–359.
241. **Нумизматика** = Numismatics / Фатмир Пеја. – Илустр. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику.
У: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] 1.* – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [360]–371.

ПЕЈИН, Јован

242. **The extermination of the Serbs in Metohia** : 1941–1944 / Јован Пејин. – Библиографске референце уз текст. – Извод: Затирање Срба у Метохији.
У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 189–207.
243. **Обележавање петстогодишњице Косовског боја у Угарској и ширење косовске легенде** = Die Begehung des 500. Jahrestages der Kosovo-Schlacht in Ungarn und die Verbreitung der Kosovo-Legende / Јован Пејин. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна

издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [141]–165, [363]–391.

ПЕТОВАР, Ксенија

244. **Особености социјалног простора Горе и Средске** / Ксенија Петовар. – Табеларни прикази. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опoље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – Стр. 427–451.

245. **Социо-економске детерминанте развоја [општине Штрпце]** / Ксенија Петовар. – Табеларни прикази. – Напомене уз текст.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : демографски развој и особености социјалног простора* / уредник Милован Радовановић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/2). – Стр. 119–156.

ПЕТРАНОВИЋ, Бранко

246. **Kosovo in Yugoslav-Albanian relations and the project of a Balkan Federation** / Branko Petranović. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [341]–372.

247. **Kosovo in Yugoslav-Albanian relations and the project of a Balkan Federation : 1945–1948** / Branko Petranović. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [399]–422.

248. **Косово у југословенско-албанским односима и пројект балканске федерације** / Бранко Петрановић. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [309]–339.

249. **Косово у југословенско-албанским односима и пројект балканске федерације : 1945–1948.** / Бранко Петрановић. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [375]–398.

ПЕТРОВИЋ, Ђурђица

250. **Оружје Србије и Европа : XII–XIV век** / Ђурђица Петровић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The weapons of Medieval Serbia and Europe.

У: *Европа и Срби* / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ ; Нови Сад : Православна реч, 1996. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 13). – ISBN 86-7743-009-1. – Стр. 143–164.

251. **Цинцари у Републици Србији** / Ђурђица Петровић. – (Идентитет мањинских заједница у СР Југославији). – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 791–793. – Summary: Tzintzars in the Republic of Serbia.

У: *Положај мањина у Савезној Републици Југославији* / уредници Милош Мацура, Војислав Становчић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 1996. – (Научни скупови ; књ. 84. Одељење друштвених наука ; књ. 19). – ISBN 86-7025-242-2. – Стр. 771–794.

ПЕТРОВИЋ, Милан П.

252. **Могућности развоја овчарства** / Милан П. Петровић. – Библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : друштвено-економски развој : (прошлост, садашњост, будућност)* / уредник Бранислав Дерић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 245–250.

ПЕТРОВИЋ, Милић Ф.

253. **Живот и права Срба под турском управом у Старој Србији од 1804. до 1912. године** / Милић Ф. Петровић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Life and rights of the Serbs under the Turkish authority in the Old Serbia 1804–1912.

У: *Ислам, Балкан и велике силе* / редакциони одбор Душанка Бојанић ... [и др.] – Београд : Историјски институт САНУ, 1997. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 14). – ISBN 86-7743-010-5. – Стр. 397–408.

254. **Србија и реформна акција великих сила на Косову и Метохији крајем 19. и почетком 20. века** : из архивске збирке Јована Јовановића Пиждона / Милић Ф. Петровић. – Напомене уз текст. – Summary: Serbia and the reformist action of the Great Powers in Kosovo and Metohia at the end of the 19th and the beginning of the 20th century.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 139–147.

ПЕТРОВИЋ, Ружа

255. **Demographic characteristics in the development of Kosovo and ethnic circumstances** / Ruža Petrović. – Табеле. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [191]–208.

256. **Демографске особености развоја Косова и етничке прилике** / Ружа Петровић. – Табеле. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Срби и Албанци у XX веку* / уредник Андреј Митровић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 59. Одељење историјских наука ; књ. 20). – ISBN 86-7025-141-8. – Стр. [173]–189.

257. **The migration of Serbs and Montenegrins from Kosovo and Metohija** : results of the survey conducted in 1985–1986 / Ruža Petrović, Marina Blagojević ; [translated Tina Pribičević]. – Beograd : Serbian Academy of Sciences and Arts, 1992 (Beograd : Kultura). – VII, 273 str. : tabele ; 24 cm. – (Demographic studies / Serbian Academy of Sciences and arts, Department of social sciences ; vol. 3).

На спор. насл. стр.: Сеобе Срба и Црногораца са Косова и из Метохије : резултат анкете спроведене 1985–1986. године. – Тираж 2.000. – Стр. 1-6: Préface / Miloš Macura.

ISBN 86-7025-154-X

ПИКОК, Франсис Марија

258. **Resolution of the future status of Kosovo** / Frances Maria Peacock.

У: *Kosovo and Metohija* : past, present, future / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [461]–473.

259. **Решење будућег статуса Косова** / Френсис Марија Пикок ; [превео Александар Павић].

У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [439]–449.

ПИТУЛИЋ, Валентина

260. **Збирка српских народних песама са Косова и Метохије Ивана Степановича Јастребова** / Валентина Питулић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 115. – Summary: Jastrebov's collection of Serbian folk poems from Kosovo and Metohija. У: *Иван Степанович Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. 111–115.

261. **Folklore in the Serb Enclave*** : preserving identity in hostile environment / Valentina Pitulić. – Карте. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 142 и уз текст.

У: *Kosovo and Metohija* : living in the enclave / edited by Dušan T. Bataković. – Belgrade : SASA, Institute for Balkan Studies, 2007. – (Special Editions / Institute for Balkan Studies SASA = Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; 96). – ISBN 978-86-7179-052-9. – Стр. [131]–142.

*Према фусноти ово је прилагођена верзија истог текста из 2005. године.

ПОПОВИЋ, Бојан М.

262. **Програм живописа у капели Пећпала** / Бојан М. Поповић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The Pećpal family chapel.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [451]–470, [12] стр. с таблама.

ПОПОВИЋ, Бојана В.

263. **Програм живописа у олтарском простору** / Бојана В. Поповић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Fresco program in the altar area.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [77]–97, [20] стр. с таблама.

264. **Програм живописа у параклису св. Димитрија** : олтар / Бојана В. Поповић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст.

– Summary: Fresco program in the chapel of St. Demetrius : the sanctuary.
У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [319]–320, [2] стр. с таблама.

265. **Програм живописа у параклису св. Николе** : олтар / Бојана В. Поповић. – Илустр. – Summary: Fresco program in the chapel of St. Nicholas : the sanctuary.

У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [309]–310, [2] стр. с таблама.

ПОПОВИЋ, Бошко В.

266. **Lični nacionalni identitet i identitet nacije** : potreba za istančanom dijagnozom / Boško V. Popović. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 440–442. – Summary: Personal and national identity and identity of nation.

У: *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи* : сусрет цивилизација на Балкану / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2002. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 19/1). – ISBN 86-7743-037-7. – Стр. 419–440.

ПОПОВИЋ, Даница

267. **Гроб архиепископа Данила II** / Даница Поповић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé: Le tombeau de l'archevêque Danilo II.

У: *Архиепископ Данило II и његово доба* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 58. Одељење историјских наука ; књ. 17). – ISBN 86-7025-137-X. – Стр. [329]–344, [3] стр. с таблама.

ПОПОВИЋ, Иван

268. **Положај, територијални развој и морфогенетске карактеристике сеоских насеља шарпланинских жупа Горе и Средске** / Иван Поповић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 316–378.

ПОПОВИЋ, Љубица

269. **Фигуре пророка у куполи Богородице Одигитрије у Пећи** : идентификација и тумачење текстова / Љубица Поповић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Figures of the prophets in the dome of the church of the Virgin Hodegetria at Peć. У: *Архиепископ Данило II и његово доба* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 58. Одељење историјских наука ; књ. 17). – ISBN 86-7025-137-X. – Стр. [443]–469, [8] стр. с таблама.

ПОПОВИЋ, Радмила

270. **Архивска грађа о Ивану Степановичу Јастребову** / Радмила Поповић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Archival materials on Ivan Stepanovič Jastrebov. У: *Иван Степанович Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. 127–131.

271. **ПРИЗРЕНСКИ препис и превод Призренског преписа** / препис Димитрије Богдановић ; фусноте Митар Пешикан ; превод преписа Димитрије Богдановић, Митар Пешикан, Ирена Грицкат-Радуловић, Биљана Марковић. У: *Законик цара Стефана Душана. Књ. 3, Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*. – Београд : Српска академија наука и уметности : Завод за уџбенике и наставна средства, 1997. – ISBN 86-7025-260-0. – Стр. [97]–155.

272. **ПРИРОДНИ ресурси Косова и Метохије** : стање и блиска будућност / Стеван Карамата, Драгана Животић, Раде Јеленковић, Милан Бурсаћ. – Геолошке карте. – Библиографске референце уз текст. У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [353]–366.

РАДОВАНОВИЋ, Милан М.

273. **Климатска регионализација Метохије** / Милан М. Радовановић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1996 (Панчево : Ветар). – 88 стр. : илустр. ; 24 см. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 48) На спор. насл. стр. : The climatic regionalization of Metohija. – Библиографија: стр. 79–85. – Summary. ISBN 86-80029-12-2

РАДОВАНОВИЋ, Милован

274. **Антропогеографске и етнодемографске особености шарпланинских жупа Горе, Опоља и Средске** / Милован Радовановић. – Табеле. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 11–75.
275. **Географски, етнографски и геополитички положај шарпланинских жупа** / Милован Радовановић. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. [1]–14.
276. **Демографски развој општине Штрпце** / Милован Радовановић.
У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : демографски развој и особености социјалног простора* / уредник Милован Радовановић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/2). – Стр. 1–7.
277. **Срби, Албанци и остали етници на Косову и Метохији, са освртом на појаве међуетничке флотантности и њихову условљеност** / Милован Радовановић. – Табеле. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The Serbs, the Albanians and other ethnicity on Kosovo and Metohija with the view over the occurances of inter ethnic frontality and their conditioning.
У: *Етнички односи Срба са другим народима и етничким заједницама* / [уредник Никола Пантелић. – Београд : САНУ, Етнографски институт 1998. – (Посебна издања / Етнографски институт САНУ; књ. 44). – ISBN 86-7587-023-X. – Стр. 67–93.

РАДОВАНОВИЋ, Миљана

278. **Антропогеографска, етнографска и фолклорна грађа о Горанцима, Опољцима и Сретчанима у изворној литератури** / Миљана Радовановић. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 225–255.

РАДОВАНОВИЋ, Светлана

279. **Актуелна демографска ситуација** : приказ основних података о становништву општине Штрпце према Ванредном попису 1989. године / Светлана Радовановић. – Табеле. – Напомене уз текст.
У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : демографски развој и особености социјалног простора* / уредник Милован Радовановић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/2). – Стр. 8–19.
280. **Економске миграције становништва Средачке жупе** / Светлана Радовановић. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 298–315.
281. **Оцена обухвата и успешности пописа становништва 1991. године за Гору, Опоље и Средску** / Светлана Радовановић. – Напомене уз текст.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 379–384.

РАДОЈКОВИЋ, Бојана

282. **Утицај европских уметничких праваца у средњем веку на српску примењену уметност** / Бојана Радојковић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Европа и Срби* / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ ; Нови Сад : Православна реч, 1996. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 13). – ISBN 86-7743-009-1. – Стр. 175–188.

РАДУЈКО, Милан

283. **Програм живописа око „краљевског“ престола** / Милан Радужко. – Илустр. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Fresco program around the “king’s” trone.
У: *Зидно сликарство манастира Дечана* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1995. – (Посебна издања ; књ. 632. Одељење историјских наука ; књ. 22). – ISBN 86-7025-211-2. – Стр. [301]–307, [4] стр. с таблама.

РАДУНОВИЋ, Благоје

284. **Гораждевац** : сведочанства о древном селу код Пећи / Благоје Радуновић ; [фотографије Милош Јовановић]. – Краљево : Слово ; Београд : Институт за економику пољопривреде : Одбор за проучавање села САНУ, 1991 (Краљево : Слово). – 143 стр. : илустр. ; 24 см. – (Библиотека „Хроника села“ ; 7).
Тираж 1.000. – На корицама белешка о аутору. – Напомене и библиографске референце уз текст.
ISBN 86-7463-031-6

РАКИЋЕВИЋ, Томислав

285. **Климатске карактеристике општине Штрпце** / Томислав Ракићевић, Јован Динић.
У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине* / уредник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/1). – Стр. 183–206.
286. **Климатски услови и ресурси [шарпланинских жупа]** / Томислав Ракићевић, Милан Радовановић. – Илустр.
У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 213–238, [2] пресавијена листа с картама.

РАСТОВИЋ, Александар

287. **Британци о Косовском вилајету : 1903–1913** / Александар Растовић. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [95]–105.
288. **Велика Британија и српско питање 80-их година XIX века** / Александар Растовић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Great Britain and Serbian question in the 1880s.
У: *Европа и источно питање : (1878–1923) : политичке и цивилизацијске промене* / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2001. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-023-7. – Стр. [309]–319.

РЕЂЕП, Јелка

289. **Косовска легенда и Прича о боју косовском** = Die Kosovo Legend und die Geschichte über die Kosovo-Schlacht / Јелка Ређеп. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Библиографске референце уз текст.

У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [77]–89, [289]–303.

РЕЦИЋ, Радован

290. **Хидротехничка инфраструктура [општине Штрпце]** / Радован Рецић, Јовица Рецић. – Табеларни прикази.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* / уредник Срећко Николић – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1991. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/3). – Стр. 237–263, [1] пресавијен лист с картом.

РИСТИЋ, Предраг

291. **Знакови Логоса у темељима Светих Арханђела код Призрена** / Предраг Ристић. – Схем. прикази. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Traces of Logos in the foundations of the St. Archangles, Monastery near Prizren.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 61–76.

САМАРЦИЋ, Радован

292. **За царство небеско = Für das himmlische Reich** / Радован Самарцић. – Упоредо срп. текст и нем. превод.

У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [9]–14, [207]–213.

САХАРА, Тецуја

293. **The making of the modern municipal government in Ottomans Balkans** : the distribution and religious structure of municipal councils as seen through the Provincial Yearbooks / Tetsuya Sahara. – Извод: Стварање модерне општинске управе на османском Балкану : географска заступљеност и религијски састав општинских већа виђени кроз вилајетске годишње књиге.

У: *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи* : сусрет цивилизација на Балкану / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2002. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 19/1). – ISBN 86-7743-037-7. – Стр. 215–230.

СПАСОВСКИ, Милена

294. **Природне компоненте развитка становништва [Сиринићке жупе]** / Милена Спасовски. – Илустр.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : демографски развој и особености социјалног простора* / уредник Милован Радовановић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 37/2). – Стр. 35–70.

295. **СПОНТАНО и гајено ароматично биље шарпланинских жупа** : реална основа за изградњу погона за дестилацију / Небојша Менковић, Славољуб Тасић, Михаило Ристић, Зоран Самарџић. – Табеле, графикони. – Библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опље и Средска : друштвено-економски развој* : (прошлост, садашњост, будућност) / уредник Бранислав Дерић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 261–277.

СПРЕМИЋ, Момчило

296. **Косовска битка – проблем издаје** = Die Kosovo-Schlacht – ein Problem des Verrats / Момчило Спремић. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [35]–47, [239]–253.

СТАВРЕТОВИЋ, Ђорђе

297. **Прогресивне идеје Ивана Степановича Јастребова** / Ђорђе Ставретовић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: The progressive ideas of Ivan Stepanović Jastrebov.

У: *Иван Степанович Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. 61–68.

СТАНКОВИЋ, Векослав А.

298. **Срби из Старе Србије и Иван Степанович Јастребов** / Векослав А. Станковић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Serbs from Old Serbia and Ivan Stepanović Jastrebov.

У: *Иван Степанович Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. 69–76.

СТАНКОВИЋ, Сања

299. **Основне музичко-играчке карактеристике Горе** : на примеру жен-

ских игара уз пратњу певања из села Враниште / Сања Станковић. – Ноте. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.].* – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 202–213.

300. **СТАЊЕ и развој воћарства на подручју Горе, Опоља и Средачке жупе** / Михајло Николић, Мирољуб Станисављевић, Милојко Ранковић, Жарко Тешовић. – Илустр. – Библиографске референце уз текст. У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : друштвено-економски развој : (прошлост, садашњост, будућност) / уредник Бранислав Дерић.* – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 279–294.

СТЕПИЋ, Миломир

301. **Перспективе Косова и Метохије у контексту глобалних геополитичких концепција** / Миломир Степић. – Геополитичке карте. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 279. – Summary: Kosovo and Metohia's perspectives in the context of global political conception.

У: *Срби на Косову и у Метохији / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић.* – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 259–281.

302. **Територијална подела Косова и Метохије : питање геополитичке целисходности** / Миломир Степић. – Геополитичке мапе. – Библиографија: стр. 483–484 и уз текст.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић.* – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [459]–484.

303. **The territorial division of Kosovo and Metohija : the question of geopolitical merit** / Milomir Stepic. – Библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future / [editor Kosta Mihailović].* – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [485]–509.

СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

304. **Опис Призренског рукописа** / Димитрије Стефановић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Резюме: Описание и языковой анализ Призренского списка.

У: *Законик цара Стефана Душана. Књ. 3, Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*. – Београд : Српска академија наука и уметности : Завод за уџбенике и наставна средства, 1997. – ISBN 86-7025-260-0. – Стр. [157]–160.

СТЕФАНОВСКИ, Мирјана

305. **Old Serbia and the constitutional aspect of Serbian Statehood : the Kosovo testament in the Serbian idea of Statehood / Mirjana Stefanovski.** У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [325]–329.

306. **Стара Србија и уставни израз српске државности : (косовски завет у српској државној идеји) / Мирјана Стефановски.** У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [319]–322.

СТОЈАНОВИЋ, Бранислав

307. **Прогноза демографских промена у Гори, Опољу и Средачкој жупи до 2011. године / Бранислав Стојановић, Радослав Стевановић.** – Табеле. – Напомене уз текст. У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – Стр. 413–426.

308. **Пројекција демографског развоја [општине Штрпце] / Бранислав Стојановић.** – Табеларни прикази. У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : демографски развој и особености социјалног простора* / уредник Милован Радовановић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/2). – Стр. 105–118.

СТОЈАНОВИЋ, Ивица

309. **Актуелно стање „транзиције“ привреде Косова и Метохије у оквиру привреде Србије / Ивица Стојановић.** – Библиографске референце уз текст. – Summary: The current state of the “transition” of Kosovo and Metohia’s economy in the context of Serbia’s economy. У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 419–426.

СТОЈАНЧЕВИЋ, Владимир

310. **Иван Степанович Јастребов у свом времену** / Владимир Стојанчевић. – Summary: Ivan S. Jastrebov in his time.

У: *Иван Степанович Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. 11–18.

311. **Косово и Метохија у српско-арбанашким односима у XIX веку : (1804–1878)** / Владимир Стојанчевић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, Међуодељенски одбор за проучавање Косова и Метохије, 1994 (Београд : БИГЗ). – 2. изд. – 118 стр. ; илустр. ; 24 cm. На спор. насл. стр.: Kosovo and Metohija in Serbian-Albanian relations in the 19th century: (1804–1878). – Упоредо срп. текст и енгл. превод. – Тираж 1.000. – Библиографија уз поједина поглавља. ISBN 86-7025-200-7 (брош.)

312. **Прошлост косовско-метохијских Срба 1912–1918. године** / Владимир Стојанчевић. – Табеле. – Summary: The history of the Serbs of Kosovo and Metohia.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 113–123.

СФЕТАС, Спиридон

313. **Intra-Balkan and international dimensions of Kosovo's future status** / Spyridon Sfetas.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [445]–450.

314. **State creation and nation building process : the case of the Slavomacedonian identity** / Spyridon Sfetas. – Извод: Процеси стварања државе и изградње нације.

У: *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи* : сустрет цивилизација на Балкану / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2002. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 19/1). – ISBN 86-7743-037-7. – Стр. 445–453.

315. **Унутар-балканске и међународне димензије будућег статуса Косова** / Спиридон Сфетас ; [превео Александар Павић]. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (На-

учни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [425]–429.

ТАНАСКОВИЋ, Дарко

316. **Од османског империјализма до неоосманских амбиција** / Дарко Танасковић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: From the ottoman imperialism to neo-ottoman ambitions. У: *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи* : сусрет цивилизација на Балкану / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2002. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 19/1). – ISBN 86-7743-037-7. – Стр. 345–364.

ТАПКОВА-Заимкова, Василка

317. **Одјек османлијског продора у писану традицију светог Димитрија** = Der Widerhall des osmanischen Vordringens / Василка Тапкова-Заимкова. – Упоредо срп. текст и нем. превод. – Библиографске референце уз текст. У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [57]–64, [265]–273.

ТАСИЋ, Ненад Н.

318. **Старчевачка култура** = The Starčevo culture / Ненад Н. Тасић. – Илустр. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику. У: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] I.* – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [30]–55.

ТАСИЋ, Никола

319. **Гвоздено доба** = The Iron Age / Никола Тасић. – Илустр. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику. У: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] I.* – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [148]–225.
320. **Енеолит** = Eneolithic / Никола Тасић. – Илустр. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику. У: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] I.* – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [88]–115.

321. **Увод у праисторију, антику и рани средњи век Косова и Метохије** = Introduction to the prehistory, antiquity and early Middle Ages in Kosovo i Metohija / Никола Тасић. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику.

У: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] 1.* – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [15]–29.

ТАТИЋ, Будислав

322. **Вегетација [шарпланинских жупа]**/ [написали и карту израдили] Будислав Татић, Братислав Атанацковић, Зоран Кривошеј. – Напомене уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 239–258, [1] пресавијен лист с вегетацијском картом.

323. **Животињски свет [шарпланинских жупа]**/ Будислав Татић, Братислав Атанацковић, Зоран Кривошеј.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 275–277.

324. **Употреба имена Шарпланине у таксономији биљака** / Будислав Татић, Братислав Атанацковић, Зоран Кривошеј.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине* / уредник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/1). – Стр. 371–372.

ТАТИЋ-Ђурић, Мирјана

325. **Богородица у делу архиепископа Данила II** / Мирјана Татић-Ђурић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé: La Vierge dans l'oeuvre de l'archevêque Danilo II.

У: *Архиепископ Данило II и његово доба* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 58. Одељење историјских наука ; књ. 17). – ISBN 86-7025-137-X. – Стр. [391]–408, [8] стр. с таблама.

ТЕРЗИЋ, Славенко

326. **About this scientific discussion** / Slavenko Terzić.

У: *Response to Noel Malcolm's book "Kosovo – a short history"* : scientific discussion / Milorad Ekmečić... [et al.]. – Belgrade : Institute of History of the SASA, 2000. – (Collection of Works ; vol. 18). – ISBN 86-7743-020-2. – Стр. [7]–9.

327. **Аустроугарско обликовање албанског националног покрета (1878–1912)** / Славенко Терзић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Austro-Hungarian moulding of Albanian national movement.
У: *Европа и источно питање* : (1878–1923) : политичке и цивилизацијске промене / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2001. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-023-7. – Стр. [247]–262.
328. **Европа и „поредак мира“ на Балкану** : тријумф историјског реваншизма на Косову и Метохији / Славенко Терзић. – Библиографске референце уз текст.
У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [73]–83.
329. **Europe and the “order of peace” in the Balkans** : the triumph of historical revanchism in Kosovo and Metohija / Slavenko Terzić. – Библиографске референце уз текст.
У: *Kosovo and Metohija* : past, present, future / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [61]–73.
330. **Иван Степанович Јастребов у Старој Србији** / Славенко Терзић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Ivan S. Jastrebov in Old Serbia.
У: *Иван Степанович Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр.19–25.
331. **Косовске теме у српској политичкој и културној мисли (током XIX и почетком XX века)** / Славенко Терзић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: The Kosovo themes in Serbian political and cultural thought (XIX and the beginning of XX century).
У: *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи* : сусрет цивилизација на Балкану /одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2002. –(Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 19/1). – ISBN 86-7743-037-7. – Стр. 247–258.
332. **О овом научном дијалогу** / Славенко Терзић.
У: Одговор на књигу Ноела Малкома „Косово – кратка историја“ : научна расправа / Милорад Екмечић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 2000. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-021-0. – Стр.[7]–9.

333. **Old Serbia in the eyes of the “Merciful Angel”** : the phenomenon of the historian as a destructionist / Slavenko Terzić. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Response to Noel Malcolm's book “Kosovo – a short history”* : scientific discussion / Milorad Ekmečić ... [et al.]. – Belgrade : Institute of History of the SASA, 2000. – (Collection of Works ; vol. 18). – ISBN 86-7743-020-2. – Стр. [89]–109.

334. **Стара Србија у очима „милосрдног анђела“** : феномен историчаре-ве деструктивности / Славенко Терзић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: Одговор на књигу Ноела Малкома „Косово – кратка историја“ : научна расправа / Милорад Екмечић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 2000. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 18). – ISBN 86-7743-021-0. – Стр. [85]–105.

ТИМОТИЈЕВИЋ, Милутин

335. **Иван Степанович Јастребов и Призренска богословија** / Милутин Тимотијевић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: I. S. Jastrebov and the Seminary in Prizren.

У: *Иван Степанович Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. 33–39.

ТИМОТИЈЕВИЋ, Роксанда

336. **Значај дела Ивана Степановича Јастребова за проучавање историје уметности Призрена** / Роксанда Тимотијевић. – Summary: The significance of the work of I. S. Jastrebov for the study of art history in Prizren.

У: *Иван Степанович Јастребов* / уредници Славенко Терзић, Владимир Бован. – Београд : Историјски институт САНУ ; Призрен : Округ : Општина, 1997. – ISBN 86-7743-015-6. – Стр. 85–90.

ТЈАГУНЕНКО, Људмила В.

337. **Причины и последствия распада Югославской и Советской федераций** / Л. В. Тягуненко. – Извод: Узроци и последице распада југословенске и совјетске федерације.

У: *Европа и Срби* / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ ; Нови Сад : Православна реч, 1996. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 13). – ISBN 86-7743-009-1. – Стр. 633–640.

ТОДИЋ, Бранислав

338. **Иконографски програм фресака из XIV века у Богородичиној цркви и припрати у Пећи** / Бранислав Тодић. – Илустр. – Напо-

мене и библиографске референце уз текст. – *Résumé: La programme iconographique des fresques de l'église de la Vierge et du narthex à Peć (1330–1337).*

У: *Архиепископ Данило II и његово доба* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 58. Одељење историјских наука ; књ. 17). – ISBN 86-7025-137-X. – Стр. [361]–375, [12] стр. с таблама.

ТОМОВИЋ, Гордана

339. **Kosovo and Metohija on old maps from the XV to the XVIII century** / Gordana Tomović. – Мапе. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [49]–60.

340. **Косово и Метохија на старим картама од XV до XVIII века** / Гордана Томовић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [61]–71.

ТОПАЛОВИЋ, Милун

341. **Особине и могућности употребе тресета шарпланинских тресава** / Милун Топаловић, Зоран Милетић. – Библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опље и Средска : друштвено-економски развој* : (прошлост, садашњост, будућност) / уредник Бранислав Дерић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 295–315.

342. **Педолошки чиниоци као фактор бонитетне оцене простора шарпланинских жупа** / [написао и карте изradio] Милун Топаловић. – Табеларни прикази.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 155–166, [2] преса-вијена листа с картама.

343. **Педолошко-бонитетне карактеристике општине Штрпце** / Милун Топаловић.

У: *Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине* / уред-

ник Јован Динић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1990. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 37/1). – Стр. 227–271.

344. **Тресаве метохијског дела Шар-планине и особине њихових тресета** / Милун Топаловић, Зоран Милетић, Ивана Симоновић. – Табеларни прикази.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 167–182.

ТРИФКОВИЋ, Срђа

345. **Partners or rivals? : Western policy and Jihad in the Balkans** / Srđa Trifković. – Bibliografske reference uz tekst.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [285]–303.

346. **Сапутници или супарници? : западна политика и джихад на Балкану / Срђа Трифковић.** – Библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [283]–300.

ЋУКИЋ, Драган

347. **Карактеристике развоја туризма жупа Горе, Опља и Средске / Драган Ћукић.** – Табеле.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опље и Средска : друштвено-економски развој : (прошлост, садашњост, будућност)* / уредник Бранислав Дерић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1997. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/3). – ISBN 86-80029-04-1. – Стр. 193–210.

ЋУПИЋ, Драго

348. **Косовски мит и Црна Гора = Der Kosovo-Mythos und Montenegro / Драго Ћупић.** – Упоредо срп. текст и нем. превод.

У: *Косовска битка 1389. године и њене последице* / одговорни уредник Никола Тасић. – Београд : САНУ, Балканолошки институт, 1991. – (Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; књ. 44). – ISBN 86-7179-008-8. – Стр. [111]–119, [329]–339.

УРОШЕВИЋ, Атанасије

349. **Успомене на дане ослобођења Гњилана у Првом балканском рату / Атанасије Урошевић.** – Résumé: Souvenirs des jours de libération de Gnjilane pendant la Première guerre balkanique.

У: *Први балкански рат* / уредник Владимир Стојанчевић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 60. Одељење историјских наука ; књ. 19). – ISBN 86-7025-142-6. – Стр. 89–92.

350. **ФАРМАКОГНОЗИЈСКО истраживање спонтане лековите флоре Горе и Опоља** / Михајло Ристић, Небојша Менковић, Србољуб Максимовић, Славољуб Тасић, Нада Ковачевић, Дејан Ђоковић, Драгољуб Грубишић. – Табеларни прикази.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине* / уредник Раденко Лазаревић. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1994. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/1). – Стр. 259–274, [1] пресавијен лист с табелом.

ФИДАНОВСКИ, Слободан

351. **Римски и рановизантијски период** = Roman and Early Byzantine period / Слободан Фидановски. – Илустр. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику.

У: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. [Књ.] I*. – Београд : Српска академија наука и уметности ; Приштина : Музеј, 1998. – (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of Serbian Academy of Sciences and Arts ; 90). – Стр. [256]–349.

ФОЛИЋ, Милутин

352. **Окупациони систем и колаборација на Косову и Метохији : 1941–1945** / Милутин Фолић. – Summary: Occupation and collaboration in Kosovo and Metohija 1941–1945.

У: *Други свјетски рат – 50 година касније. Том I*. / уредник Владо Стругар. – Подгорица : ЦАНУ ; Београд : САНУ, 1997. – ISBN 86-7215-089-9. – Стр. 561–573.

ХАРИТОС, Панајотис Г.

353. **The sovereignty of the Southeastern European states and the legal status of Kosovo and Metohia according to international law** / Panayotis G. Charitos. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Извод: Суверенитет држава југоисточне Европе и правни статус Косова и Метохије на основу међународног права.

У: *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи* : сусрет цивилизација на Балкану / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2002. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 19/1). – ISBN 86-7743-037-7. – Стр. 45–73.

354. **The status of Kosovo and Metohija according to international law** / Panayotis G. Charitos. – Библиографске референце уз текст.

U: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [381]–422.

355. **Статус Косова и Метохије према међународном праву** / Панајотис Г. Харитос ; [превео Александар Павић]. – Факсимили новинских написа. – Библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност* / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [367]–402.

ХАСАНИ, Харун

356. **Migrations of Goranians*** / Harun Hasani. – Табеле. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 150–151 и уз текст.

U: *Kosovo and Metohija : living in the enclave* / edited by Dušan T. Bataković. – Belgrade : SASA, Institute for Balkan Studies, 2007. – (Special Editions / Institute for Balkan Studies SASA = Посебна издања / Балканолошки институт САНУ ; 96). – ISBN 978-86-7179-052-9. – Стр. [143]–153.

*Према фусноти ово је прилагођена верзија истог текста из 2002. године.

357. **Миграције становништва Горе** / Харун Хасани. – Табеле. – Библиографске референце уз текст.

У: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* / уредници Драгослав Антонијевић ... [и др.]. – Београд : САНУ, ГИ „Јован Цвијић“, 1995. – (Посебна издања / САНУ, ГИ „Јован Цвијић“ ; књ. 40/2). – ISBN 86-80029-0-1. – Стр. 149–166, [2] пресавијена листа с картама.

ЦУЦУЛОВСКИ, Љубомир

358. **Стабилизација нестабилности** / Љубомир Цуцуловски. – Напомене уз текст. – Summary: The stabilization of the instability.

У: *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи : сусрет цивилизација на Балкану* / одговорни уредник Славенко Терзић. – Београд : Историјски институт САНУ, 2002. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 19/1). – ISBN 86-7743-037-7. – Стр. 549–554.

ЧАВОШКИ, Коста

359. **„Више од аутономије, мање од независности“** / Коста Чавошки. – Summary: “More than autonomy but less than independence”.

У: *Срби на Косову и у Метохији* / уредници Стеван Карамата, Часлав Оцић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2006. – (Научни скупови ; књ. 112. Одељење друштвених наука ; књ. 26). – ISBN 86-7025-410-7. – Стр. 249–257.

360. **„Коначно решење“ статуса Косова и Метохије** / Коста Чавошки. – Библиографске референце уз текст.

У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [431]–438.

361. **The “Final Solution” to the Status of Kosovo and Metohija** / Kosta Čavoški. – Библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija* : past, present, future / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [451]–460.

ЧАНАК-Медић, Милка

362. **Архиепископ Данило II и архитектура Пећке патријаршије** / Милка Чанак-Медић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé: L’archevêque Danilo II et l’architecture du Patriarcat de Peć.

У: *Архиепископ Данило II и његово доба* / уредник Војислав Ј. Ђурић. – Београд : САНУ, Одељење историјских наука, 1991. – (Научни скупови ; књ. 58. Одељење историјских наука ; књ. 17). – ISBN 86-7025-137-X. – Стр. [295]–310, [20] стр. с таблама.

ЧОЛАКОВИЋ, Милан Б.

363. **Краљица** : [казивање једног избеглице] / Милан Б. Чолаковић. – Краљево : Слово ; Београд : Институт за економику пољопривреде : Одбор за проучавање села САНУ, 1990 (Краљево : Слово). – 122 стр. : илустр. ; 24 см. – (Библиотека „Хроника села“ ; 3).

Тираж 500.

ISBN 86-7463-020-0

ЏОНСТОН, Дајана

364. **„Западне перцепције о Косову“ у прошлости, садашњости и будућности** / Дајана Џонстон ; [превео Александар Павић].

У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [179]–188.

365. **Past, present and future “Western perceptions of Kosovo”** / Diana Johnstone. – Библиографске референце уз текст.

У: *Kosovo and Metohija* : past, present, future / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [169]–179.

ШАНДРУ, Василе

366. **Has the sovereignty become obsolete?** / Vasile Şandru. – Библиографске референце уз текст.

У: *Европа на раскришћу* / редакциони одбор Милорад Екмечић ... [и др.]. – Београд : Историјски институт САНУ, 1999. – (Зборник радова / Историјски институт САНУ ; књ. 17). – ISBN 86-7743-018-0. – Стр. 183–185.

ШЕРМАН, Алфред

367. **The assault on Serbia by the West** / Alfred Sherman.

У: *Kosovo and Metohija : past, present, future* / [editor Kosta Mihailović]. – Belgrade : SASA, 2006. – ISBN 86-7025-377-1. – Стр. [3]–4.

368. **Насртај Запада на Србију** / Алфред Шерман ; [превео Александар Павић].

У: *Косово и Метохија* : прошлост, садашњост, будућност / уредник Коста Михаиловић. – Београд : САНУ, Одељење друштвених наука, 2007. – (Научни скупови ; књ. 115. Одељење друштвених наука ; књ. 28). – ISBN 978-86-7025-431-2. – Стр. [3]–4.

АНТОНИЈЕВИЋ, Драгана

369. **„Освета Косова“ и „призивање“ Милоша Обреновића** / Драгана Антонијевић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: “Revenge of Kosovo” and “acknowledgement” of Miloš Obrenović.
У: *Гласник Етнографског института САНУ*. – ISSN 0350-0861. – 46 (1997), стр. 129–141.

АНТОНИЈЕВИЋ, Драгослав

370. **Етнички идентитет Горанаца** / Драгослав Антонијевић. – Библиографске референце уз текст.
У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 23–28.
371. **Ethnic identity of Goranies** / Dragoslav Antonijević. – Библиографске референце уз текст.
У: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 23–28.

АХМЕТОВИЋ, Бехадин

372. **Autonomous municipality of Gora as a guarantee of ethnic autonomy, entity and identity of Goranies** / Behadin Ahmetović
У: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 55–58.
373. **Самостална општина Гора потврда самосвојности и основа за очување ентитета и идентитета Горанаца** / Бехадин Ахметовић.
У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 55–58.

БАРИШИЋ, Ранко

374. **Мотиви Косовске битке на тањиру Хорација Фортеце** / Ранко Баришић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Motifs from the Battle of Kosovo on a plate by Horatio Forteca. – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).

У: *Глас. Одељење историјских наука.* – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 157–165.

БАТАКОВИЋ, Душан Т.

375. **Аустроугарска акција у Косовском вилајету 1902. године :** (једна француска анализа) / Душан Т. Батаковић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Austro-Hungarian action in the Kosovo Vilayet in 1902.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 119–131.

376. **Истрага оружја у Ибарском Колашину 1901. године** / Душан Т. Батаковић. Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The search for arms in Ibarski Kolašin in 1901.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 269–284.

БАЧКАЛОВ, Александар

377. **Кулине на Ибру – средњовековна црква и некропола** / Александар Бачкалов. – Илустр. – Белешке уз текст. – Summary: Kuline on the Ibar – a medieval church and a necropolis. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 107–116, [4] стр. с таблама.

БОВАН, Владимир

378. **Живот Срба под Турцима у XIX веку на Косову и Метохији у два приповеткама Манојла Ђорђевића Призренца** / Владимир Бован. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The life of Serbs under the Turks in Kosovo and Metohija in the 19th century in two stories by Manojlo Djordjević Prizrenac.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 229–237.

379. **Народне умотворине Ибарског Колашина** / Владимир Бован. – Библиографија уз текст. – Summary: Folkloral literature in Ibarski Kolašin. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 163–176.

380. **О усменој књижевности Горанаца** / Владимир Бован. – Библиографске референце уз текст.

У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 67–69.

381. **On the folk literature of Goranies** / Vladimir Bovan. – Библиографске референце уз текст.
У: Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 67–69.
382. **Српски писци са Косова и Метохије сарадници „Цариградског гласника“** / Владимир Бован. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Serbian writers from Kosovo and Metohija contributors to the newspaper “Carigradski glasnik”
У: Косовско-метохијски зборник / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 101–114.

БОЖОВИЋ, Благоје

383. **Женска керамика у Бубама (Рогозна)** / Благоје Божовић. – Résumé: Céramique des femmes à Bube (Rogozna). – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).
У: Косовско-метохијски зборник / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 207–213.

БОЖОВИЋ, Маринко

384. **Основне особине говора Ибарског Колашина** / Маринко Божовић. – Библиографија уз текст. – Summary: Main features of Ibarski Kolašin speech. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).
У: Косовско-метохијски зборник / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 201–206.

БОЈАНИН, Станоје

385. **Белешке са историјско-географских истраживања Призрена и околине од 18. до 24. маја 1997. године** / Станоје Бојанин.
У: Историјски часопис. – ISSN 0350-0802. – 44 (1997), стр. 388–390.

БОЈАНИЋ, Душанка

386. **Транслитерација и превод на српски језик девет записа и натписа са тла Косова и Метохије, писаних арапским писмом** / Душанка Бојанић. – Илустр. – Summary: Several records (entries) and descriptions from Kosovo and Metohija written in Arabic.
У: Косовско-метохијски зборник / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2(1998), стр. 43–47 стр., [6] стр. с таблама.

БУКУМИРИЋ, Милета

387. **Говори северне Метохије*** / Милета Букумирић. – Напомене и

библиографске референце уз текст. – Резюме: Говори северной Метохии.

*Публикација је тематски број периодике.

У: *Српски дијалектолошки зборник*. – ISSN 0353-8257. – Књ. 50 (2003), стр. 1–356.

388. **Ономастика јужног Косова** / Милета Букумирић. – Библиографија уз текст. – Zusammenfassung: Die Onomastik des südlichen Kosovo.

У: *Ономатолошки прилози*. – ISSN 0351-9171. – 13 (1997), стр. 339–495.

389. **Терминологија куће и покућства у северној Метохији** / Милета Букумирић. – Илустр. – Резюме: Терминология дома и домашней утвари.

У: *Српски дијалектолошки зборник*. – ISSN 0353-8257. – Књ. 53 (2006), стр. [375]–547.

БУРСАЋ, Милан

390. **Basic requirements for planned arrangement of the Šar Mountain župas of Serbia** / Milan Bursać, Mirčeta Vemić. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – Book 51 (2002), стр. 97–104.

391. **Програмске основе за планско уређење шарпланинских жупа Србије** / Милан Бурсаћ, Мирчета Вемић. – Табеларни прикази. – Библиографија: стр. 104

У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 97–104.

ВАИТ, Ибро

392. **Goranies in the light of Rambouillet talks** / Ibro Vait.

У: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 45–48.

393. **Горанци у светлу разговора у Рамбујеу** / Ибро Ваит.

У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 45–48.

ВЛАШКОВИЋ, Зоран

394. **Терор Албанаца за време Другог светског рата на подручју Ибарског Колашина** / Зоран Влашковић. – Summary: The Albanian

terror in the region of Ibarski Kolašin during World War II. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 257–261.

ВОЈВОДИЋ, Михаило

395. **Дипломатска активност Стојана Новаковића у вези са Старом Србијом и Македонијом 1901–1902. године** / Михаило Војводић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Diplomatic activities of Stojan Novaković regarding Old Serbia and Macedonia during 1901–1902.

У: *Вардарски зборник*. – ISSN 1450-8486. – Бр. 5 (2006), стр. 37–53.

396. **Међународне димензије прославе петстогодишњице Косовске битке** / Михаило Војводић. – Summary: The international dimensions of the 500th anniversary of the Battle of Kosovo. – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).

У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 181–192.

397. **Прилике на Косову и Метохији и политика Србије 1881–1912. године** / Михаило Војводић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé: Situation dans les régions de Kosovo et de Metohija et la politique de la Serbie.

У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 38 (1991), стр. 163–192.

398. **Путовање Михаила Г. Ристића по Старој Србији и Македонији** / Михаило Војводић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: The travels of Mihailo G. Ristić through Old Serbia and Macedonia in 1892.

У: *Вардарски зборник*. – ISSN 1450-8486. – Бр. 2 (2003), стр. 19–30.

ВУКАНОВИЋ, Татомир

399. **Kulla krenash – Ћеле кула** : арбанашка народна песма из Дренице / Татомир Вукановић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Skull tower – Kulla Krenasch.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 175–183.

ВУКОВИЋ, Владета

400. **Косово и наша поезија** : (један сумаран поглед) / Владета Вуковић. – Summary: Kosovo and our poetry.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 307–316.

ГЕОРГИАДУ-Дикеулиа, Ефросини

401. **Faunal correlation between the Pliocene of Central Greece (Lokride, Megara) and Southern Serbia (Metohija, Kosovo)** / E. Georgiades-Dikeoulia, N. Krstić, E. Koskeridou. – Илустр. – Библиографија: стр. 110–112.

У: *Bulletin. Classe des Sciences mathématiques et naturelles, Sciences naturelles*. – ISSN 0352-5740. – Vol. 125, br. 41 (2002), str. 9–120.

ГРКОВИЋ, Милица

402. **Карактеристике личних имена у Ибарском Колашину у петнаестом веку** / Милица Грковић. – Summary: Characteristics of personal names in Ibarski Kolašin in the XV century. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 93–96.

ГРОЗДАНОВ, Цветан

403. **Ћирило и Методије у уметности обновљене Пећке патријаршије** / Цветан Грозданов. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Cyril and Methodius in the art of the restored Peć Patriarchate.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 143–153, [4] стр. таблама.

ДАЛИФИ, Месип

404. **Актуелни проблеми школског система у општини Гора по доласку снага КФОР-а** / Месип Далифи. – Илустр.

У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 63–65.

405. **Actual problems of education system in the municipality of Gora upon arrival of KFOR** / Mesip Dalifi. – Табеларни прикази.

У: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 63–65.

ДИВАЦ, Зорица

406. **Mount Šara migrant workers' life stories about interethnic cooperation** / Zorica Divac. – Резиме: Животне приче о међусобној помоћи печалбара становника шарпланинских жупа.

У: *Гласник Етнографског института САНУ*. – ISSN 0350-0861. – 42 (1993), str. 103–107.

ДРАГАШ, Орхан

407. **О Горанцима** / Орхан Драгаш.

У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 71–73.

408. **The story about Goranics** / Orhan Dragaš.

У: *Goranics, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 71–73.

ДРАШКИЋ, Сретен

409. **Албанци и младо-турски покрет 1902–1911. године** / Сретен Драшкић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The Albanians and the Young Turk Movement in 1902–1911.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 285–305.

410. **Историја албанског алфабета : 1462–1912** / Сретен Драшкић. – Факсимили. – Библиографске референце уз текст. – Summary: The history of the Albanian alphabet 1462–1912.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 91–100.

ЂОРЂЕВИЋ, Димитрије

411. **Прославе петстогодишњице битке на Косову у српском народу** / Димитрије Ђорђевић. – Summary: The Serb' celebration of the 500th anniversary of the Battle of Kosovo. – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).

У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 167–180.

ЂОРЂЕВИЋ, Милош

412. **Пројекција завичаја у прози Григорија Божовића** : (структура и естетски план) / Милош Ђорђевић. – Библиографија уз текст. – Summary: The projection of one's native region in the prose of Grigorije Božović. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 241–251.

ЂУРИЧИЋ, Милутин Р.

413. **Окамењеност правних обичаја Албанаца и потреба њиховог превазилажења** / Милутин Р. Ђуричић. – Напомене и библиографске

референце уз текст. – Summary: The ossified character of Albanian customary laws and the need to surmount them.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 317–330.

ЕМЕРТ, Томас

414. **The Florentine Cronica vulgare dal 1385 al 1409** / Thomas Emmert. – Извод: Фирентинска Cronica vulgare dal 1385 al 1409. – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).
У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 71–83.

ЖУТИЋ, Никола

415. **Католическая церковь и православие в Албании, Македонии, Косове и Метохии в период между Первой и Второй мировой войной** / Никола Жутич. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Резиме: Римокатоличка црква и православље у Албанији, Македонији, Косову и Метохији између два светска рата.
У: *Balkanica*. – ISSN 0350-7653. – 34 (2004), стр. [339]–354.

ЗДРАВКОВИЋ, Хелена

416. **The vernacular discourses of historical victimage of Kosovo Serbs and Albanians** / Helena Zdravković. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Balkanica*. – ISSN 0350-7653. – 36 (2006), стр. [83]–112.

ЗИРОЈЕВИЋ, Олга

417. **„Брате мој, хане“** / Олга Зиројевић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Dear brother, prince. – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).
У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 151–156.
418. **Један стари трг на Косову** / Олга Зиројевић. – Zusammenfassung: Ein alter Marktplatz auf Kosovo.
У: *Balkanica*. – ISSN 0350-7653. – 24 (1993), стр. [225]–228.
419. **Призрен у дефтеру из 1571. године** / Олга Зиројевић. – Факсимили. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé: Prizren dans le defter de l'année 1571.
У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 38 (1991), стр. 243–263.
420. **Прилог историји Качаника** / Олга Зиројевић. – Summary: A contribution to the history of Kačanik.
У: *Гласник Етнографског института САНУ*. – ISSN 0350-0861. – 42 (1993), стр. 156–160.

421. **Цркве и манастири у Призренском санџаку** / Олга Зиројевић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Zusammenfassung: Kirschen und Klöster im Sandschak Prizren. У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 133–141.

ИВАНОВИЋ, Милан

422. **Надгробни споменици и натписи на старим српским гробљима и црквиштима у селима Метохијског подгора и Хвосна** / Милан Ивановић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Tombstones and inscriptions at Old Serbian cemeteries and church sites in the villages of Metohija Podgor and Hvosno. У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 79–122, [23] стр. с таблама.
423. **Натписи и орнаменти на надгробним плочама, иконама и звонима српских цркава на Косову и Метохији : (XIV–XIX/XX век)** / Милан Ивановић. – Илустр. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Inscriptions and ornaments in tombstone slabs, icon and bells of Serbian churches in Kosovo and Metohija in the period from XIV to XIX/XX centuries. У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 13–36, [20] стр. с таблама.
424. **Прилози упознавању делатности сликара (зографа), дуборезаца, градитеља и донатора из Македоније на српским црквеним споменицима Косова и Метохије** / Милан Ивановић. – Текстови написа (са црквених слика) на грчком и црквенословенском. – Библиографија уз текст. – Summary: Articles describing the role of artists (zographs), wood carvers, builders and donors from Macedonia in Serbian sacral monuments. У: *Вардарски зборник*. – ISSN 1450-8486. – Бр. 3 (2004), стр. 169–185.
425. **Сачувани и разорени културно-историјски споменици у шарпланинским жупама Гори и Средској и делу Призренског Подгора** / Милан Ивановић. У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 59–62.
426. **Surviving and destroyed cultural and historical monuments in the župas of Gora and Sredska and part of Prizrenski Podgor in Šar Mountain** / Milan Ivanović. У: *Goranes, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 59–62.

427. **Црквени споменици Ибарског Колашина** / Милан Ивановић. – Библиографија уз текст. – Summary: The ecclesiastical monuments of Ibarski Kolašin. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 135–151, [1] пресавијен лист с мапом.

ИВИЋ, Павле

428. **О косовско-ресавском говору Чобанца близу Сентандреје** / Павле Ивић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: On the Kosovo-Resava dialect of Čobanac near Budapest.

У: *Сентандрејски зборник*. – ISSN 0354-2734. – Бр. 3 (1997), стр. 225–237.

429. **Рефлекси акцентованих вокала Е и О у говорима призренско-јужноморавског дијалекта на земљишту косовске покрајине** / Павле Ивић, Слободан Реметић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Continuants of stressed vowels e and o in the Prizren-Južna Morava dialects of the Kosovo province.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 163–173.

ЈАКШИЋ, Марко

430. **Вековни колашински простор – обједињен вратити Колашинцима** / Марко Јакшић. – Summary: Restore the unified ancestral Kolašin region to the people of Kolašin. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 253–256.

ЈАНКОВИЋ, Марија

431. **Белешке са историјско-географских истраживања Призрена и околине од 18. до 24. маја 1997. године** / Марија Јанковић.

У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 44 (1997), стр. 375–377.

ЈЕВТОВИЋ, Миленко

432. **Приповедачки кругови Григорија Божовића** / Миленко Јевтовић. – Библиографија уз текст. – Summary: The narrative circles of Grigorije Božović. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 215–223.

ЈОВАНОВИЋ, Војислав С.

433. **Рибник код Призрена** : прилог проучавању средњовековних владарских дворова / Војислав С. Јовановић. – Карта. – Напомене уз текст. – Summary: Ribnik near Prizren : a contribution to the study of courts of medieval rulers.
У: *Зборник радова Византолошког института*. – ISSN 0584-9888. – 34 (1995), стр. 79–90.

ЈОВАНОВИЋ, Гордана

434. **Дистрибуција хришћанских имена на поседима Дечанског властелинства** / Гордана Јовановић. – Табеле. – Напомене уз текст. – Summary: The distribution of Christian names on the Dečani estates.
У: *Ономатолошки прилози*. – ISSN 0351-9171. – 12 (1996), стр. 9–15.

ЈОВИЧИЋ, Миодраг

435. **Уставни положај Косова** / Миодраг Јовичић. – Summary: Constitutional position of Kosovo.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 381–389.

ЈОКАНОВИЋ, Божа

436. **Говор Боже Јокановића, протојереја звечанског округа** / [приредила и објашњењима пропратила] Љиљана Чолић. – Напомене уз текст. – Summary: The speech of Boža Jokanović, Archpriest of the Zvečan district.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 75–90.

КАДИЈЕВИЋ, Александар

437. **Оархитектури храма Св. Саве у Косовској Митровици** / Александар Кадиевић. – Илустр. – Библиографија уз текст. – Summary: On the architecture of the Cathedral of St. Sava in Kosovska Mitrovica.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 33–39, [4] стр. с таблама.

КАРАМАТА, Стеван

438. **Начин живљења појединих етничко-верских група на Косову и Метохији** : резултати анкете извршене 1998. године = The way of live on individual ethnic-religious groups in Kosovo i Metohija : analysis of the survey conducted in 1998 / Стеван Карамата. – Графикони. – Текст упоредо на српском и енгл. језику.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 41–58.

КОВАЉОВ, Георгије

439. **Саопштења о археолошким ископавањима у Неродимљу** / Георгије Коваљов, Ђорђе Јанковић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: A report on archaeological work at Nerodimlje.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 41–45, [1] лист с таблама.

КОМПИРОВИЋ, Радоња

440. **Значај обнављања општине Зубин Поток** / Радоња Компировић. – Summary: The importance of renewing the municipality of Zubin Potok. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 263–269.

КОРАЋ, Војислав

441. **Свети арханђели, Душанов царски маузолеј** / Војислав Кораћ. – Résumé: Le Monastère des Saints-Archangels-mausolée de l'empereur Stefan Dušan.

У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – Том 384, књ. 10 (1998), стр. [191]–201.

КРСТИЋ, Бранислав Ђ.

442. **Источно питање у новим условима, посебно помирење историјских права Срба и Црногораца и етничких права Албанаца на Косову и Метохији** / Бранислав Крстић. – Геогр. карте, табеле. – Библиографија уз текст.

У: *Глас. Одељење друштвених наука*. – ISSN 0081-394X. – Том 383, књ. 28 (1997), стр. 49–66.

КУРЕЈШ, Зејнелабин

443. **О положају турске националне заједнице на Косову и Метохији од Рамбујеа, Париза и доласка КФОР-а и УНМИК-а у јужну српску покрајину** / Зејнелабин Курејш.

У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 75–77.

444. **Position of the Turkish national community in Kosovo-Metohija since Rambouillet and Paris talks, and KFOR and UNMIK arrival in that South Serbia's region** / Zeynelabidin Kureysh.

U: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 75–77.

ЛОМА, Александар

445. **Од Теранде до Призрена, од Скадра до Шаре** : топономастика јужне Метохије као огледало њене далеке прошлости / Александар Лома. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: From Theranda to Prizren, from Skadron to Šarplanina.

У: *Глас. Одељење језика и књижевности*. – ISSN 0351-7365. – Том 398, књ. 20 (2004), стр. [49]–61.

ЛИЛИЋ, Борислава

446. **Economy, population and settlements on Šar mountain as described in studies of Russian consul in Prizren I. S. Yastrebov** / Borislava Lilić. – Напомене и библиографске референце уз текст.

U: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 93–96.

447. **Из историје Вучитрнске основне школе, једне од најстаријих просветних установа на Косову** : прве године рада / Борислава Лилић. – Summary: From the history of the Vučitrn elementary school – one of the oldest educational institutions of Kosovo.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 67–73.

448. **Посебна издања САНУ о Косову и Метохији у послератном периоду** : 1945–1995 / Борислава Лилић.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2(1998), стр. 165–171.

449. **Привреда, становништво и насеља на Шар планини у проучавањима руског конзула у Призрену И. С. Јастребова** / Борислава Лилић. – Библиографске референце уз текст.

У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 93–96.

450. **Становништво Ибарског Колашина у историјској грађи XIX и почетком XX века** / Борислава Лилић. – Библиографија уз текст. – Summary: The population of Ibarski Kolašin in the historical material of the XIX and the beginning of the XX century. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 193–199.

ЛУКИЋ, Радомир Д.

451. **Положај покрајина у Југославији** / Радомир Д. Лукић. – Résumé: Position constitutionnelle des provinces autonomes en Yougoslavie.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 367–379.

ЛУКОВИЋ, Милош

452. **Цинцари у Урошевцу и другим „косовским железничким варошима“** : прилог историји Цинцара у Србији / Милош Луковић. – Табеларни прикази. – Summary: Tzintzars in Uroševac and other Kosovo' rail centres.

У: *Гласник Етнографског института САНУ*. – ISSN 0350-0861. – Књ. 52 (2004), стр. 165–185.

МАКСИМОВИЋ, Зоран

453. **Age of the fossil weathering crusts in Kosovo and Metohija, south Serbia** / Zoran Maksimović and Rajka Radoičić. – Илустр., граф. прикази. – Библиографија: стр. 61.

У: *Bulletin. Classe des sciences mathématiques et naturelles, Sciences naturelles*. – ISSN 0352-5740. – Vol. 112, no. 36 (1996), стр. 51–61.

МАКСИМОВИЋ, Љубомир

454. **Византија и Турци од Маричке битке до Косовске битке : (1371–1389)** / Љубомир Максимовић. – Напомене уз текст. – Summary: Byzantium and the Turks from the Battle on the Marica to the Kosovo Battle. – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).

У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 33–48.

МАРИНКОВИЋ, Мирјана

455. **Научни скуп Стара Рашка (Санџак), организатор Историјски институт САНУ, Београд, 29. и 30. јун 1992 године** : [научни живот] / Мирјана Маринковић, Ема Миљковић.

У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 39 (1992), стр. 355–358

МАЦУРА, Милош

456. **Зубин поток у Области Бранковића 1455. године** / Милош Мацура. – Илустр. – Библиографија уз текст. – Summary: Zubin Potok in the Branković Region. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 65–78, [1] савијен лист са мапом насеља.

457. **Предмодерни облици у савременим миграцијама** : оглед о једној недовољно запаженој појави / Милош Мацура. – Табеле. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Pre-modern forms of contemporary migrations.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 331–354.

МЕМОВИЋ, Емин

458. **The Quartzlatites of Srbovac, in the Vicinity of Kosovska Mitrovica** / Emin Memović. – Илустр. – Библиографија: стр. 390–391.

У: *Bulletin. Classe des Sciences mathématiques et naturelles, Sciences naturelles*. – ISSN 0352-5740. – Vol. 128, no. 42 (2004), str. [379]–391.

МЕНКОВИЋ, Љубомир

459. **Опоље – морфологија и морфогенеза** / Љубомир Менковић. – Карте. – Библиографија: стр. 37–38. – Summary: Opolje – morphology and morphogenesis.

У: *Зборник радова географског института „Јован Цвијић“ САНУ*. – ISSN 0350-7599. – 47/48 (1998), стр. 27–40.

МИКИЋ, Живко

460. **Anthropological traces of Slav presence in Kosovo and Metochia** / Živko Mikić. – Библиографске референце уз текст.

У: *Balkanica*. – ISSN 0350-7653. – 36 (2006), стр. [39]–49.

МИЉКОВИЋ-Пепек, Петар

461. **О познатим и анонимним сликарима који су стварали у првим деценијама XIV века на територији Косова и Метохије** / Петар Миљковић-Пепек. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Known and anonymous early 14th century painters in Kosovo and Metohija.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 47–61.

МЛАДЕНОВИЋ, Александар

462. **О једном дечанском запису из 1690. године** / Александар Младеновић. – Факсимил дечанског записа. – Белешке уз текст. – Summary: About a Dečani entry from 1690.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 49–56.
463. **Текст и језик трију писама рашко-призренског митрополита Захарија (трећа деценија XIX века)** / Александар Младеновић. – Факсимили. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Резюме: Текст и језик трех писем рашко-призренског митрополита Захария.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 185–210.

МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

464. **Горански говор** / Радивоје Младеновић. – Илустр. – Библиографске референце уз текст.
У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 49–54.
465. **The speech of Goranies** / Radivoje Mladenović. – Илустр. – Библиографске референце уз текст.
У: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 49–54.

МРКОБРАД, Душан

466. **Ибарски Колашин у привреди средњовековне Србије** / Душан Мркобрад. – Карта рудоносних области. – Библиографија уз текст. – Résumé: Kolašin d'Ibar et son rôle dans l'économie de la Serbie médiévale. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 125–133.

МУШОВИЋ, Ејуп

467. **Косовскомитровачки Јевреји** / Ејуп Мушовић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The Kosovska Mitrovica Jews.
У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 39 (1992), стр. 223–232.

НЕДЕЉКОВИЋ, Звонимир

468. **Резала – српско средњовековно гробље** / Звонимир Недељковић. – Илустр. – Библиографија уз текст. – Summary: Rezala – a Serbian

medieval graveyard. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 117–124.

НЕНАДОВИЋ, Слободан

469. **Два питања у вези са призренским споменицима:** цркве Богородице Љевишке и Светих арханђела и џамије Синан-паше / Слободан Ненадовић. – Илустр. – Библиографија уз текст. – Résumé: Deux questions concernant les monuments de Prizren.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 1–20.

ОСТОЈИЋ-Фејић, Убавка

470. **Обележавање Косовског дана у Великој Британији током Првог светског рата** / Убавка Остојић-Фејић. – Напомене уз текст. – Summary: Celebrating Kosovo Day in Great Britain during the First World War. – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).

У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 193–204.

ПАЛАВЕСТРА, Александар

471. **Prehistoric amber and glass beads from Kosovo** / Aleksandar Palavestra. – Извод: Праисторијске ћилибарске и стаклене перле са Косова.

У: *Balkanica*. – ISSN 0350-7653. – 28 (1997), стр. [15]–43.

ПЕЈИН, Јован

472. **О обнови рада и оснивању српских школа у Старој Србији и Македонији 1897. године** / Јован Пејин. – Summary: On restoration of work and foundation of Serbian schools in Old Serbia and Macedonia in 1897.

У: *Вардарски зборник*. – ISSN 1450-8486. – Бр. 1 (1999), стр. 323–327.

473. **Просветна карта Рашко-призренске епархије из 1901. године** / Јован Пејин. – Библиографија уз текст. – Summary: The educational map of the Raška–Prizren eparchy of 1901.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 115–117, [1] пресавијен лист с просветном мапом.

ПЕРАЗИЋ, Гавро

474. **Недостаци политике послератне југословенске владе у заштити прогнаних Срба и Црногораца са Косова и Метохије** / Гавро Перaziћ. – Факсимили. – Напомене и библиографске референце уз

текст. – Summary: The shortcomings of the Yugoslav Government policy in the protection of the rights of Serbs and Montenegrins banished from Kosovo and Metohija.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 391–405.

ПЕТРОВИЋ, Дамњан

475. **Житије краљице Јелене од Данила II у Сопоћанском зборнику 1526. године** / Дамњан Петровић. – Факсимили. – Библиографија уз текст. – Résumé: La vie de la reine Hélène par Danilo II dans le Recueil de Sopoćani de 1526. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 97–105.

476. **Једна загонетна личност у Даниловом зборнику** / Дамњан Петровић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: A mysterious person in Danilo's Collection of papers.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 37–42.

ПЕТРОВИЋ, Даница

477. **Српско црквено појање – Св. литургија** : записи по певању хришћана и Муслимана у околини Скопља и на Косову (1910) / Даница Петровић. – Ноте. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Serbian church singing – the divine liturgy according to the singing of Christians and Muslims in surrounding of Skoplje and in Kosovo and Metohija (1910).

У: *Вардарски зборник*. – ISSN 1450-8486. – Бр. 1 (1999), стр. 231–248

ПЕТРОВИЋ, Радомир Д.

478. **Драган Ђукић, Милан Ивановић, Стари надгробни споменици и црква на српском гробљу у Горњој Брњици код Приштине** : [прикази књига] / Радомир Петровић.

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 273–276.

479. **Помен ктитора из Ибарског Колашина и записи из XVII века у цркви Св. Јована у селу Црколезу** / Радомир Д. Петровић. – Фотогр., факсимили. – Библиографија уз текст. – Резюме: Упомянутие о ктиторе из города Ибарский Колашин и записи на фресках из 17. века из церкви Св. Иоанна крестителя в селе Црколез. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).

У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 153–161, [12] стр. табл.

ПЕТРОВИЋ, Ружа

480. **Етнички састав становништва САП Косова и његове промене у поратном раздобљу** / Ружа Петровић. – Табеле. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Ethnic composition of the population of the Socialist autonomous province of Kosovo and its changes in the post-war period.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 355–366.
481. **Однос према рађању женског становништва Косова и Метохије** / Ружа Петровић. – Табеле. – Библиографске референце уз текст. – Summary: Attitude towards birth-rates of female population of Kosovo and Metohija.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 153–164.

ПЕТРОВИЋ, Снежана

482. **Путеви лексичког позајмљивања на Балкану** : позајмљенице из албанског у српском књижевном говору / Снежана Петровић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 169–171. – Summary: Tracing lexical borrowings in the Balkans.
У: *Balcanica*. – ISSN 0350-7653. – 34 (2004), стр. 157–172.

ПЕШИКАН, Митар

483. **Именослов косовских варошких и рударских средишта у другој половини XVI века** / Митар Пешикан. – Табеле. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Onomasticon of urban and mining centres in Kosovo in the second half of the 16th century.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 123–132.

ПЕШИЋ-Максимовић, Надежда

484. **Брвнара у селу Лоћане код Дечана** / Надежда Пешић-Максимовић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Log cabin in the village of Loćane near Dečani.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 155–161, [6] стр. с таблама.

ПОПОВИЋ, Даница

485. **Манастир Св. Тројице Руснице – успони и разарања** / Даница Поповић. – Фотогр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The Monastery of the Holy Trinity of Rusinice.
У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – Књ. 45/46 (1998/1989), стр. 31–48.

486. **Средњовековне пећине-испоснице у призренском крају :** претходна истраживања / Даница Поповић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Medieval caves-hermitages in the region of Prizren.

У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – Књ. 44 (1997), стр. 129–154.

РАДИЋ, Радивој

487. **Kosovo, Legacy of a Medieval Battle, ed. W. S. Vucinich – Th. A. Emmert, Minneapolis, Minnesota 1991 :** [приказ] / Радивој Радић.

У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 39 (1992), стр. 330.

РАДОВАНОВИЋ, Јанко

488. **Богородица Млекопитатељница из Пећке патријаршије – ново тумачење** / Јанко Радовановић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The Holly Virgin Milkproffere at the Patriarchate of Peć.

У: *Balkanica*. – ISSN 0350-7653. – 32/33 (2003), стр. [253]–262.

РАДОВАНОВИЋ, Милован

489. **Šar (Shar) Mountain and its župas in South Serbia's Kosovo-Metohija region :** geographical position and multiethnic characteristics / Milovan Radovanović. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Zbornik radova / SANU, Geografski institut Jovan Cvijić = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 7–22.

490. **Шар планина и њене жупе у косовско-метохијској области јужне Србије :** географски положај и мултиетничке карактеристике / Милован Радовановић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 7–22.

РАДОВАНОВИЋ, Миљана

491. **Прекоморске миграције становништва Средачке жупе** / Миљана Радовановић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Oversea migrations of the inhabitants of Sredačka Župa.

У: *Гласник Етнографског института САНУ*. – ISSN 0350-0861. – 46 (1997), стр. 79–87.

РАЗДОБУДКО-Човић, Лариса

492. **Трагови боравка Григорија Божовића на Духовној академији у Москви** : (руски мотиви у књижевном делу Григорија Божовића) / Лариса Раздобудко-Човић. – Библиографија уз текст. – Резюме: Следы пребывания Григория Божовича в Московской Духовной Академии. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 233–240.

РАКИЋ, Зоран

493. **Библиографија Косова и Метохије : 1945–1960** : (историја, археологија и историја уметности средњег века) / Зоран Ракић.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 415–427.

РАКИЋ-Милојковић, Софија

494. **Синтаксички упитник за говоре косовско-ресавске и призренско-тимочке дијалекатске зоне** / Софија Ракић-Милојковић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 569–570.
У: *Српски дијалектолошки зборник*. – ISSN 0353-8257. – Књ. 41 (1995), стр. 521–570.

РЕМЕТИЋ, Слободан

495. **Српски призренски говор. 1, Гласови и облици** / Слободан Реметић. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 611–614. – Регистар. – Резюме: Сербский призренский говор : (звуки и формы).
У: *Српски дијалектолошки зборник*. – ISSN 0353-8257. – Књ. 42 (1996), стр. [319]–614.

РИСТИЋ, Јордан

496. **Григорије Божовић – (путописи)** / Јордан Ристић. – Библиографија уз текст. – Summary: The travel books of Grigorije Božović. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 225–232.

РОКАИ, Петар

497. **Краљ Жигмунд и Угарска према Србији после Косовске битке** / Петар Рокаи. – Zusammenfassung: Die Beziehung König Sigmunds und Ungarns zu Serbien nach der Kosowo-Schlacht. – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).
У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 145–150.

РУДИЋ, Срђан

498. **Белешке са историјско-географских истраживања Призрена и околине од 18. до 24. маја 1997. године** / Срђан Рудић.
У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 44 (1997), стр. 390–391.

СЕКУЛИЋ, Милован

499. **Прилог историји аграрних односа на Косову и Метохији : (1912–1915)** / Милован Секулић. – Библиографске референце уз текст. – Résumé: Contribution à l'histoire des rapports agraires à Kosovo et à Metohija (1912–1915).
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 133–152.
500. **Страдање и исељавање Срба Ибарског Колашина у првој деценији XX века** / Милован Секулић. – Библиографија уз текст. – Summary: The persecution and exodus of the Serbs from Ibarski Kolašin. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 177–191.

СПАСИЋ, Душан

501. **Белешке са историјско-географских истраживања Призрена и околине од 18. до 24. маја 1997. године** / Душан Спасић. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 44 (1997), стр. 382–387.
502. **Споменичко наслеђе Србије – непокретна културна добра од изузетног и великог значаја : [приказ]** / Душан Спасић.
У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – Књ. 45/46 (1998/1989), стр. 403–404.

СПАСИЋ, Крунослав Ј.

503. **Виктор Берар о приликама у делу Македоније и на Косову крајем прошлог и почетком овог века** / Крунослав Ј. Спасић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Victor Berard on the situation in parts of Macedonia and in Kosovo in the late 19th and the early 20th century.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 239–268.

СПРЕМИЋ, Момчило

504. **Вук Бранковић и Косовска битка** / Момчило Спремић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Vuk Branković and the Battle of Kosovo. – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).
У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 85–107.

СТАНИШИЋ, Вања

505. **Поводом фонеме /ü / у српским говорима на Косову и Метохији /** Вања Станишић. – Библиографија: стр. 28–31 и уз текст. – Summary: On the phoneme (ü) in Serbian speech in Kosovo and Metohija. У: *Косовско-метохијски зборник / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата*. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 21–32.

СТАНКОВИЋ, Векослав

506. **The origin of Petar K. Kostić, writer and senator from Prizren /** Vekoslav Stanković. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. У: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia / [editor Milan Bursać]*. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 87–92.
507. **Порекло Петра К. Костића књижевника и сенатора из Призрена /** Векослав Костић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије / [уредник Милан Бурсаћ]*. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 87–92.

СТИЈОВИЋ, Данило

508. **Ономастика дела северне Метохије /** Данило Стијовић. – Zusammenfassung: Der Namenschatz eines Teiles der nördlichen Metohija. У: *Ономатолошки прилози*. – ISSN 0351-9171. – 14 (1998), стр. 157–257.
509. **Ономастика Суве Реке и околних села /** Данило Стијовић. – Zusammenfassung: Die Onomastik von Suva Reka und der umliegenden Dörfer. У: *Ономатолошки прилози*. – ISSN 0351-9171. – 13 (1997), стр. 497–573

СТОЈАНОВИЋ, Миодраг

510. **Ptolemy's Orini and our countrymen Goranies /** Miodrag Stojanović. У: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia / [editor Milan Bursać]*. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 79–81.
511. **Птоломејеви Ориније (Орини) и наши Горанци /** Миодраг Стојановић У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије / [уредник Милан Бурсаћ]*. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 79–81.

СТОЈАНЧЕВИЋ, Владимир

512. **A glance at the islamisation of Gora and other župas of the Šar mountain complex** / Vladimir Stojančević. – Табеларни прикази.
У: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 29–32.
513. **Историјска прошлост Ибарског Колашина од Првог српског устанка до Српско-турског рата 1876.** / Владимир Стојанчевић. – Summary: The history of Ibarski Kolašin from the First Serbian Uprising to the Serbo-Turkish War in 1876. – (Саопштења са научног скупа „Ибарски Колашин кроз векове“).
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредници Мирослав Пантић, Стеван Карамата. – ISSN 3054-284X. – Књ. 3 (2005), стр. 79–92.
514. **Косовска прошлост у време Првог српског устанка** / Владимир Стојанчевић. – Résumé: L’histoire de Kosovo a l’époque de la Première insurrection.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2 (1998), стр. 57–66.
515. **О становништву у Призренском вилајету пред српско-турске ратове 1876–1878. године** / Владимир Стојанчевић. – Факсимили. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: The population of the Prizren vilayet before the Serbo-Turkish wars of 1876–1878.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 213–227.
516. **Поглед на исламизацију Горе и осталих шарпланинских жупа** / Владимир Стојанчевић. – Табеларни прикази.
У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 29–32.

ТАНАСКОВИЋ, Дарко

517. **Gora in the picture – Gora in the heart** / Darko Tanasković.
У: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 83–86.
518. **Гора на слици – Гора у срцу** / Дарко Танасковић.
У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 83–86.

ТЕРЗИЋ, Славенко

519. **Белешке са историјско-географских истраживања Призрена и околине од 18. до 24. маја 1997. године** / Славенко Терзић.
У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 44 (1997), стр. 363–374.
520. **Научни скуп Иван Степанович Јастребов, Призрен, 31. октобар – 1. новембар 1996** : [научни живот] / Славенко Терзић.
У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 42/43 (1995/1996), стр. 492–494.

ТОМАШЕВИЋ-Цветковић, Гордана

521. **Подни мозаици откривени у Улпијани 1982. године и група мозаика из IV века** : (упоредно испитивање, датовање, тумачење) / Гордана Цветковић-Томашевић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé: Mosaïques de pavement découvertes à Ulpiana en 1982. et certaine mosaïques du IVe siècle.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 21–39.

ТОМОВИЋ, Гордана

522. **Белешке са историјско-географских истраживања Призрена и околине од 18. до 24. маја 1997. године** / Гордана Томовић.
У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 44 (1997), стр. 377–382.
523. **Глагољски натпис са Чечана** / Гордана Томовић. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé: Inscription glagolitique de Čečan.
У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 37 (1990), стр. 5–19.
524. **Затрнавска жупа** / Гордана Томовић.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 2(1998), стр. 1–11.
525. **Томашев натпис о оснивању цркве Благовештења господњег 1427. године код Ораховца у Метохији** / Гордана Томовић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Tomaš's inscription of 1427.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 63–78, [1] пресавијен лист с картом, [2] стр. с таблама.

ТОШИЋ, Ђуро

526. **Босна и Турци од Косовске до Ангорске битке** / Ђуро Тошић. – Напомене уз текст. – Summary: Bosnia and the Turks from Kosovo to the Battle of Angora.
У: *Зборник за историју Босне и Херцеговине*. – ISSN 0354-9461. – Бр. 1 (1995), стр. 85–97.

ТРИФУНОСКИ, Јован Ф.

527. **Ранији ученици Призренске богословије из тетовског краја** / Јован Ф. Трифуноски.
У: *Balkanica*. – ISSN 0350-7653. – 26 (1995), стр. [277]–280.

ТРИЧКОВИЋ, Радмила

528. **Српски патријарх Калиник I** : друга обнова Пећке патријаршије / Радмила Тричковић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Serbian patriarch Kalinik I.
У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – 39 (1992), стр. 87–118.

ЋИРКОВИЋ, Сима

529. **Косовска битка у међународном контексту** / Сима М. Ћирковић. – Summary: The international context of the Battle of Kosovo. – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).
У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 49–69.
530. **Србија уочи битке на Косову** / Сима Ћирковић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: Serbia on the eve of Battle of Kosovo.
У: *Косовско-метохијски зборник* / уредник Антоније Исаковић. – ISSN 3054-284X. – Књ. 1 (1990), стр. 3–20.

УРОШЕВИЋ, Атанасије

531. **Етничке промене на Косову у време турске владавине** / Атанасије Урошевић. – Summary: Ethnical changes in Kosovo during the Turkish Rule.
У: *Сентандрејски зборник*. – ISSN 0354-2734. – Бр. 3 (1997), стр. 239–244.

ФЕЈИЋ, Ненад

532. **Историја о Јакуб Челебији** = Historia de Jacob Halabin / Ненад Фејић. – Текст на срп. и каталон. језику. – Summary: The story of Jakub Chelebi. – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).
У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 131–144.

ФЕРЈАНЧИЋ, Божидар

533. **Византијски василевс и Турци од Косова до Ангоре (1389–1402)** / Божидар Ферјанчић. – Напомене уз текст. – Summary: Byzantine Bassileus and the Turks from Kosovo to Angora (1389–1402). – (Саопштења са научног скупа „Косовска битка – историја и традиција“).
У: *Глас. Одељење историјских наука*. – ISSN 0351-4765. – 9 (1996), стр. 109–129.

ХАСАНИ, Харун

534. **Migrations of the population of the Šar Mountain župa Gora /** Harun Hasani. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. U: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) Mountain Župas (Parish) of Serbia* / [editor Milan Bursać]. – (Зборник радова / САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“ = Collection of papers / SASA, Geographical institute “Jovan Cvijić”). – ISSN 0350-7599. – 51 (2002), стр. 33–44.
535. **Миграције становништва шарпланинске жупе Гора /** Харун Хасани. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. У: *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије* / [уредник Милан Бурсаћ]. – (Зборник радова / Географски институт „Јован Цвијић“). – ISSN 0350-7599. – Књ. 50 (2000), стр. 33–44.

ЧОЛИЋ, Љиљана

536. **Партија Џемијет као парламентарна странка у Краљевини СХС /** Љиљана Чолић. – Библиографске референце уз текст. – Summary: The Cemiyet party as a parliamentary party in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovans. У: *Историјски часопис*. – ISSN 0350-0802. – Књ. 47 (2002), стр. 153–174.

ИМЕНСКИ РЕГИСТРИ

Регистар личних имена

А

- Аврамов, Драгана 1
Аврамов, Смиља 2
Аврамовић, Зоран 3
Адамовић, Јелка 4
Александров, Растко 5
Антонијевић, Драгана 369
Антонијевић, Драгослав 6–8, 370–371
Артемије, епископ рашко-призренски 9
Атанацковић, Братислав 322–324
Ахметовић, Бехадин 372–373

Б

- Бабић, Гордана 11–12
Бабић, Сања 148
Базић, Јован 13
Бајић, Славица 14
Баришић, Ранко 374
Барјактаровић, Мирко 15
Батаковић, Душан Т. 16–18, 375–376
Бачкалов, Александар 19, 377,
Белиј, Срђан 20–21
Берар, Виктор 503
Бернс, Џон К. 22
Бисет, Џејмс 23–24

Бјелајац, Миле 25–26
 Благојевић, Марина 27–30
 Благојевић, Милош 31–32
 Бован, Владимир 33–37, 378–382
 Богдановић, Димитрије 271
 Божовић, Благоје 383
 Божовић, Григорије 382, 412, 432, 492, 496
 Божовић, Маринко 384
 Бојанин, Станоје 385
 Бојанић, Душанка 386
 Бојовић, Бошко 38
 Бојовић, Бранко 39
 Борозан, Ђорђе 40–41
 Бошковић, Бранко 42
 Бранковић, Вук, српски властелин 504
 Бркић, Радмила 96
 Бугарчић, Ж. 215
 Бујвид-Курек, Ева 43
 Буквић, Рајко 44
 Букумирић, Милета 387–389
 Бурсаћ, Милан 45, 272, 390–391

В

Ваит, Ибро 392–393
 Валденберг, Марек 46–47
 Валтер, Кристофер 48
 Васиљевић, З. 215
 Васић, Ненад 49
 Вељковић, Александар 50–51
 Вемић, Мирчета 52–53
 Видовић, Жарко 54
 Вилотић, Миладин 55
 Влашковић, Зоран 394
 Војводић, Драган 56–57, 140
 Војводић, Михаило 58–61, 395–398
 Војковић, Гордана 62–68
 Вратуша, Вера 69–70
Вратуша-Жуњић, Вера в. Вратуша, Вера
 Вукановић, Татомир 71, 399,
Вукелић, Славица Мрфат в. Мрфат-Вукелић, Славица
 Вуковић, Владета 400
 Вучинић, Даринка 72

Г

Гази Мурат хан в. Мурат I Праведни (Худаведигјар)

Гарабедјан, Агоп 73–74

Гарашанин, Милутин 75

Георгиаду-Дикеулиа, Ефросини 401

Глигоријевић, Бранислав 76–78

Глишић, Венцеслав 79–80

Грицкат-Радуловић, Ирена 81, 271,

Грковић, Милица 82, 402

Грозданов, Цветан 403

Гроздановић-Пајић, Мирослава 83

Грубишић, Драгољуб 350

Губеринић, Радомир П. 84

Гускова, Јелена 85–86

Д

Данило II, архиепископ 48, 107, 267, 325, 362, 475

Данило Пећки в. Данило II, архиепископ

Данило Старији в. Данило II, архиепископ

Давидов, Динко 87

Давидов-Темерински, Александра 88–90

Далифи, Месип 404–405

Делић, Божидар 91

Дерић, Бранислав 93–96

Дивац, Зорица 98, 406

Димић, Љубодраг 99–100

Динић, Јован 101, 285

Дого, Марко 102

Дражић, Слободан 169

Драгаш, Орхан 407–408

Драгојловић, Драгољуб 103

Драшкић, Сретен 409–410

Душан Силни в. Стефан Душан, српски цар

Ђ

Ђоковић, Весна 4

Ђоковић, Дејан 350

Ђорђевић, Дејан 51

Ђорђевић, Димитрије 411

Ђорђевић, Јасмина 104
 Ђорђевић, Милош 412
 Ђорђевић Призренац, Манојло 378
 Ђукић, Славица 46, 74, 86, 219
 Ђурђевић, Томаш, син деспота Ђурђа 525
 Ђуретић, Веселин 105
 Ђурић, Балша 106
 Ђурић, Живојин 183–184
Ђурић, Мирјана Татић в. Татић-Ђурић, Мирјана
 Ђурић, Срђан 107
 Ђуричић, Милија 108
 Ђуричић, Милутин Р. 413
 Ђуровић, Предраг 158–159

Е

Екмечић, Милорад 109–112
 Емерт, Томас 414

Ж

Животић, Драгана 272
Жуњић, Вера Вратуша в. Вратуша, Вера
 Жутић, Никола 113–115, 415
 Жигмунд (Сигисмунд) Луксембуршки 497

З

Заимкова, Василка Тапкова в. Тапкова-Заимкова, Василка
 Захарије, митрополит рашко-призренски 463
 Здравковић, Хелена 117, 416
 Здравковић, Мирјана 148
 Зиројевић, Олга 118–119, 417–421
 Зуровац, Мирко 120

И

Ивановић, Милан 121–122, 422–427, 478
 Ивић, Павле 428–429

Игњатијев, Николај Павлович 187
Израели, Рафаел 123–124
Илић, Предраг 125–126

Ј

Јакшић, Марко 430
Јанковић, Ђорђе 129–130
Јанковић, Марија 431
Јанковић, Милорад 131
Јастребов Иван Степанович 9, 35, 72, 108, 121, 163, 260, 270, 297–298, 310, 330, 335–336, 446, 449, 520
Јевтић, Мирољуб 132–134
Јевтовић, Миленко 432
Јелена Анжујска, српска краљица 475
Јеленковић, Раде 272
Јовановић, Војислав С. 433
Јовановић, Верка 233–234
Јовановић, Гордана 434
Јовановић, Јован М., надимак Пижон 254
Јовановић, Милош 284
Јовановић, Радмило 51
Јовановић, Слободан 131
Јовичић, Живадин 135
Јовичић, Миодраг 136–137, 435
Јокановић, Божа 436

К

Кадиевић, Александар 437
Калиник I, патријарх пећки 528
Калић, Јованка 138
Карамата, Стеван 217, 272, 438
Касер, Карл 139
Кесић-Ристић, Сања 140–142
Кецојевић, Драгиша И. 143
Кирбус, Борут 144, 154–159
Кнез Лазар в. Хребелановић, Лазар
Коваљов, Георгије 439
Ковачевић, Нада 350
Ковачевић-Којић, Десанка 145
Ковић, Милош 146

Којић, Десанка Ковачевић в. Ковачевић-Којић, Десанка
Којић, Момчило 128
Компировић, Радоња 440
Константин в. Ђурило
Константиновић, Зоран 147
Кораћ, Војислав 441
Коскеридоу, Ефтерпи 401
Костић, Андра 382
Костић, Петар К. 35, 506–507
Кошћал, Милан 150
Краљачић, Томислав 151
Кривошеј, Зоран 322–324
Крстић, Бранислав Ђ. 152, 442
Крстић, Крста 153
Крстић, Надежда 401
Курејш, Зејнелабиндин 443–444

Л

Лазар, српски кнез в. Хребелјановић Лазар, српски кнез
Лазаревић, Драги 128, 214
Лазаревић, Раденко 154–159
Лакић, Зоран 160–161
Лилић, Борислава 162–163, 446–450
Лома, Александар 164, 445
Лукић, Радомир Д. 451
Луковић, Милош 165–166, 452

Љ

Љуци, Кемајл 167

М

Магловски, Јанко 168
Максимовић, Зоран 453
Максимовић, Љубомир 454
Максимовић, Надежда Пешић в. Пешић Максимовић, Надежда
Максимовић, Србољуб 169, 350
Малком, Ноел 25–26, 109–112, 129–130, 200–201, 326, 332–334

Маначински, Александар 170
 Маринковић, Мирјана 455
 Марић, Р. 171
 Марјановић, Мирољуб 172
 Марковић, Биљана 271
 Марковић, Јелена 173
 Марковић, Миодраг 173–178
 Марковић, Михаило 179–181
 Марковић, Срђан 182
 Матић, Милан 183–184
 Махер, Џон Питер 185–186
 Мацура, Милош 257, 456–457
Медић, Милка Чанак в. Чанак-Медић, Милка
 Мекензи, Дејвид 187
 Мелентије, митрополит рашко-призренски 9
 Мемовић, Емин 458
 Менковић, Љубомир 188, 459
 Менковић, Мирјана 189
 Менковић, Небојша 295, 350
 Методије 403
 Микић, Ђорђе 190–193
 Микић, Живко 460
 Милановић, Весна 194–196
 Миленковић, Љубомир 197
 Милетић, Зоран 148, 341, 344
 Милетић, Радмила 95, 156
 Милеуснић, Слободан 198
 Милинковић, М. 215
 Милојевић, Вељко 157
 Милојевић, Милош С. 52–53
 Милојевић, Момир 199
Милојковић, Софија Ракић в. Ракић-Милојковић, Софија
 Милошевић, Д. 215
 Миљковић, Ема 200–203
Миљковић-Бојанић, Ема в. Бојанић, Ема Миљковић
 Миљковић-Пепек, Петар 461
 Мирић, Станко 204
 Митић, Александар 205–207
 Михаиловић, Коста 208–209
 Младеновић, Александар 210, 462–463
 Младеновић, Радивоје 211–212, 464–465
 Младеновић, Радисав 214
 Мркобрад, Душан 216, 466

Мрфат-Вукелић, Славица 128, 214
Мурат I Праведни (Худаведигјар) 118, 417
Мушовић, Ејуп 467

Н

Недељковић, Звонимир 468
Ненадовић, Слободан 469
Никић, Љубомир 218
Никифоров, Константин Владимирович 219–220
Николић, Десанка 221
Николић, Михајло 213, 300
Николић, Срећко 222–224
Нитић, Александра 225–226
Ницовић, Марко 227–228
Новаковић, Драган 229
Новаковић, Стојан 395

Њ

Његован, Драго 230

О

Обреновић, Милош, српски кнез 369
Остојић, Спасоје 128
Остојић-Фејић, Убавка 470
Оцић, Часлав 231–232
Оцокољић, Мирослав 233–234

П

Павић, Александар 24, 186, 237, 259, 315, 355, 364, 368
Павловић, Војислав 235
Пајић, Мирослава Гроздановић в. Гроздановић-Пајић, Мирослава
Пајић, Сања 236
Палавестра, Александар 471
Палариет, Мајкл 237–238
Паровић-Пешикан, Маја 239

Пеја, Фатмир 240–241
 Пејин, Јован 242–243, 472–473
 Перазић, Гавро 474
 Петкович, Марина 116
 Петовар, Ксенија 67, 244–245
 Петрановић, Бранко 246–249
 Петровић, Дамњан 475–476
 Петровић, Даница 477
 Петровић, Ђурђица 250–251
 Петровић, Милан П. 252
 Петровић, Милић Ф. 253–254
 Петровић, Петар 382
 Петровић, Радомир Д. 478–479
 Петровић, Ружа 255–257, 480–481
 Петровић, Снежана 482
Пешикан, Маја Паровић в. Паровић-Пешикан, Маја
 Пешикан, Митар 271, 483
 Пешић-Максимовић, Надежда 484
 Пикок, Франсис Марија 258–259
 Питулић, Валентина 260–261
 Поповић, Бојан М. 262
 Поповић, Бојана В. 263–265
 Поповић, Бошко В. 266
 Поповић, Даница 267, 485–486
 Поповић, Иван 268
 Поповић, Јанићије 382
 Поповић, Љубица 269
 Поповић, Радмила 270
 Прибичевић, Тина 257
Призренац, Манојло Ђорђевић в. Ђорђевић Призренац, Манојло

Р

Радић, Радивој 487
 Радовановић, Јанко 488
 Радовановић, Милан М. 63, 233, 273, 286
 Радовановић, Милован 274–277, 489–490
 Радовановић, Миљана 278, 491
 Радовановић, Светлана 279–281
 Радоичић, Рајка 453
 Радојковић, Бојана 282
Радосављевић, Артемије в. Артемије, епископ рашко-призренски

Радујко, Милан 283
 Радуновић, Благоје, 284
 Раздобудко-Човић, Лариса 492
 Ракић, Зоран 493
 Ракић-Милојковић, Софија 494
 Ракићевић, Томислав 285–286
 Ранковић, Милојко 213, 300
 Растовић, Александар 287–288
 Ређеп, Јелка 289
 Реметић, Слободан 429, 495
 Рецић, Јовица 234, 290
 Рецић, Радован 290
 Ристић, Јордан 496
 Ристић, Михаило Г. 398
 Ристић, Михаило 295, 350
 Ристић, Предраг 291
Ристић, Сања Кесић в. Кесић-Ристић, Сања
 Рокаи, Петар 497
 Рудић, Срђан 498

С

Самарцић, Зоран 295
 Самарцић, Радован 292
 Сахара, Тецуја 293
Свети Данило II в. Данило II, архиепископ
 Свети Димитрије Солунски 236, 264, 317
 Свети Јован Крститељ 226
Свети Јован Претеча в. Свети Јован Крститељ
 Свети Никола 265
 Свети Стефан Првомученик 57
 Секулић, Милован 499–500
 Симић, Светислав 146
 Симоновић, Ивана 344
 Спасић, Душан 501–502
 Спасић, Крунослав Ј. 503
 Спасовски, Милена 294
 Спремић, Момчило 296, 504
 Ставретовић, Ђорђе 297
 Станисављевић, Мирољуб 213, 300
 Станишић, Вања 505
 Станковић, Векослав А. 298, 506–507

Станковић, Сања 299
 Станковић, Тодор 163
 Стевановић, Владимир 131
 Стевановић, Радослав 307
 Степић, Миломир 301–303
 Стефан Душан, српски цар 441
Стефан Урош IV Душан в. Стефан Душан, српски цар
 Стефановић, Димитрије 304
 Стефановски, Мирјана 305–306
 Стијовић, Данило 508–509
 Стојановић, Бранислав 07–308
 Стојановић, Ивица 309
 Стојановић, Миодраг 510–511
 Стојанчевић, Владимир 310–312, 512–516
 Стошић, Милорад 128, 214
 Сфетас, Спиридон 313–315

Т

Танасковић, Дарко 316, 517–518
 Тапкова-Заимкова, Василка 317
 Тасић, Ненад Н. 318
 Тасић, Никола 319–321
 Тасић, Славољуб 295, 350
 Татић, Будислав 322–324
 Татић-Ђурић, Мирјана 325
Темерински, Александра Давидов, в. Давидов-Темерински, Александра
Теодоровић, Милош в. Обреновић, Милош
 Терзић, Славенко 326–334, 519–520
 Тешовић, Жарко 213, 300
 Тимаев, Евгениј Матвејевич 108
 Тимотијевић, Милутин 335
 Тимотијевић, Роксанда 336
 Тјагуненко, Људмила В. 337
 Тодић, Бранислав 338
 Тодоровић, Марина 94–96
 Томашевић-Цветковић, Гордана 521
 Томић, Зорица 128
 Томовић, Гордана 339–340, 522–525
 Топаловић, Милун 148, 341–344
 Тошић Виден 162
 Тошић, Ђуро 526

Трифковић, Срђа 345–346
Трифуноски, Јован Ф. 527
Тричковић, Радмила 528

Ћ

Ћирило, свети 403
Ћирковић, Сима 529–530
Ћукић, Драган 347, 478
Ћупић, Драго 348

У

Урошевић, Атанасије 349, 531

Ф

Фејић, Убавка Остојић в. Остојић-Фејић, Убавка
Фејић, Ненад 532
Ферјанчић, Божидар 533
Фидановски, Слободан 351
Фолић, Милутин 352
Фортеца, Хорацио, шпански златар 374
Фртунић, Димитрије 382

Х

Харитос, Панајотис Г. 353–355
Хасани, Харун 356–357, 534–535
Хребелановић Лазар, српски кнез 8, 32, 118, 210, 417

Ц

Цар Душан в. Стефан Душан, српски цар
Цветковић, Гордана Томашевић в. Томашевић, Гордана Цветковић
Цуцуловски, Љубомир 358

Ч

- Чавошки, Коста 359–361
Чанак-Медић, Милка 362
Челебија, Јакуб, турски принц 532
Човић, Лариса Раздобудко в. Раздобудко-Човић, Лариса
Чолаковић, Милан Б. 363
Чолић, Љиљана 436, 536

Ц

- Џонстон, Дајана 364–365

Ш

- Шандру, Василе 366
Шерман, Алфред 367–368
Шестериков, Михаило 127, 149

Регистар транскрибованих/транслитерисаних личних имена у библиографији

Са латиничних писама

- Bérard, Victor в. Берар, Виктор
Bisset, James в. Бисет, Џејмс
Bujwid-Kurek, Ewa в. Бујвид-Курек, Ева
Burns, John C. в. Бернс, Џон К.
Çelebi, Yakub в. Челебија, Јакуб, турски принц
Charitos, Panayotis G. (Χάριτος Παναγιώτης) в. Харитос, Панајотис Г.
Emmert, Thomas A. в. Емерт, Томас
Fortezza, Oracio (Fortezza, Horatio) в. Фортеца, Хорацио
Garabedian, Agor (Гарабедян, Агоп) в. Гарабедјан, Агоп
Georgiades-Dikeoulia, E. (Γεωργιάδου - Δικαιούλια Ευφροσύνη) в.
Георгиаду-Дикеулиа, Ефросини
Guskova, Yelena Yuryevna (Гуськова, Елена Юрьевна) в. Гускова,
Елена
Israeli, Raphael в. Израели, Рафаел
Johnstone, Diana в. Џонстон, Дајана

Kaser, Karl в. Касер, Карл
 Koskeridou Efterpi (Κοσκερίδου Ευτέρπη) в. Коскериду, Ефтерпи
 Luci, Kemajl в. Љуци, Кемајл
 MacKenzie, David в. Мекензи, Дејвид
 Maher, John Peter в. Махер, Џон Питер
 Malcolm, Noel в. Малком, Ноел
 Palairret, Michael в. Палариет, Мајкл
 Peacock, Frances Maria в. Пикок, Франсис Марија
 Sahara, Tetsuya в. Сахара, Тецуја
 Şandru, Vasile в. Шандру, Василе
 Sfetas, Spyridon (Σφέτας, Σπυρίδων) в. Сфетас, Спиридон
 Sherman, Alfred в. Шерман, Алфред
 Waldenberg, Marek в. Валденберг, Марек
 Walter, Christopher в. Валтер, Кристофер

Са ћириличних писама

Игњатьев, Николай Павлович в. Игњатијев, Николај Павлович
 Маначинский, Александр в. Маначински, Александар
 Тъпкова-Заимкова, Василка Кирилова в. Тапкова-Заимкова, Василка
 Тимаев, Евгений Матвеевич в. Тимаев, Евгениј Матвејевич
 Тягуненко, Л.[Људмила] В. в. Тјагуненко, Људмила В.
 Ястребов, Иван Степанович в. Јастребов Иван Степанович

Регистар личних имена уредника у зборницима

Антонијевић, Драгослав 6–7, 33, 65, 68, 71, 98, 122, 211, 221, 244, 268,
 274, 278, 280–281, 299, 307, 357
 Батаковић, Душан Т. 17–18, 117, 165–166, 189, 212, 261, 356
 Бован, Владимир 9, 35, 72, 108, 121, 163, 260, 270, 297–298, 310, 330,
 335–336
 Бојанић, Душанка 76, 102, 132, 253
 Дерић, Бранислав 4, 94–95, 128, 148, 157, 171, 204, 215, 252, 295, 300,
 341, 347
 Динић, Јован 14, 20, 101, 131, 144, 155, 158, 223, 234, 285, 324, 343
 Ђурић, Војислав Ј. 11–12, 48, 56–57, 88–90, 97, 106, 107, 140–142, 168,
 172–178, 194–196, 225–226, 236, 262–265, 267, 269, 283, 325, 338, 362
 Екмечић, Милорад 25, 26, 40, 41, 99–100, 109–112, 124, 129, 130, 200–
 201, 326, 332–334, 366
 Карамата, Стеван 2, 3, 13, 31, 44, 49, 52, 55, 82, 120, 143, 147, 162, 179,
 182, 198, 199, 206, 216, 229–230, 242, 254, 291, 301, 309, 312, 359
 Кораћ, Војислав 83

Лазаревић, Раденко 5, 21, 104, 150, 154, 156, 159, 188, 197, 224, 233, 275,
 286, 322–323, 342, 344, 350
 Максимовић, Иван 1
 Мацура, Милош 152, 251
 Митровић, Андреј 29, 30, 77–80, 136, 137, 246–249, 255–256
 Михаиловић, Коста 23–24, 27–28, 32, 46–47, 59, 61, 69, 70, 73–74, 85–86,
 91–92, 114–115, 125–126, 133–134, 160–161, 180–181, 183–186, 190–191,
 202–203, 205, 207–210, 217, 219–220, 227–228, 231–232, 237–238, 258–
 259, 272, 287, 302–303, 305–306, 313, 315, 328–329, 339–340, 345–346,
 354–355, 360–361, 364–365, 367–368
 Николић, Срећко 39, 45, 50–51, 93, 96, 127, 135, 149, 169, 213, 214, 222,
 290,
 Оцић, Часлав 2, 3, 13, 31, 44, 49, 52, 55, 82, 120, 143, 147, 162, 179, 182,
 198, 199, 206, 216, 229–230, 242, 254, 291, 301, 309, 312, 359
 Пантелић, Никола 15, 277,
 Радовановић, Милован 62–64, 66–67, 245, 276, 279, 294, 308
 Становчић, Војислав 152, 251
 Стојанчевић, Владимир 34, 36, 37, 58, 60, 113, 192, 193, 349
 Стошић, Душица 119
 Стругар, Владо 42, 352
 Тасић, Никола 8, 16, 38, 54, 87, 103, 105, 118, 119, 138, 151, 243, 289, 292,
 296, 317, 348
 Терзић, Славенко 9, 22, 35, 43, 72, 108, 121, 123, 139, 145, 146, 163, 170,
 187, 235, 250, 260, 266, 270, 282, 288, 293, 297–298, 310, 314, 316, 327,
 330–331, 335–337, 353, 358.

РЕГИСТРИ НАСЛОВА

Регистар наслова сажетака

На енглеском језику

A

- About a Dečani entry from 1690 462
The Akathistos of the virgin 11
The Albanian terror in the region of Ibarski Kolašin during World War II 394
The Albanians and the Young Turk Movement in 1902–1911 409
Archival materials on Ivan Stepanović Jastrebov 270
Articles describing the role of artists (zographs), wood carvers, builders and donors from Macedonia in Serbian sacral monuments 424
Attitude towards birth-rates of female population of Kosovo and Metohija 481
Austro-Hungarian action in the Kosovo Vilayet in 1902 375
Austro-Hungarian moulding of Albanian national movement 327

B

- Basic explanation of the purpose and types of ornaments 172
Between Orthodoxy and Catholicism : Islam in Yugoslavia (1918–1941) 76
Bosnia and the Turks from Kosovo to the Battle of Angora 526
Byzantine Bassileus and the Turks from Kosovo to Angora (1389–1402) 533
Byzantium and the Turks from the Battle on the Marica to the Kosovo Battle 454

C

- Celebrating Kosovo Day in Great Britain during the First World War 470
The Cemiyet party as a parliamentary party in the Kingdom of Serbs 536
Changes in the position of the Albanian national minority and its specific features 152
Characteristic meanings of the culture of Serbs of Kosovo and Metohia 3
Characteristics of personal names in Ibarski Kolašin in the XV century 402
Constitutional position of Kosovo 435
Continuants of stressed vowels e and o in the Prizren-Južna Morava dialects of the Kosovo province 429
A contribution to the history of Kačanik 420
Contribution to understanding of the iconography and cult of St. Stephen in Byzantium and Serbia 57
The cooperation of Ivan Stepanović Jastrebov and Petar Kostić 35
The current state of the “transition” of Kosovo and Metohia’s economy in the context of Serbia’s economy 309
Cycle of the acts of the apostles 88
The cycle of Christ’s public ministry 177
Cycle of the Dormition of the Virgin 90
Cycle of the Great feasts 178
Cycle of the Last judgment 89
Cycle of the Passion of Christ 142
Cycle of the sermons of St. John the Baptist 226
Cycle of St. Demetrius 236
Cycle of St. Nicholas 141
Cyril and Methodius in the art of the restored Peć Patriarchate 403

D

- Dear brother, prince 417
Diplomatic activities of Stojan Novaković regarding Old Serbia and Macedonia during 1901–1902 395
The distribution of Christian names on the Dečani estates 434

E

- Eastern Question as a cultural problem 146
The ecclesiastical monuments of Ibarski Kolašin 427
The educational map of the Raška–Prizren eparchy of 1901 473
Ethnic composition of the population of the Socialist autonomous province of Kosovo and its changes in the post-war period 480

The ethnic map of a portion of Old Serbia according to a travel account by Miloš S. Milojević	52
Ethnical changes in Kosovo during the Turkish Rule	531
The evolution of the Kosmet problem and the possibilities of its solution	179

F

Figures of the prophets in the dome of the church of the Virgin Hodegetria at Peć	269
Folkloral literature in Ibarski Kolašin	379
On the architecture of the Cathedral of St. Sava in Kosovska Mitrovica	437
Fresco program around the “king’s” trone	283
Fresco program in the altar area	263
Fresco program in the chapel of St. Demetrius : the sanctuary	264
Fresco program in the chapel of St. Nicholas : the sanctuary	265
Fresco program in the dome	176
Fresco program in the narthex	194
From the history of the Vučitrn elementary school	447
From the ottoman imperialism to neo-ottoman ambitions	316
From Theranda to Prizren, from Skadron to Šarplanina	445

G

Genesis cycle and Old Testament figures in the chapel of St. Demetrius	173
Great Britain and Serbian question in the 1880s	288

H

Hilandar and fourteenth-century manuscripts from the Dečani Monastery	83
The history of the Albanian alphabet 1462–1912	410
The history of Ibarski Kolašin from the First Serbian Uprising to the Serbo-Turkish War...	513
The history of the Serbs of Kosovo and Metohia	312
The Holly Virgin Milkproffere at the Patriarchate of Peć	488

I

The importance of renewing the municipality of Zubin Potok	440
Individual figures of saints in the naos and chapels	175
Inscriptions and ornaments in tombstone slabs, icon and bells...	423

The institutional framework of the economic development of Kosovo and Metohia	44
Interethnic relations between the Serbs and Arbanas	15
The international context of the Battle of Kosovo	529
The international dimensions of the 500 th anniversary of the Battle of Kosovo	396
The international legal aspect of the crisis in Kosovo and Metohia	2
Islam and nationalism on the Albanian example	132
Ivan S. Jastrebov and the Archbishopry of Prizren	9
I. S. Jastrebov and the Seminary in Prizren	335
Ivan S. Jastrebov in his time	310
Ivan S. Jastrebov in Old Serbia	330
Ivan Stepanovič Jastrebov and ecclesiastical and cultural monuments of Gora and Opolje...	121

J

Jastrebov's collection of Serbian folk poems from Kosovo and Metohija	260
---	-----

K

Known and anonymous early 14 th century painters in Kosovo and Metohija	461
Kosovo: last high fertility oasis in Europe	1
Kosovo and Metohia	143
Kosovo and Metohia : attitudes of the Islamic community...	229
Kosovo and Metohia's perspectives in the context of global political conception	301
Kosovo and our poetry	400
Kosovo cult in contemporary Serbian mentality	147
"Kosovo or Europe?" – false dilemma for Serbia	230
The Kosovo themes in Serbian political and cultural thought	331
The Kosovska Mitrovica Jews	467
Kuline on the Ibar – a medieval church and a necropolis	377

L

The liberation of Kosovo of 1912, according to the <i>Memoires</i> of infantry lieutenant-colonel Viden Tošić	162
Life and rights of the Serbs under the Turkish authority in the Old Serbia...	253

The life of Serbs under the Turks in Kosovo and Metohija in the 19th century
in two stories by Manojlo Djordjević Prizrenac 378
Log cabin in the village of Loćane near Dečani 484

M

Main features of Ibarski Kolašin speech 384
The meaning of land 182
Medieval caves-hermitages in the region of Prizren 486
Menologion 140
The Monastery of the Holy Trinity of Rusinice 485
“More than autonomy but less than independence” 359
Motifs from the Battle of Kosovo on a plate by Horatio Forteca 374
Muslims as ethnic and religious minorities in South-East Europe between the
two world wars 102
A mysterious person in Danilo’s Collection of papers 476

N

The narrative circles of Grigorije Božović 432
The notion of the liberation in the oral tradition of Serbian people of
Kosovo... 34

O

Occupation and collaboration in Kosovo and Metohija 1941–1945 352
Old Testament themes and the Tree of Jesse 196
The oldest Serbian administrative division of Kosovo and Metohia in 12th
century 31
On the architecture of the Cathedral of St. Sava in Kosovska Mitrovica 437
On the iconography of the military saints in eastern Christian art and the
representations of holy warriors in the Monastery of Dečani 174
On the Kosovo-Resava dialect of Čobanac near Budapest 428
On the phoneme (ü) in Serbian speech in Kosovo and Metohija 505
On restoration of work and foundation of Serbian schools in Old Serbia and
Macedonia in 1897 472
Onomasticon of urban and mining centres in Kosovo in the second half of the
16th century 483
Opolje – morphology and morphogenesis 459
Oral poetic remembrance on Nemanichs in I. S. Jastrebov set of poems 72

The ossified character of Albanian customary laws and the need to surmount them 413
Oversea migrations of the inhabitants of Sredačka Župa 491

P

Painted ornaments in Dečani : motifs and dispositions 225
The Pećpal family chapel 262
The persecution and exodus of the Serbs from Ibarski Kolašin 500
Personal and national identity and identity of nation 266
Place and personal names in Kosovo and Metohia in medieval times 82
The population of Ibarski Kolašin in the historical material of the XIX and the beginning of the XX century 450
The population of the Prizren vilayet before the Serbo-Turkish wars... 515
Portraits of rulers, church dignitaries and patricians 56
Positions of the Serbian political parties toward Kosovo and Metohia at the time of the breakup of the SFRY 13
Postwar research of the frescoes in Dečani monastery 106
Prakosovo : the Slavic and Indo-European roots of the Serbian epic 164
Pre-modern forms of contemporary migrations 457
The progressive ideas of Ivan Stepanović Jastrebov 297
The projection of one's native region in the prose of Grigorije Božović 412

R

Radicalism in the program of the Serbian Radical Party on the basis of its election manifesto 43
The ray of the Kosovo myth 120
A report on archaeological work at Nerodimlje 439
Restore the unified ancestral Kolašin region to the people of Kolašin 430
“Revenge of Kosovo” and “acknowledgement” of Miloš Obrenović 369
Rezala – a Serbian medieval graveyard 468
Ribnik near Prizren 433
The Roman catholic church and the Albanians in Serbia toward... 113
Russian consuls in Prizren 108

S

The search for arms in Ibarski Kolašin in 1901 376
Serbia and the reformist action of the Great Powers in Kosovo and Metohia at the end of the 19th and the beginning of the 20th century 254

Serbia on the eve of Battle of Kosovo 530
 Serbian church singing 477
 The Serbian media agenda for Kosovo and Metohia 206
 Serbian mining in the economy of Kosovo and Metohia 216
 Serbian patriarch Kalinik I 528
 Serbian silver and gold in European production 145
 Serbian writers from Kosovo and Metohija contributors to the newspaper
 "Carigradski glasnik" 382
 The Serb' celebration of the 500th anniversary of the Battle of Kosovo 411
 Serbs from Old Serbia and Ivan Stepanović Jastrebov 298
 The Serbs, the Albanians and other ethnicity on Kosovo and Metohija... 277
 The Serbs in Kosovo and Metohia and the principles of international law 199
 Several records (entries) and descriptions from Kosovo and Metohija written
 in Arabic 386
 The significance of the work of I. S. Jastrebov for the study of art history in
 Prizren 336
 The shortcomings of the Yugoslav Government policy in the protection of the
 rights of Serbs and Montenegrins banished from Kosovo and Metohija 474
 The significance of the Portrait of Danilo II as donor in his Church of the
 Bogorodica, Peć 48
 Skull tower – Kulla Krenasch 399
 The speech of Boža Jokanović, Archipriest of the Zvečan district 436
 Spritual genocide – cultural catastrophe 198
 The stabilization of the instability 358
 The story of Jakub Chelebi 532

T

Testimonies about events in Kosmet in the period between 1959–1968 55
 Todor Stanković – a contemporary of Ivan Stepanović Jastrebov in
 Prizren 163
 Tomaš's inscription of 1427 525
 Tombstones and inscriptions at Old Serbian cemeteries and church sites in the
 villages of Metohija Podgor and Hvosno 422
 Towards the final status of Kosovo and Metohia : autonomy or indepen-
 dence? 49
 Traces of Logos in the foundations of the St. Archangles, Monastery near
 Prizren 291
 Tracing lexical borrowings in the Balkans 482
 The travel books of Grigorije Božović 496
 The travels of Mihailo G. Ristić through Old Serbia and Macedonia in
 1892 398

Tzintzars in the Republic of Serbia	251
Tzintzars in Uroševac and other Kosovo' rail centres	452

V

Victor Berard on the situation in parts of Macedonia and in Kosovo in the late 19 th and the early 20 th century	503
Vuk Branković and the Battle of Kosovo	504

W

The weapons of Medieval Serbia and Europe	250
---	-----

Z

Zubin Potok in the Branković Region	456
-------------------------------------	-----

На француском језику

L'archevêque Danilo II et l'architecture du Patriarcat de Peć	362
Céramique des femmes à Bube (Rogozna)	383
Contribution à l'histoire des rapports agraires à Kosovo et à Metohija	499
Deux questions concernant les monuments de Prizren	469
L'histoire de Kosovo à l'époque de la Première insurrection	514
Inscription glagolitique de Čečan	523
Kolašin d'Ibar et son rôle dans l'économie de la Serbie médiévale	466
Le Monastère des Saints-Archangels-mausolée de l'empereur Stefan Dušan	441
Mosaïques de pavement découvertes à Ulpiana en 1982. et certaines mosaïques du IV ^e siècle	521
Le portrait de Danilo II au-dessus de l'entrée de l'église de la Vierge à Peć	107
Position constitutionnelle des provinces autonomes en Yougoslavie	451
Prizren dans le defter de l'année 1571	419
La programme iconographique des fresques de l'église de la Vierge et du narthex à Peć (1330-1337)	338
«Les prophètes t'ont annoncée» à Peć	195
La sculpture de la Patriarchie de Peć	168
Situation dans les régions de Kosovo et de Metohija et la politique de la Serbie	397

Souvenirs des jours de libération de Gnjilane pendant la Première guerre balkanique 349
 Les thèmes liturgiques sur les fresques de l'église de la Vierge à Peć 12
 Le tombeau de l'archevêque Danilo II 267
 La vie de la reine Hélène par Danilo II dans le Recueil de Sopoćani de 1526 475
 La Vierge dans l'oeuvre de l'archevêque Danilo II 325

На немачком језику

Die Beziehung König Sigmunds und Ungarns zu Serbien nach der Kosowo-Schlacht 497
 Ein alter Marktplatz auf Kosovo 418
 Kirschen und Klöster im Sandschak Prizren 421
 Der Namenschatz eines Teiles der nördlichen Metohija 508
 Die Onomastik des südlichen Kosovo 388
 Die Onomastik von Suva Reka und der umliegenden Dörfer 509

На руском језику

Говори северной Метохии 387
 Описание и языковой анализ Призренского списка 81, 304
 Сербский призренский говор : (звуки и формы) 495
 Следы пребывания Григория Божовича в Московской Духовной Академии 492
 Страдания и изгнания Сербов и Черногорцев с Косова и Метохии в периоде Второй мировой войны 42
 Текст и язык трёх писем рашко-призренского митрополита Захарија 463
 Терминология дома и домашней утвари 389
 Упомянутое о ктиторе из города Ибарский Колашин и записи на фресках из 17. века из церкви Св. Иоанна крестителя в селе Црколез 479

На српском језику

Генерал Игњатијевић, Берлински уговор и Јужни Словени 187
 Животне приче о међусобној помоћи печалбара становника шарпланинских жупа 406
 Затирање Срба у Метохији 242
 Јека историје не јењава 22
 Косовска криза и њене последице 170

Од Босне до Косова : реисламизација Балкана 123
 Праисторијске ћилибарске и стаклене перле са Косова 471
 Преговори у Рамбујеу и Паризу : питање суверенитета Југославије и независности Косова 139
 Призрен, град који траје 119
 Процеси стварања државе и изградње нације 314
 Римокатоличка црква и православље у Албанији, Македонији, Косову и Метохији између два светска рата 415
 Србија у плановима Ватикана и Аустро-Угарске 1878–1914 235
 Стварање модерне општинске управе на османском Балкану 293
 Суверенитет држава југоисточне Европе и правни статус Косова и Метохије на основу међународног права 353
 Узроци и последице распада југословенске и совјетске федерације 337
 Фирентинска Cronica vulgare dal 1385 al 1409 414

Регистар наслова периодике

Balkanica 415–416, 418, 460, 471, 482, 488, 527
 Bulletin. Classe des sciences mathématiques et naturelles, Sciences naturelles 401, 453, 458,
 Вардарски зборник 395, 398, 424, 472, 477
 Глас. Одељење друштвених наука 442
 Глас. Одељење историјских наука 374, 396, 414, 417, 441, 454, 470, 497, 504, 529, 532–533
 Глас. Одељење језика и књижевности 445
 Гласник Етнографског института САНУ 369, 406, 411, 420, 452, 491,
 Зборник за историју Босне и Херцеговине 526
 Зборник радова / ГИ „Јован Цвијић“ 370–373, 380–381, 390–393, 404–405, 407–408, 425–426, 443–444, 446, 449, 459, 464–465, 489–490, 506–507, 510–512, 516–518, 534–535
 Зборник радова Византолошког института 433
 Историјски часопис 385, 397, 419, 431, 455, 467, 485–487, 498, 501–502, 519–520, 522–523, 528, 536
 Косовско-метохијски зборник 375–379, 382–384, 386, 394, 399–400, 402–403, 409–410, 412–413, 421–423, 427–428, 430, 432, 435–440, 447–448, 450–451, 456–457, 461–463, 466, 468–469, 473–476, 478–481, 483–484, 492–493, 496, 499–500, 503, 505, 513–515, 521, 524–525, 530
 Ономатолошки прилози 388, 434, 508–509
 Сентандрејски зборник 429, 531
 Српски дијалектолошки зборник 387, 389, 494–495

Регистар наслова зборника

- Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века. 1. 19, 75, 167, 239–241, 318–321, 351
- Архиепископ Данило II и његово доба 12, 48, 107, 168, 195, 267, 269, 325, 338, 362,
- Други свјетски рат – 50 година касније. Том 1 42, 352
- Европа и источно питање 22, 123, 146, 187, 288, 327
- Европа и Срби 43, 145, 235, 250, 282, 337
- Европа на раскршћу 124, 366
- Етнички односи Срба са другим народима и етничким заједницама 15, 277
- Законик цара Стефана Душана. Књ. 3 81, 116, 271, 304
- Зидно сликарство манастира Дечана 11, 56–57, 88–90, 97, 106, 140–142, 172–178, 194, 196, 225–226, 236, 262–265, 283
- Иван Степанович Јастребов 9, 35, 72, 108, 121, 163, 260, 270, 297–298, 310, 330, 335–336
- Ислам, Балкан и велике силе 76, 102, 132, 253
- Kosovo and Metohija : living in the enclave 17–18, 117, 165–166, 189, 212, 261, 356
- Kosovo and Metohija : past, present, future 23, 28, 47, 59, 69, 73, 85, 92, 115, 126, 134, 161, 181, 183, 185, 191, 202, 205, 209, 217, 220, 227, 232, 238, 258, 303, 305, 313, 329, 339, 345, 354, 361, 365, 367
- Косово и Метохија : прошлост, садашњост, будућност 24, 27, 32, 46, 61, 70, 74, 86, 91, 114, 125, 133, 160, 180, 184, 186, 190, 203, 207–208, 210, 219, 228, 231, 237, 259, 272, 287, 302, 306, 315, 328, 340, 346, 355, 360, 364, 368
- Косовска битка 1389. године и њене последице 8, 16, 38, 54, 87, 103, 105, 118, 138, 151, 243, 289, 292, 296, 317, 348
- Међународни научни скуп Осам векова Хиландара, историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура 83
- Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи 139, 170, 266, 293, 314, 316, 331, 353, 358
- Одговор на књигу Ноела Малкома „Косово – кратка историја“ 25, 40, 100, 109–110, 130, 200, 332, 334
- Општина Штрпце : Сиринићка жупа : демографски развој и особености социјалног простора 62–64, 66–67, 245, 276, 279, 294, 308
- Општина Штрпце : Сиринићка жупа : друштвено-економски развој, организација и коришћење простора 39, 45, 50–51, 93, 96, 127, 135, 149, 169, 213–214, 222, 290
- Општина Штрпце : Сиринићка жупа : одлике природне средине 14, 20, 101, 131, 144, 155, 158, 223, 234, 285, 324, 343
- Положај мањина у Савезној Републици Југославији 152, 251
- Први балкански рат 349

Прилози демографским и економским наукама 1
 Response to Noel Malcolm's Book "Kosovo – a short History" 26, 41, 99,
 111–112, 129, 201, 326, 333
 Срби и Албанци у XX веку 29–30, 77–80, 136–137, 246–249, 255–256
 Срби на Косову и у Метохији 2–3, 13, 31, 44, 49, 52, 55, 82, 120, 143, 147,
 162, 179, 182, 198–199, 206, 216, 229–230, 242, 254, 291, 301, 309, 312, 359
 Србија и Албанци у XIX и почетком XX века 36–37, 58, 60, 192–193
 Србија и ослобођење српског народа у Турској 1804–1912 34, 113
 La culture urbaine des Balkans 119
 Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : антропогеографско-ет-
 нолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристи-
 ке 6–7, 33, 65, 68, 71, 98, 122, 211, 221, 244, 268, 274, 278, 280–281,
 299, 307, 357
 Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : друштвено-економски
 развој 4, 94–95, 128, 148, 157, 171, 204, 215, 252, 295, 300, 341, 347
 Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска : одлике природне средине
 5, 21, 104, 150, 154, 156, 159, 188, 197, 224, 233, 275, 286, 322–323, 342,
 344, 350

ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР

- Археологија, митологија** 16, 38, 54, 83, 118, 120, 147, 289, 317, 348, 369, 419, 422–424, 450, 462–463, 475–476, 523, 525
- Демографија, популационе студије** 1, 27–30, 52–53, 62–68, 71, 202–203, 255–257, 276, 279, 280–281, 294, 307–308, 356–357, 406, 450, 457, 480–481, 491, 515, 531, 534–535
- Екологија, биогеографија, фитогеографија** 5, 128, 131, 148, 169, 237–238, 295, 322–324, 350, 401
- Етнички идентитет, национални идентитет** 6, 15, 189, 370–373, 407–408, 510–511, 517–518
- Етнологија, етнографија, фолклор, народна традиција** 3, 6–8, 15, 98, 122, 221, 261, 299, 278, 484
- Историја, национална историја, политичка историја** 55, 58–61, 117, 138, 151, 183–184, 192–193, 210, 292, 296, 311–312, 352, 364–365, 375–376, 394, 397, 409, 414, 417, 454, 497, 513–514, 529–530, 533, 536
- Јубилеји, годишњице** 243, 396, 411, 470
- Књижевност, народна књижевност** 33–34, 36–37, 72, 164, 260, 379–381, 399, 400
- Културни остаци, артефакти, антиквитети праисторијског и историјског доба** 10, 19, 75, 176, 239–241, 318–321, 351, 439, 468, 471, 521
- Културно-историјски споменици, црквени споменици, културна баштина** 122, 425–427, 469, 502
- Литургијски текстови** 477
- Личности у дипломатији, књижевности, историји** 9, 35, 108, 121, 146, 163, 270, 297–298, 310, 330, 335–336, 382, 395, 398, 412, 432, 436, 492, 496, 503–504, 506–507, 528, 532
- Међународно право, међународна политика, геополитика** 2, 23–24, 31–32, 46–47, 49, 69–70, 85–86, 91–92, 103, 105, 123–124, 139, 170, 187, 199, 205, 207, 219–220, 235, 246–249, 250, 254, 258–259, 287–288, 301–303, 313, 315–316, 327–329, 337, 345–346, 353–355, 358–361, 366–368, 392–393
- Научне расправе** 25–26, 40–41, 99–100, 109–112, 129–130, 200–201, 326, 332–334
- Национално питање, национална свест, верско питање, прогони** 17–18, 42, 73–74, 76–80, 102, 113–115, 125–126, 132–134, 143, 152, 166, 179, 190–191, 198, 208–209, 229–230, 242, 251, 253, 266, 277, 327, 415–416, 442–444, 452, 467, 500, 512, 516, 526
- Образовање** 99–100, 404–405, 447, 472–473, 527
- Привредни, индустријски, технолошки историјат и развој** 4, 39, 44–45, 50–51, 93–96, 127, 135, 145, 149, 204, 213–216, 222, 231–232, 252, 300, 309, 347, 466, 499

Прикази књига и скупова 455, 478, 487, 520
Природна средина, природна богатства 101, 144, 217, 233–234, 272–273, 290, 341–344
Пропаганда, медији, култура 185–186, 206, 331
Путописи, мемоари 162, 349, 378
Спелеологија, палеонтологија, геологија 14, 20–21, 150, 154–159, 188, 197, 453, 458
Тематске библиографије 218, 448, 493
Унутрашња политика 13, 43, 227–228, 474
Уставно-правни, историјско-правни, конституционални аспекти 116, 136–137, 160–161, 180–181, 271, 293, 304–306, 314, 413, 435, 451
Филологија, лингвистика и језици 81–82, 211, 384, 386–389, 402, 410, 428–429, 434, 445, 464–465, 482, 494–495, 505, 508, 509
Хумана географија, проучавање зона, локалитета, теренска истраживања 84, 104, 119, 153, 165, 171, 212, 223–224, 244–245, 268, 274–275, 284–286, 339–340, 363, 385, 390–391, 418–419, 431, 433, 459–460, 489–490, 498, 501, 519, 522
Цркве, манастири и црквена уметност и архитектура, уметност 11–12, 48, 56–57, 87–90, 97, 106–107, 140–142, 168, 172–178, 182, 194–196, 225–226, 236, 262–265, 267, 269, 282–283, 291, 325, 338, 362, 374, 377, 383, 403, 421, 437, 441, 461, 479, 485, 488

(Припремљено за објављивање у *Косовско-метохијском зборнику 7*)

CIP – Каталогизација у публикацији –
Народна библиотека Србије, Београд

323(497.115)(082)
013:001.32(497.11)"1945/2007"

УЧЕШЋЕ Српске академије наука и уметности у унутрашњем дијалогу о Косову и Метохији : прилози чланова и одељења САНУ : штампа се по одлуци Председништва Српске академије наука и уметности од 8. марта 2018. године / уредник Марко Анђелковић. – Београд : САНУ, 2018 (Београд : САНУ). – 238 стр. ; 24 cm

На спор насл. стр.: Participation of the Serbian Academy of Sciences and Arts in the Internal Dialogue on Kosovo and Metohija. – Тираж 300. – Регистри.

ISBN 978-86-7025-764-1

1. Анђелковић, Марко [уредник]

а) Српска академија наука и уметности (Београд) – Издања – 1945–2007 – Библиографије б) Косово и Метохија – Унутрашња политика – Зборници
COBISS.SR-ID 258871052